

જીવન અર્થ લેનારને સાંર કમીશન આપવામાં આવશે.

વડોદરા રાજ્યમાં આજતાં બાલતાં નવાં ધોરણ પ્રમાણે
સારા અનુભવી શિક્ષકને હાથે તૈયાર કરાવેલી. R T

બીજા ધોરણની સંક્ષેપ નોટ.

નેતી અંદર બીજા ચોપડીના અર્થ, બોધ, કવિતાના અર્થ,
હિસ્ટરી, પદાર્થપાઠ, વડોદરા રાજ્યની ભૂગોળ મણિત,
આંક, ધાતો અને દેશી હિસાબનાં લેખાં આવેલાં છે.

તૈયાર કરી છપાવી પ્રગટ કરનાર.

ઝવેરભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલ.

બુકસેલર, રીચીરોડ-અમદાવાદ.

તથા

મણીલાલ મુળજીભાઈ ઊપાધ્યાય.

બુકસેલર-ચેટલાઈ (પ્રાંત વડોદરા.)

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૩૦૦૦.

(સર્વ પ્રકારના હક પ્રગટ કરનારે સ્વાધીન ગણ્યા છે)

બી નિર્મેળ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં લલ્લુભાઈ ધર્મારભાઈએ છાપ્યું.

પીરમસા રોડ-અમદાવાદ.

સને ૧૯૧૪.

સંવત ૧૯૭૦.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૬ અઢી આના.

સદરજી નોટ તૈયાર કરવામાં નાર મુ. શાળાના પે. આ. શિક્ષકાભાઈ
ઝવેરભાઈએ તથા મણિયાંકર ભેઈતાશમ પુરોહિતે સારી મદદ કરી છે
જેથી તેઓના આભારી બીજા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૨૫૨ : ૮૪૨૫

૫૦૧૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૫૦૧૮ વર્ગક

પુસ્તકનું નામ વાળા પાસેગુજી મંદુએ નારે

વિષય મ ૨૫૨ : ૮૪૨૫

ગુજરાતી બીજી ચોપડીના અર્થ

બીજી ચોપડી—ભાગ ૧.

પાઠ ૧ લો.

મધમધે છે—સેડે છે.
નાધરમાં—ખુદી જાએ.
માર્ગેઓ—મુસાફરો
નસાળા—મુસાફરોને ઉ
તરવાની જગા

ઓસરી—રવેશી
ઝગઝગે છે—ચળકે છે
ઉજશ—પ્રકાશ, અજવાળું
સજ્યા—જનાવ્યાં
કળાતું—સમજતું

દયાળુ—દયાવાળા
પાડ—ઉપકાર, ગુણ
યાદ—સ્મરત
ભક્તિ—સેવા

સાર—પરમેશ્વરે આ જગત અને તેમાંની વસ્તુઓ જે પ્રા-
પણીઓથી બનતી નથી. તે બધી બનાવી છે; અને પ્રાણી માનને પણ
તેમણે બનાવ્યાં છે, માટે તેમની દરરોજ ખરા મનથી આપણે
કરવી જોઈએ.

પાઠ ૨ જો.

મુજ—મારું
બાળ—બાળક
પંખી—જેને પાંખો છે
તે પક્ષી
વા'લું વાયું—સવાર ચયુ
વીતી—પુરી થઈ
ઝગઝમાટ—ચળકાટ
દીસે—દેખાય
ભાતભાત—જુદાજુદા
ખાન—પાંદરાં

ડેલે—હાલે
મેના—પોપટની સ્ત્રી
કુટડા—મુંદર
મધુર—મીઠું
દીકું—ઝાંખું
હીંગણું—જતું રહ્યું
જનો—માણસો
ગવૈયા—ગાનારા
ગાન—ગાયન
હાથ—આપનારા

દીએ—આપે
મુઠ્ઠા—ફકીર
ઉઘ્ય—ઉઘાતું
તણો—નો
ભમર—ભમરો
પત્ર—પાંદરાં
પંખેર—પક્ષીઓ
તૂલ—પાક

સાર—સવારમાં તમામ પ્રાણીઓ જગી ઉઠીને સૌ પોત પોતાને કામે વળગે છે. તે પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓએ પણ ઉઠીને પોતાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. કારણકે સવારમાં ઉઠીને વ્યવાથી વાચેલું સારું યાદ રહે છે.

પાઠ ૩ જો.

રત-ઋતુ	વસ્ત્ર-લૂગડું	દાદા-માપના બાપ
લેખે-લેખાણે	ખીલેછે-ફેલે છે	

સાર—વર્ણની ઋતુઓ ત્રણ છે. ૧ શિયાળો ૨ ઉનાળો. ૩ ચોમાસું.

શિયાળાના મહીના—કારતક, માગશર, પોષ અને મહા

ઉનાળાના મહીના—દ્રાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠ

ચોમાસાના મહીના—અશાઢ, શ્રવણ, ભાદરવો અને આસો

મહીનાના પખવાડીયાં જે છે ૧ શુદ્ધ. ૨ વદ શુદ્ધમાં ચતુરત્વેદી વધે છે અને વદમાં ઘટે છે

પાઠ ૪ થો.

વપુરા-દેહ	લક્ષ્ડ-લાકડું	સરૈયા-સુગંધદાર તેલો
ખડકેલી-ગોદ પેલી	બહેક બહેક-મધમધ	વચનાર
ખરાલી-લાકડા ઉતાર	આરસા-આવના, દર્પણ	દ્રાક્ષ-દરાખ
વાનું કાગ કરનાર	ચોગાનમા-ખુવીજગામા	

મેળાથી થતા ફાયદા—વણા માણસોના ભેગા થવાથી જુદા જુદા પ્રકારના નિયારોની આપ ભે થાય છે, જુદા જુદા માણસોની રીત ભાત, ધર્મ, ભાષા, રીત રીવાજ, પહેરવેશ વગેરે જોવાનું મળે છે. જુદી જુદા જાતની વસ્તુઓ જોવાનું અને જરૂરની ખરીદવાનું મન થાય છે વગેરે.

(૩)

પાઠ ૫ મો.

મગ્ન-મગ્નત	લપડાકો-મોલો	બુરે-નકારે
શેખી-પતનાજી	સગ-સોગત	મે'તાના-માસ્તરના
ખામા-સારા	પ્રેમ-હેત	
દોમ્ન-ભાગ્યવધ	કામ-કેમલો	

સાર—નકારાની મોખત કરનાથી નકર ફળ થાય છે. માટે સારા માણુમે નકારી મોખત કરી પણ કરવી નહિ

પાઠ ૬ ઠો.

વચે-ક્રમરે	વહી-મગી	ધવામા આવે છે તે
હર્ષનો-આનદનો	બહાને-કારણો	ત મર-ચકરી
પાર-છેડો	મસ્તી મા-નોકાનમાં	બે કડો-રાગડો
લાડકવાયો-એક હોવા	ઓવાગણ - દુ ખડા ના	હાડવન-હાડકા ચઢાવ-
વી હેત વધારે હેય છે	કાઠીયાવાડમા તે	વાનુ કામ કરનાર વેદ
કુટેવ-નકારી ટેવ	વપનય છે	ખદખદનો-ગરમકરેયા
પોળમા-શેરીમા	ફાઇપગલુ-ફાઇ તરફથી	વચે-હસા
અટક્યાળા-અડપણા	તરતના જ-મેલા	ખો-ટેવ
હલાત-ઉપાય	ખાગકને પગલુ ખા	

સાર—છોકરાં નાના હોય ત્યારે માખાપે તેમને નકારી સો-
ખતમા ફરવાદેવા નહિ કારણકે નાનપણમા નકારી મોખતમા ફરવાથી
નકારી ટેવ પડે છે. નાના છોકરાના સોમતી સારા ગુણવાળા પસદ
કરવાની માખાપે હ મેશા કાળજી રાખવી. નાનપણમા પડલી સારી ક
ખોટી ટેવ મોટપણમા સહેલાઈથી જતી નથી. માટે છોકરાને સારી
ટેવ પડે તેવી કાળજી રાખવી.

પાઠ ૭ મો.

જકી-હઠીહું	વગેરેને વિશ્રામ સેવાનો વાડો	જતન-રક્ષણ
લવારાં-અકરાનાં નાનાં બ	વાંસળી-મોઢાની સાથે	ઉગી ગયા પછી-કુદ આપ
આંને લવારાં કહે છે	રાખી પૂકથી આડી	તાં બધ થયા પછી
ગાડરાં-થેટાનાં નાના	રાખી વગાડાય છે	સાચવણુ-સાચવણી
બચ્ચાને ગાડરાં કહે છે.	પાવા-મોઢેથી સીધા	તકરા-ટટો
નીરતો-નાખતો, આપતો	રાખી વગાડાય છે	જળવતો-સાચવતો
ખાધે-ખભે	દૂધમા-સોડમા રહેવાથી	મોજમા-આનંદમાં
તાજે-તરતનો	ગરમી રહે છે તેથી પડો	અભાગીઈ-કમનસીબ
ઝોક-માયો, બકરાં, થેટાં	શમાં, પામ પાસે	અજાણ્યુ-નહિ જાણીતું

જે પ્રાણી ખીજ નાના પ્રાણીઓને મારીને ખાઈ જાય છે તે શિકારી પ્રાણી કહેવાય છે જેમકે-વાઘ, વર, સિંહ વગેરે.

પાઠ ૮ મો.

કેદ થઈ રહેવું-એક જ	ચાંદનીમાં-અજવાળી રા	પાધર અને પાદર બંને
જગાએ પડી રહેવું	તમા	શબ્દોનો અર્થ એક જ છે
ગોંધતો-પુરતો, કેદ કરતો	ખેલવું-રમવું	વર-કુતરાના જેવું શિકારી પ્રાણી છે.
ચેન-મજ, ગત, આનંદ	નાદાન-મૂર્ખ	તરાપ-ફટકો
બહીખાનામાં કેદખાનામાં	સપડાઈ-પકડાઈ	ખોડમાં-રહેવાની જગા
બાપુ-માપની પેઠે પાળ	જક-હઠ	માં; જખોલમાં
નાર તે	લાગ કાળ્યો-દાવમળ્યો	કમોતે-વગરમોતે, મુદત
પાધરમાં-ખુલ્લી જગામાં	સટકી ગયું-નાશી ગયું	પુરી થયા વગર મરવું
	ઠેકવા-કુદવા	

સાર—છોકરાંએ મા, બાપ, મહેતાજી અને ગુરૂની શિખામણ માની તેમના કથા પ્રમાણે ચાલવું જે છોકરા માની શિખામણ માને નહિ તેમની જકી ઘેટાના જેવી વલે થાય છે.

પાઠ ૬ મો.

જાગ્યે-જવલે.	વજેર.	વેદના-દુઃખ
આડોશી પાડોશી-આ-જમણુ-જમવાનું	પીરસેલી-ખાવાનું મુકેલી	મુદ્દલ-ખીસકૂલ
જુગાજુગારહેનારા.	રોવાની-રડવાની	મેળા-પણામાણસોનું
ખને-દાવે.	નકામો-અમથો	ભેગુ થવું
આઠમાંડુ-આઠ બેન		પસ્તાયો-વિભાસ્થો

આર-જે ઊકરા વારે ધડીએ રિસાતાં હોય તેમણે રિસાવાની જેન મૂકી દેવી. કારણકે રિસાવાથી મનને અને શરીરને દુઃખ થાય છે અને ધારેલી વસ્તુ મેળવવામાં વાર થાય છે માટે કોઈ ઊકરે રિસાવું નહિ. ધડ, ધી, ખાંડ વજેરે પદાર્થો બારે હોવાથી તે જલદી પચતા નથી. બાજરી, ચોખા, દાળ, મગ વજેરે ખોરાક હલકા હોવાથી જલદી પચે છે. માટે નાનાં ઊકરાંએ ધી ખાંડનાં જમણુ ખનના સુધી ઓછા ખાવાં.

પાઠ ૧૧ મો.

ચક્રભિલુ-એ એક ર.	અતરે-ઢેટે	જમણીમેર-જમણે તરફ
મન છે	ચક્રમા-ગોળમા	જમણી દોડભરી-જ-
કચ્છ-લંગોટ	ધુમી-ફરી, દોડી	મણી તરફ દોડી
ખ-ચાહે-થયાછે	સાચીઓ-સોખતીઓ	પૂરજોમથી-પૂરાખળથી
મદ-કિલ્લો	પેતરા-પેરા, એકની	ટપોટપ-ઝટ, જલદી
હમલો-હલ્લો	એકજગાએ ફર્યા કરવું તે	

પાઠ ૧૨ મો.

છટ્ટીની-રજની	રાધભાઈ કહેવાય	લાચાર-મરીખ
વેળાએ-વખને	રંગજમ્યોછે-મળ	સુનુછે-માણસ વિન્ન-
ગેડીદડા-લાકડાના દં-	આવીછે	નું છે
ડાથી દડાને મા-	થોભ-અટક	દોરત-મિત્ર
રવાની રમત છે	ખોલાવવાનું વચન આ-	યાદઆવેછે-શરત
ખીતરાધભાઈ-કાકાનો	પેલું-ખોલાવવા કહેલું	આવેછે
ઊકરો તે ખીત	થી ખાતરી-નકો શુ	

સાર—મા આપનો હુકમ છોકરાએ હંમેશાં સ્મરણમાં રાખવો અને તેમના કલા પ્રભાણે વર્તવું જે છોકરાં તેમનું કલ્પ કરે નહિ તે દુઃખી થાય છે.

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી-મધકરનારી
માંખ
ગણગણતી-મોલતી
એકજકુટુંબનાં-એકજ
જાતના
છંછેડે-ખીજવે
ડંખીએ-કરડીએ
ચાહ્યે-ધર્યે
પીઠ-પાછળનો ભાગ
ચકચકે-ચળકે છે

સુંદર-મારો
મબાળ-તપામ.
સોદામળી-શોભિતી
કુટુંબ-સુંદર, નાનુક
બપકાદાર-રોડવાળા
કશા-કંઈપણ
માલમતા-માલમિલકત.
કરડવું અને કારવું એ
એમા તફાવત છે. કરડવું
એટલે કાપી નાખવું

અને કારવું એટલે અં
દર આકૃષ્ટવું
દુભવોછો-પીડોછો;
દુઃખદોછો
વહાલા-પ્રિય
નરીએ-દુઃખદયએ
બહુ-સાર
ખુર-તહાર
બગાડ-તુકસાન
ચાહ્યે-ધર્યે

સાર—આપણે કાંઈના ઉપર ગુણ કરીએ તો તે આપણા ઉપર ગુણ કરે છે અને એથી ફલદુ અવગુણ કરે છે. માટે બીજા-ઓના ઉપર દરેક જણે ગુણ કરવા જોઈએ.

પાઠ ૧૪ મો.

મોળામબાધ-મામાને
છોકરો તે મોળામ
બાધ કહેવાય છે
ધાન્યધી-અનાજધી
અગેઠી-દેવતા સળ
માવવો તે, ધુણી
સળમાવવી તે
મોજમજા-આનંદ

હરખાયો-રાજ્યયો
તલપી-ટાપી, દોડી
ઉલટભેર-ઉમંગથી
ધોતલીયો-છેટાઓ ના-
ના છોકરાની છે-
ટીઓન ધોતલી
ઓ કહે છે મોટા-
માણસોના ઠોપાડાં

ને ધોતીઆં કહે છે
કુટીમયુ-ભાગીમયુ
ઠેસ-ઠોકર
હોમભેર-ઉમમથી
ગમેતે-ફાવેતે, પસંદ
પડેતે
નકામી-કામવિનાની

સાર—પોતાની ભૂત કોઈએ હાંકવી નહિ. અને પોતાની ભૂ-
લનું ફળ જીજ્ઞા કોઈને ન આપતા પોતેજ ભોગવવું.

પાઠ ૧૫ મો.

તકતો-આરસો	શશુગારવી-લુગડાં ધ-	વિવાહમાં-મગ્નમાં
મૂટપડાવી-મૂટાલીધી,	રેણું પહેરાવી શો-	હળીમળીને-સંપીને
ભૂતથાપ ખવરા-	ભિતી કરવી.	શોક-દિલગીરી
વીને લખ લેવું	કુટીબદામ-ભાગેલીમ-	બળવંતા-બળવાળા
સરીપડયો-પડીગયો	દામ (માનછોડાં)	સદા-હમેશા
બરડ-ઝા ભાગીબળયેનું	સરસ-સારૂ	દાહડા-દિવસો
ખેચનાણુ-ખેચાખેચ	કપાટ-લાકડાની ઉભી	લેશ-લગાર
કાયર-હેરાન	મોટી પેન	કલેશ-ક કાસ
પજવે-દુ ખદે	સહીઅરો-સોબતમાં	
વેળાસર-વખતસર	રમનારી	

સાર—ભાષ બાહુઓએ હમેશા સપસપીને રમત એક બી-
જની સાથે કચ્છો કંકાસ કરવો નહિ. સંપીને રહેવાથી હમેશા
આનંદ રહે છે અને લડવાથી લોકમાં આખર ઓછી થાય છે, નિદા
થાય છે, અને આનંદનો નાશ થાય છે માટે દરેક સપથી રહેવું.

પાઠ ૧૬ મો.

પૂર્વ-સૂર્ય ઉગેછે તે દિ	ગણુકાર્યુ-માન્યુ	ગોદમા-ખોળામા
શાનુ નામ	ફે કીલ્લ-નાખીલ્લ	મધુર-મીઠું
તરફ-ભણી	રોણુ-રડવાનું	હાલરડું-હાલા
નાનકડા-નાના	ભરીરાખ્યું-ચાલુરાખ્યું	ઝાડઝપટ-ભૂત
ધર્યા-રાખ્યા	ખીજવાયા-ચીડવાયા	જન-તાવિત
ગભરાટમાં-ફિકરમાં	રડપરચઢ્યાછે-રડવા	
તરેહતરેહના-ખતખતનાં	લાગ્યાછે	

સાર—બાળકની હઠ કેવી હોય છે તે સમજાય છે. બાળક જે
વસ્તુ માગે છે તે વસ્તુ મળ્યા સિવાય પોતાની હઠ છોડતું નથી.

પાઠ ૧૭ મો.

નેહું-ઓ પુરખું એ- કહું નામ નેહું કહેવાય છે પરવારી-પૂરું કરી બકિત-સેવા ગુજરાત-આવાનું, પો વાગુ	આંગણમાં-આરણમાં મહર-કૃપા, મહેરબાની પારણમાં-મેડીઆમાં નોળને-નોળવાને ગુસ્સો-ક્રોધ પસ્તાઇ-વિમાસી મૂર્ખ-એવકુક્	અબાગણી-એજાબા અપની અચાનકારને-કેમરના- રને જનન-જીવ બહેરા-સારા
--	--	---

સાર-કોઈપણ કામ કરતા પહેલા પુરો વિચાર કરવો. વિ-
ચાર કરીને સાફ નસુ શોધી કાઢી સાફ લેવું નહાઈ છોડી દેવું. કાર-
ણકે વિચાર્યા વગરનું કામ કરવાથી પાછળથી પસ્તાવું પડે છે.

પાઠ ૧૮ મો.

મદેશો-અચર ખાડગતો-લગડાતો માયાળુ-માયાવાળા હુદાળુ-ગરમીવાળુ	છાપું-છપાયડું વર્તમા ન પત્ર પમદ-ગમતી સિસોટી-મિતકારી,	અવાજ-શબ્દ પાળીને-દાખરેરીને નજીક-પામે કેળવ્યો-કેળવણીઆપી
--	---	---

સાર-કુતરા પણ જીવિસાગી અને ધણીનું મન સમજી શકે
તેમ હોય છે. માણુમને વાચાછે અને કુતરાને તે નથી હતા પણ
તે માણસના ઉપયોગી ધણા કામે કરી શકે છે તેથી હાલ ધણા
રૂપીઆ અર્થી કુતરા પાળીને કેળવે છે.

પાઠ ૧૯ મો.

રીતસર-નિયમ પ્રમાણે હિચોળે-હિદોળે અસેડી-આધો કાઢી દૂર કરી	ઢીમણું-વાગવાથી ને ઢેકા થાય છે તે કને-પસં હડસેલી-ધકેલી	હીંચતા-હીંચકાખાતા સાથીએ-સોળતીએ ભલા-સારા પાડ-ગુણ, ઉપકાર
--	--	---

સાર—સારી અથવા નહારી જે ટેવ પડી હોય તે જતી નથી અને ટેવ ઉપરથી મુશ્યુ બધાય છે. તોફાની છોકરાં પોતાનો ધણો ખરા વખત માત્ર તોફાનમાંજ ગાળે છે. જ્યારે સારાં છોકરાં તેનો ઉપયોગ બીજાંને મદદ કરવામાં કરે છે. બધાંએ સારા ચવાની જ-રૂર છે. જેમ અને તેમ બીજાના ઉપર ઉપકાર તેમનું બહુ કરવું.

પાઠ ૨૦ મો.

ખત-કાળજી	નીકુવરીઓ	માફ-ક્ષમા
આરબ-અરબસ્તાનનો	તહેનાતમાં-હજુરમા	મુનો-વાક
રહેવશી	હેતબાવથી-પ્રીતિથી	વહાબ-હેત
દેખાવડો-ગોબીનો	છોક-વાફી-છોકરાપણું	આઠ્ઠાપર-અધિકા-પર
નીમણુકની-નક્કીકરેલી	ફરમાવશો-કહેશો	હયાન-મનના
શાહમદા-પાદશાહના	સમજુતી-મમજણ	રદ-નદામી
કુવગે	ફરજ દોતે-કોકરાને	
શાહમદીઓ-૧૬શાહ-	અદલાએ-પરમેશ્વરે	

સાર—જે માણસ પોતાના છોકરા ઉપર પ્રીતિ રાખી શકે તે બીજાનાં છોકરા ઉપર પણ રાખી શકે જે પોતાનાં છોકરાથી વેગળા રહે તે બીજાની સાથે તો કેવીજ રીતે મળેલા રહે અમલદારોએ દેવતને છોકરાની પેઠે પાળી જોઇએ. એવા ગુણુ વાળા પાદશાહને ધન્ય છે.

પાઠ ૨૧ મો.

ઢેકાદળીઆવાળી-ખાડા	એકમુ-પીત્રાદાયક, માફ	ધોરી-મોટા
ટેકરા વાળી	દુઆ-આશિષ	લાભ-ફાયદો
ખેંખારો-અવાજ	દદશ-આપીશ	
આઠે-અવળે	લગડો-પગભાગીગયેસો	

સાર—આધના માણસને પણ દિવસ અને રાત્રિની ખબર પડે છે. બધા પ્રાણીઓનું હાલવું ચાલવું અને ખોલવું શાત થાય એટલે જાણે છે કે રાત પડી અને પ્રાણીઓનું હાલવું ચાલવું અને ખોલવું થાય એટલે દિવસ થયો એમ સમજે છે.

આધના અને લગડા માણસે કેરી રીતે પોતાનો જંગલમાંથી એક બીજાની મદદ લઇને શિકારી પ્રાણીઓથી ખચાવ કર્યો તેજ પ્રમાણે આપણે પણ એક બીજાની મદદ લેઇને કામે દરીએ તો સહેલાઈથી અને થોડી વારમાં થાય છે

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો—ઓળો	માટે બાંધેલોગરતો	સામેપાર—સામેકનારે
બાળોળ—ગામની બહાર	જરા—સહેજ	મુઓ—મર્યો
ની ખુલ્લી જગા	થાક—વિમામા	દાનત—મચ્છા
થોગીગ—બટકીશ	અદેળો—ખારીનો	ગુમાવ્યુ—ખોયું
કુ-કો-કે-કો	લાભી—જાલચુ	તાકે—મચ્છે છે,
પૂન—નદીઓળ ગીતેજવા	કાકા—ખાવોડીયાં	ગુમાવછે—ખુએછે

સાર—આપણી પામે જે હાથ તેથી વધારે મેળવવાની મચ્છા રાખવી નહિ. કારણકે તેમ કરવા જતા વખતે પોતાની પાસે જે હાથ તે પણ ખોલુ પડે છે.

પાઠ ૨૩ મો.

અસલના—પહેલાના	કરનાર	વા હાલ્યોછે એવા
ખરીદકર્યું—વેચાતુંલીધું,	બકર પડાવી લેવાનો	મુખ—એમકુદ
કીમત આપીનેલેલું	વીચાર કર્યો—કીમત	સદેહ—નહેમ
તે વેચાતું લીધું	આપ્યા સિવાય છેતરીને	દરકાર—ગરજ
કહેવાય	લમ લેવાનો વિચાર કર્યો	ઠાવકુ—ડઠાણે, સામથ
વાટમ—રૂતામાં	અચરજ—નવાઇ	શિકારી—ખતવરોમારનાર
દગ—છેતરી લેવાનું કામ	હડખાએલા—જેનેહડખ	બરોસો—વિશ્વાસ

સાર—હમ લોકો બીજાને છેતરવા માટે કેવા ઢોંગ કરે છે
પોતે નજરે ને જોતા હો તેથી ઉશ્કડુ બે કાંઈ હુમ્મો તમને કહેતો
તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખશો નહિ, પણ તમારા જોવામા કંઈ ભૂલ
થતી હોય અને તે સંબંધી બે કાંઈ સારો માણસ તમને કહે તો
તે માનવું જાઈએ.

પાઠ ૨૪ મો.

ફક્ત-માત્ર	ચટાપટા-આડાઉભાપાટા	યાદ-શરત
ગોળમટોળ-ગોળઘાટનો	ગમ્યો-પસંદ પડ્યો	બરોસા-વિશ્વાસ
ચળકતો-ઝગઝગતો	રૂપાળો-સારો; સુદર	શિખામણુ-સમજણુ
તરેહ તરેહના-ખતખતના	છીનવી-પટાવી	
	ઠીક-સાર	

સાર—કોઈને પૂછ્યા વિના કે કશા વિના તેની વસ્તુ છાની
માની લેવી તે ચોરી કહેવાય છે.

ચોરી કરનારને ચોર કહે છે.

ચોરી કરવાથી લોકો વિશ્વાસ રાખતા નથી, અને સરકાર
શિક્ષા કરે છે માટે ચોરી બિલકુલ કરવી નહિ. બીજાની વસ્તુ જોઈતી
હોય તો તેને પૂછીને લેવી

પાઠ ૨૬ મો.

આરબ-અરબસ્તાન દે	હાલત-દશા	વહાલનેલીધે-હેતનેલી-
શના લોકોને આ	બગડતી-ખરાબ થતી	ધે, પ્રેમને લીધે
૨૫ કહે	ખૂનસુરત-રૂપાળો, સુંદર	કપરા-આકરા
હોયે છોકરે બરપુરહોતો-	ઉમદા-શ્રદ્ધ	લાચાર-ગરીબ
છોકરા ધણા હતા	દેશાવરથી-પરદેશથી.	ખરાબર મૂલલખ-વા-
બરપુર-પુરેપુરે	પસ દફાધો-ગમવાથી	જાળી કીમત લઈ
પૈસાટકે ખાલા હતા-	રાખવામાટે નક્કી કર્યો	ખરદાસ-ચાકરી
પૈસા નહોતા	માગ્યો-નચાતો લેવાના	પરવડે-ફાવ
ધીમે ધીમે-હળવે હળવે	અર્થમા છે	ફેંદીદીધા-નાખીદીધા

સાર—પ્રાણીઓના શુભને લીધે માણસો તેમના ઉપર કેટલી પ્રીતિ રાખે છે તે આ પાઠમાં બતાવ્યું છે.

પાઠ ૨૭ મો.

ઝરે-પાણીનું વહેણ	કુટડા-નાનુક	વટારી-ઓળંભી
પહોચો-ઓળા.	ભલકારવું-સાંમેથી મો.	ઓપાસ-ચારેબાજુ
શી મડાનોબરાવ-શીંગ	લવું	ફેલાએલી-પખરાયેલી
ડાનોજયો	ચમડી-ઝમડી.	ખડખડાટ-અવાજ
નજર-દેહ	છલ મ-ફેડા.	સંકટમાથી-દુઃખમાંથી
નારાજ-નાપુશ.	પારધીઓ-શિકારીઓ	બચાવ્યું-કગાયું
બડગડવા નકામુખોલવા	કેટો-પાછળ પડવું, પોછો	મોઢી-લલચાપ.
સુદર-સાર	પાધર-ખુલ્લ જગ્યા.	ફસારી-સપડાવી.

સાર—નજરે જોયેલી વાતો પણ કેટલીક વખતે ખોટી પડે છે તો જોયા વગરની અથવા વિચાર્યા વગરની કોઈપણ વાત વિશે ખારો અથવા ખેટો અનિપ્રાય એકદમ બાધવો નહિ પુરો વિચાર કરીનેજ તે વસ્તુને વખાણી કે નિંદવી

પાઠ ૨૮ મો.

ખચ્છા-આશા.	માથી પનાળીને	પ્રધાનનું-દેવાનનું
બચાવવા-કેળવવા	ગાળી કાઢેના	આગણે-ખારણે
રંગરેજ-રંગવાનું કામ	પીગાર ગતુપાણી	ધગધગતા-ધીકત્ત
કરનાર, જાવસાર	ગભરાટ-ગભગમણ	પુરા-નકારા.
જરદી-કસુખીના કુલ	વનનો-જંગલ ૧.	હાલ-દશા

શિયાળ, વરૂં અને કૂતરા એકજ જાતના પ્રાણી ગણાય છે.

સાર—ઈશ્વરે દરેકને જે સ્થિતિમાં જન્મ આપ્યો હોય તેમાં સતોષ માનવો. તે સ્થિતિમાંથી સારા થવા પ્રયત્ન કરવો. પણ એકદમ ઉંચી સ્થિતિમાં જવા મહેનત કરવાથી પોતની જાતને

કેહું નુકસાન થાય છે તે આ નકલ કરનાર શિયાળની વાત સીખ્યાથી સમજાશે.

સ તોય માનવાને એવી રીતે છે કે—જે લોકો આપણા કરતાં સારી સ્થિતિ ભોગવતા હોય તેમનો વિચાર ન કરવો,—પણ જે આપણા કરતાં હલકી સ્થિતિ ભોગવતા હોય તેમનો વિચાર કરવો.

પાઠ ૨૯ મો.

લગ્ન-વિવાહ, પરણવાનું	નડવા-પીડગ, દુઃખદેવા	શેખી-પતરાજી.
વરા-ખર્ચ	લેખવેદ-ગણેછે	રક-ગરીખ
મળાપ-મેળુ થવું	મોઘેભાવ-વધારેકીંમતે	ચાહેછે-કચ્છેછે
ચડમડી-ખડખડા	ખપ-જરૂર	બારેખમ-વધારેમોઘ

સાર—દુનિયામાં સારા કહેવડાવવું હોય તો અભિમાન રાખવું નહિ, પણ નમ્રતા રાખવી નમ્રતા રાખતાથી ધણા માણસો ખો-ભાવશે અને ભાવ પૂછશે. સોઘી વસ્તુઓ ગરીબમા ગરીબ માણસ પણ લઇ શકે છે. મોઘી વસ્તુઓ શ્રીમંતજ લઇ શકે છે, શ્રીમંત થોડા હોય એટલે મોઘી વસ્તુઓ વાપરનાર થોડા. સોઘી વસ્તુઓના લેનાર વધારે મળે છે. માટે સારા કહેવડાવવા માટે અભિમાન વિનાના નમ્રતાવાળા રહેવું. કે જેથી બધા માણસો માન આપે અને ખોભાવે.

પાઠ ૩૦ મો.

આપકર્મી-પોતાનાકર્મ	પર્વ-તહેવાર	તક-સાગ, દાવ
ઉપરજ આધાર	તરાપ-કૂંડકો	અભેસિ ગ તક જામધોડો
રાખનાર.	સેનાનો-લશ્કરનો	ફેકયો-અભેસિંગે લાય
આપકર્મી-આપના કર્મ	સમ-વખતે	જોષ ધોડો ચલાવ્યો
ઉપરજઆધારરાખનાર.	લૂણુ-મીઠું, આજગાએ	નાસભાગ-નાસાનાઝ
તીર્થ-જગત્રા	અખનો અર્થ છે.	દુસ્ખન-શત્રુ
વતન-જન્મભૂમિ	પ્રાર્થના-સ્તુતિ	ફતેહ-જય; જીત
બાબી-બાઈનીવડ	ફરફરતાં-ઉડતાં	રાજપાટ-રાજગાદી

સાર—પોતાની જાને મહેનત કરવાથી માથુસ ભાગ્યશાળી થઇ શકે છે તે અભેસિંગની વાતથી જણાય છે. આપણામા કહેવત છે કે હરકત લાં બરકત જાને કરેલી મહેનતમાં જેટલું ફળ થાય છે તેટલું પારકાના તરફથી મળેલામા ફળ નથી માટે ખીજના ઉપર આધાર ન રાખતાં પોતાની જાત ઉપર આધાર રાખી મહેનત કરવી.

પાઠ ૩૧ મો.

તાજે-મસ્ત.	તડુકનો-ધડુકતો	ગજઉપરાત-શક્તિ ઉપરાત
મહેરથી-મોજાથી	મમતે-ચડમે	

સાર—પોતાની શક્તિ ઉપરાંત કોઇ કામમાં વધારે મમત રાખવો નહિ, શક્તિ ઉપરાંતનું કામ કરવાથી પોતાની જાતનો નાશ થાય છે. માટે પોતાથી જેટલું બની શકે તેટલુંજ કરવાનું માથે લેવું ખીજની બરાબરી કરવા એકદમ માથુ મારવું નહિ

પાઠ ૩૨ મો.

લપસી-ખસી	ખાદીના-ગજઆના	વાક-ગુન્હો.
ખરડાયા-ખગડયા	મલમલ-એક જાતનું	બેદરકાર-ગરબવગરને
ઉપકારનું-ગુણનું	ઝીણું લૂગડું	લાભ-ફાયદો.
યાદ-શરત	સાહુકારનો-ગૃહસ્થનો	

સાર—શરીર ઉધાડુ ન રાખતા તેના ઉપર બરાબર કપડાં પહેરવા અને તે ધોયેલા અને સાફ રાખવા કમને ખુદન ખુલ્લા રાખવા નહિ ઋતુ ઋતુ પ્રમાણે કપડા પહેરવાં.

પાઠ ૩૩ મો.

બાધ્યાધી-મિત્રાચારી	પસદ-ગમતી	હમણાજ-હાથજ
જડતોનહોતો-મળતો	ડરવા-ખીવા	નિશાનીઓ-એધાણીઓ
નહોતો	આમપાસ-આળુખાળુ	દુકડું-નંજક
દેશાવર-પરદેશ	પાડોશમા-નજીકમાં	ખંતીલાં-મહેનત

સાર—ધથરે આપણને જોવા માટે આંખ આપેલી છે. તે આંખનો દરેક વસ્તુને તપાસી જોવામાં ઉપયોગ કરવો જોઈએ જતા આવતાં કે રસ્તે ચાલતાં જે જે જોવાનું મળે તેનો ખારીકામથી તપાસ કરવો.

બીજી ચોપડી ભાગ-૨.

પાઠ ૩૬ મો.

છેકજ-તદન	ધ થાય છે	ઝોળખતી-સમજતી
આથમેછે-દેખાતો બં-	ઝોળો-પડાયો	જાણવી

દિશાઓ મુખ્ય ચાર છે ૧ પૂર્વ, ૨ પશ્ચિમ, ૩ ઉત્તર, ૪ દક્ષિણ.

પૂર્વ—જે દિશાએ સૂરજ ઉગે છે તે ઉગમણી અથવા પૂર્વ દિશા કહેવાય છે.

પશ્ચિમ—જે દિશાએ સૂરજ આથમે છે તે આથમણી અથવા પશ્ચિમ દિશા કહેવાય છે.

ઉત્તર—પૂર્વદિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતા ડાબાહાથ તરફની દિશા તે ઉત્તર કહેવાય છે.

દક્ષિણ—પૂર્વદિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતા જમણા હાથ તરફની દિશા તે દક્ષિણ કહેવાય છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ સામસામી આવે છે.

ઉત્તર અને દક્ષિણ સામસામી આવે છે.

દિવસે સૂર્યથી દિશાઓ ઝોળખી શકાય છે પણ રાતે ઉત્તર દિશા તરફ એક સ્થિર તારો હોય છે જેને ધ્રુવ કહે છે તેનાથી દિશાઓ ઝોળખી શકાય છે, જે દિશાએ એ તારો છે તે ઉત્તર દિશા અને તેની સામેની તે દક્ષિણદિશા કહેવાય છે. એ ધ્રુવના તારા

તરફ મોં કરીને ઉભા રહેતાં જગજ્યા હાથ તરફની દિશા તે પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ દિશા કહેવાય છે.

પાઠ ૩૭ મો.

બેસતુવરસ—કારતકશુદી પડવાને દિવસે આવે છે.

સાથીઆ— આવા જુદી જુદી જાતનાં ચિત્ર આંગણમાં
કેકુ વગેરેથી જમીન ઉપર કાઢે છે તેને સાથીઆ કહે છે

ચરસ-સારો	કસરતશાળા-કસરત કે	લંબચોરસ-લંબોચોખુણુ
મધ્યમા-વચ્ચે	રવાની જગ્યા	બાગ-મગીચો, વાડી

પાઠ ૩૮ મો.

રટેશન-આગગાડી ઉ-	બમણી-એગણી	વાનુ રેલ્વે રટેશન.
બી રહેલાનું રથળ	આગગાડાનું મથક-આ	ગોચર-ચરો, ખુદ્દીજગ્યા
ડબ્બાં-પગલા	ગગાડી ઉભી રહે-	

પાઠ ૩૯ મો.

વર્મ-કલાસ	નિચાણુ-નીચીજગા	રેતી વાળી જગાને
મામબહારનીસેલ-ગા-	મેર-તરફ	ને વાહું કહેવાયછે
મખહારની મઝા	ધશાન-પૂર્વ અને દિત્ત-	વહેણુ-વહન
વગડામાં-ગામ બહાર-	રદિશા વચ્ચેના	ચાલાક-હોશિયાર.
ની ખુદ્દીજગામાં	ખુણાને ધશાન	પારથી-કિનારેથી
ખુણ-રાશી	ખુણું કહે છે.	ક્યારડા-ખેતરો (નીચાં)
પોપડાતરફ-ચરા તરફ,	મઝા-આનંદ	સુગમ-સહેલું
ધાસનાબીડતરફ	બાહું-દી કાંઠા ઉપ-	મસ-વધારે
બળ્યા-આલ્યા	રની પાણી વગરની	

ડાંગરને પાણી વધારે જોઇએ છે માટે ડાંગરને માટે ખીજાં
અનાજનાં ખેતરો કરતાં ઉંડાં પાણી બરાબ રહે તેવાં ખેતરો જોઈએ છે.

(૧૭)

પાઠ ૪૦ મો.

સાંજે ખાતું તે વાળુ કહેવાય છે.

બપોરે ખાતું તે જમતું કહેવાય છે.

અને સવારમાં ખાવુ તે હાજરી કહેવાય છે.

મોસાળ-માનું પીયેર,	રક્ષકતું કામ ક-	હુંડી-મનીઓડર; પર-
માનાખાપ બા-	રનાર.	દેશથી ટપાલખા
ઇતું મામ.	ગંધ-નાસ, સોડ	તા મારફત જે
મામા-માનાખાઇ	મામલતદાર-તાલુકાનો	રૂપિયા આવેતે
ઓરો-સરકારી નોકરાને	ઉપરી, વહીવટદાર	ટપાલ-કામળો વહેંચ-
જમાનના સરકા	રાવણીઆ-વરતણીઆ	વાનું કામ કરનાર
રના પૈસા ઉધરા	તાલુકે-મહાલમા.	ગેરહાજર-હાજરનહિતે
વવા વગેરે માટે	તલાટી-ગામનારૂપિઆ	દાકતર-ઇંગ્રેજ દવા ક-
મેસવાનું મકાન	ઉધરાવવાનું કામ	રનાર વેધ
મુખી-પટેલ, ગામના	કરનાર.	

પાઠ ૪૧ મો.

મોતેરી-સોનાનાજોવો	વનસ્પતિ-ઝાડછોડ વગેરે	જન-માણસ
ધમધમતા-ધોકતા	ખીલતી-ફૂલતી	નરમ-ધીમે
ધંધે-કામે	ખીલેલા-ફૂલેલા	આખર-છેવટે
કલોલ-આનંદ, મઝા	ઠડા-ટાઢા	ચોતરફ-ચારેખાળુ
ખોરાક-ખાવાનું	હહેર-મોળ	

સૂરજ ઉગે તે વખતને સવાર કહે છે, સૂરજ માથે આવે તેને મધ્યાહ્ન કહે છે, અને સૂરજ આથમે તે વખતને સાંજ કહે છે.

સવાર થાય એટલે દરેક માણસ પોત પોતાને અનુકૂળ ધંધે-કામે લાગે છે, અને સાંજ થાય એટલે ધંધેથી ઘેર આવી વાળુ કરી રાતના વખતમાં વિસામો લેવા સૂઈ જાય છે.

(૧૮)

પાઠ ૪૨ મો.

પવનજેરથીકુંકાયછે-વા	પાન-પાંદડા	ધાન્ય-અનાજ
જેરથી વાય છે	ઝપાટો-સપાટો.	કચરો-અગદો
ગુંગળાઇ-અકળાઇ	ધસી-ખેચા	અકળામણુ-ગભરામણુ

પવન જ્યારે હાલે ચાલે નહિ ત્યાર તેને હવા કહેછે, જ્યારે તે હાલે ચાલે છે ત્યારે તેને પવન કહેછે, અને અતિશય જોરથી જ્યારે પવન વાય ત્યારે તેને વાવાઝોડું કે વંટોળાઓ કહે છે

જો હવા ન હોય તો આપણે મરી જઈએ હવાથી પ્રાણીઓ જીવી શકે છે.

પવનથી—દરીઆનાં વહાળા જમીન ઉપર ખેંચાઇ આવી વરસાદ પડે છે, વરસાદથી ખેતી સારી થઇ અનાજ પાકેછે, અને અનાજ પાકવાથી આપણે જીવી શકીએ છીએ. પવનથી વહાણો ચાલે છે રરતા સાફ થાય છે, અને ડુલોમાથી સુગંધીદાર હવા બધે ફેલાય છે

પાઠ ૪૩ મો.

ગમશે-પસંદપડશે; ફા-	ઝાંખો-મેઝાર ગતો	વેહ-કાણું
વશે	ચૂગે-ભૂકા	છિદ્રો-કાણું
કણુ-રજકણુ, ઝીણાદાણુ	કોલ-કેલ, ગાર	ચાંચવા-અણીવાળા
પીગળતો-ઓગળતો	કલાણી-કયા	કોદાળા
ચૂમી-ખેચી.	જતુઓ-જાડાં	
નર્દય-દયાવગરના	ખારીક-ઝીણા	

પાઠ ૪૪ મો.

ધધો-રોજગાર	ખેમળાને ખેડું ચાય છે	થર-પડ
બહેર-ખહેરાટ	માજીએ-અજવાળીએ,	ટકશાળ-નાણું બનાવ.
લોટા-કળસીયા	ધસીએ	વાની જગા
ખેડુ-દેમડુ અને ધડો	ખાઝેલો-વળગેલો	

પાઠ ૪૫ મો.

પિનગ-એ મિત્ર ધાતુ
છે તે જસત અ-
ને તાબાની મેળ

વણીથી યાય છે.
ખૂમ-મહુ
મજગરાં-મરડવાં

તાસકો-દાંકણાં
સરતુ-સાધું
ધનામ-મક્ષિસ

પાઠ ૪૬ મો.

બજર-ઐઠું
કુમળું-કુળું
ચરાક-ચરીને પેટ બ-
રનાર, ફરનારા
ગજ-હગસો

સુગંધ-સારીવાસ
ખુજળી-ખસ, ફાફરના
રોગ તે ખુજળી
અતર-સુગ ધીદારસત્વ
ફેલાય છે-પખરાય છે.

જડ-જડીઉં
ઉપલાણે-ઉંચીજગાએ
ચમરી-કુમતું
પાણીવાટ-પાણીને જ-
વાનો રસ્તો

મૂજ-સરકટોની પાદડી પલાળી ફૂટીને વણે તેને મૂજ કહે છે.
મૂજનું ખાટલે ભરવાનું વાણુ યાય છે.

પાઠ ૪૭ મો.

જરનોસાંઠો-જરનુરાકું
સગગ-આખી.
પેર-પીરાધ
શેરડીની પીરાધને કા-
તળી કહે છે

પૂરીને-નાંખીને
ખાવટાનું ખીચું નામ
નાગલી છે
મહીકાઠો-મદીનદીનો
કિનારો

બીડમાંથી-ધાસનાપડ-
તરમાથી
છડીને-ખાંડીને
સૂકાધ ગયેલા ધાસને
ખસલી કહે છે.

પાઠ ૪૮ મો.

ખેડુત-ખેતી કરનાર
સખત-આકરી
મળુરી-મહેનત.
એકસામડું-એકસરખું
આયું-ખાવાનું

બાણુ-સૂયં
કોઠ-ગાય, બળદ, બે સો
વગેરેને યાધવાનીજગા
નીર છુ-નાંખું છું
કૌવતવાણુ-જોરવાણું;

શક્તિ વાળું
આગસુ-સુસ્ત
સેડ-છેડ
ધુસરી-ઝુંસરી
તાત-આપ

(૨૦)

અરે ખેડુત તું ખરેખર જમતો બાપ ગણાયોહું. કારણકે બાપ
જેમ છોકરાંનું ભરણું પોષણ કરે છે તેજ પ્રમાણે આ બધા સંસાર
ને તું પાળતો જણાય છે. મતલબકે તું અનાજ પેદા કરે છે. તેથી
તે ભેષ્ટને ખાધને આ બધા સંસાર જીવી શકે છે. જે ખેડુત ખેતી
કરી અનાજ પેદા કરે નહિ. તો માણસોને ખાવાનું મળત નહિ અને
તે મરી જાત.

પાઠ ૪૯ મો.

ટાંકણે-ટાણે. વખતે	ફરતી-આરેબાળુ	સદા-હંમેશા
પાલવાળા-કિનારવાળા	લીલાછમ-ધણાલીલા	

પાઠ ૫૦ મો.

કોલુ-શીરડી પીલવા-	પેરવાળી-પીરામવાળી	ડુકર-ભૂંડ
નો કોલ.	પાણી પાયેલા ખેતરને	પાકટ-પાકી
પદછા-પાંદડા	પોત કહે છે.	ધટ-મડો
પુઠકળ-ધણું	તરકારી-શાકભાજી	

પાઠ ૫૧ મો.

તકરાર-ટ ટો	ઉજળો-સ્વચ્છ	હપયોગી-અપની
ધીમાં-હળવાં	સંદેદી-ધોળાપાણું	પૈસાદાર-પૈસાવાળા
પોચો-નરમ	નકામા-ફાગટ	અપ-કામ

પાઠ ૫૨ મો.

મધમાખ-મધકરનારીમાખ	મગ્ગા-આશા	રક્ષણ-પોષણ
કામળો-ખોરો	પ કે-પોતે	ચોકખા-સ્વચ્છ
પારકો-પરાયો	હુકમ-આચાર	જંતુ-જીવડાં

પાઠ ૫૩ મો.

સેખ-મુસલમાનોમાં એ- ક અટક છે	ભિજતું-ભીનું થતું નખળી-નખવગરની	ધસીને-દોડીને ધધે-કામે
ખતક-એકખતનુંખનવર ચીકટ-ચીકાજ	અણીદાર-અણીવાળી જળવેછે-સાયવે છે	

પાઠ ૫૪ મો.

રઝળીને-રખડીને.	ભો-ખીક	લાગ-લાવ
----------------	--------	---------

પાઠ ૫૫ મો.

દેખાવ-પાટ	ઝડપથી-કેતાવળથી	જુને જણનાર
સુદર-સારો	મજલ-રસ્તો	પ્રીતિ-હેત
ગરદન-પીઠ	પાણીદાર-પાણીવાળું;	જન-માજ
નકર-કઠણ	સક્તિવાળુ	ખરદાસ-આકરી
સપાટ-સરખી	અરખી-અરખસ્તાનના	
તીજા-ઝીંઝા	નીમકહલાલ-કરેના ગુ-	

પાઠ ૫૬ મો.

નાળખ-નાળખાધનાર.	ખોખારેછે-હજુહજુછે	તમેલો-ખનવરોખાધ-
નાળજડનાર	અડીઅલ-અટકણ	વાની જગા
ફેર-તફાવત	ઠોઠ-મૂખ	
જુમખો-જયો	ચાલાક-હોંચિયાર	

પાઠ ૫૭ મો.

તફાવત-ફેર	ભવાં-મમર	વાંસો-ખરડો
હડપથી-દાઢી	પાતરા-પાદલ	

પાઠ ૫૮ મો.

આકાર-ખાટ	સ્વાદ-રસ	ધઆકો-અવાજ
વાસ-સોડ	ફીફર-ચિંતા	લીસું-સુવાળું

(૨૨)

પાઠ ૫૯ મો.

રંગરેજ-ભાવસાર;	ભાત ભાતના-જાત	ખુલતો-ઉઘડતો
રંગનારા	જાતના	કેસરીઓ-નારંગી
નજીક-પાસે	છુટી-રમ	

મૂળ રંગ ત્રણ છે. ૧. લાલ ૨. પીળો ૩. વાદળી

બાકીના બધા રંગો મિશ્ર રંગ કહેવાય છે કારણકે તે જુદા જુદા રંગોના ભેગા કરવાથી થયેલા છે.

પાઠ ૬૦ મો.

ડીલ-શરીર	રગદાર-રગવાળાં	ગરજ-દરકાર
દોશીવાણીઓ-કાપડો	પખી-જેને પાખો છે	
ધધા કરનાર	એવાં જાનવર	

કપડાંથી શરીરનું રક્ષણ થાય છે ટાઢ તાપ અને શરદી થતી નથી માટે કાંઈએ ઉધાડા ફરવું નહિ.

જાનવરોને કપડાંની જરૂર પડતી નથી કારણકે તેમના શરીર ઉપર પરમેશ્વરે વાળ, ફવાં, પીછા વગેરે કરેલા છે જે લુગડાંની ગરજ સારે છે તેથી તેમને તાપ, ટાઢ કે શરદી લાગતી નથી.

રૂનાં લુગડાં સાધારણ ગરમ છે તે ઉનાળામાં પહેરી શકાય.

ઉનના લુગડાં જાને ગરમ છે તેથી ચોમાસામાં અને શિયાળામાં પહેરી શકાય. એ સિવાય, રેશમનાં, ઝાડની છાલનાં, ચામડાનાં પણ લુગડાં બને છે જે બધાંનો ઉપયોગ શરીરનું રક્ષણ કરવામાં થાય છે.

બીજી ચોપડીની કવિતાના અર્થ.

પાઠ ૨ જે, સવારનું વર્ણન.

સવારનું વર્ણન=પ્રભાત- ની હકીકત	કાળું=ઝાંખું	તણો=તો
વા'લા=પ્યારા	ખુશાખાયા=છાનીજ-	ઉદય=પ્રકાશ
વાહું=વાયુ=પરેઠીયું થયું	ગ્યા, ખુશાવયાળા	અંધકાર=અધાર
મુજ=મારા	બક્તજનો=સ્તુતિકરનાર	ભ્રમર=મમરા
વન=જંગલ	માણસ	ગુગુ=ગણુગણાટ
વીતો=પુરી થઇ	ધ્યાન=રમરણુ	પત્ર=પાંખડીના પાન
ઝગઝગાટ=પ્રકાશ, ઉ-	ધરે=રે	ઉમંગી=હોસીક્ષા
જાશ	ગવૈયા=ગાયન કરનારા	પખેર=પક્ષીઓનું ટોળું
દીસ=દેખાય	ગાન=ગાયન=ભજન	વેડી=વેલા
ભાતભાત=જુદી જુદી	દાતા=દેનાર, આપનાર	નહિબૂલ=નગર ચૂકે,
જાતના, રંગ ભેરંગી	દીયે=આપે	બૂલ નગર.
ડોલે=લાલે	રડુ=સાર	તાળ=તરતનાં
મેના=પોપટનીઓ	દાન=કામ પણ કીંમત	તૂલ=પાક, અનાજ
કુટકા=શોભિતા, રૂપાળા	લીધા સિનાય અગર	મગન=ખુશી
ફાંકુ=ઝાંખું	લનાની ઇચ્છા સિ-	કેર=નું
મધુર=મીઠું	વાય આપતું તે	ધ્યાન=ચત. મન
તેજ=પ્રકાશ	મુક્ષા=મુક્તમાનના ગુરૂ	માત=મા
હિમયુ=જનુરહ્યું	બાગ=પદ્મી, નિમાજ;	
	સ્તુતિ, પ્રાર્થના	

(૧) હે ! મારા વહાલા બાળક તું (ઉંઘમાંથી) જાગ(જે) પક્ષીઓ વનમાં બોલે છે. રાત પુરી થઇ અને સવાર થયું છે ને પૂર્વ દિશામાં (સૂરજ ઉગવાથી) અજવાળું-પ્રકાશ થયો છે. વળી રંગ ભેરંગી જુદીજુદી જાતના રંગો દેખાય છે. અને ઝાડનાં પ્રાંઠડાં હાલે છે. હે ! મારા વહાલા બાળક તું જાગ. (૨) કુકડા-મરઘાઓ

કુકડેકુક બોલે છે અને કામડા કાકા કરે છે. રૂપાળા મેના પોપટ અને મોર મીઠારામથી બોલે છે. હે ! મારાં (૩) (સર્યના ઉગવાથી) ચંદ્રમાનું અન્વવાળું ઝાંખું પડ્યું અને તારાઓનું તેજ દેખાતું બધ થયું. ચોરબોકો (પકડાવાની ખીકથી) ઝંખવાણા થઇ સંતાઇજવા માટે ખૂણા વચાળા બોલે છે હે ! મારાં (૪) ભક્ત માણસો ધન્યરતું ધ્યાન ધરે છે. અને માયન કરનારાઓ ભજન ગાય છે દાતાર (ગૃહસ્થ) માણસો સારું દાન કરે છે. અને મુદ્દાંજી (મસીદમાં) બાંગ પોકારે છે. હે ! મારાં (૫) મુરજના ઉગવાથી (પ્રકાશથી) રાતનું અધાર જતું રહ્યું. ભમરાઓ ગણગણાટ કરે છે, અને કમળાની-પોયણની પાખડીઓ ઉઘડે છે હે ! મારાં (૬) દિવસ જેમ જેમ ચઢતો જાય છે, તેમ તેમ માણસો કામકરવાને હેાશીલા થાય છે. આકાશમાં પક્ષીઓનાં ટોળા દોડે છે, અને ઢોરો ખોરાક શોધવામાટે (ખેતરોમાં) જાય છે. હે ! મારાં (૭) ઝાડ, વેદા, ફળ અને ધૂલ એ બધા ધીમે ધીમે જગપણ બૂલ સિવાય ખીલે છે પક્ષીઓ ટોળે મળીને તરતનો પાકેલો ખોરાક (દાણા) ખાવાજાય છે. હે ! મારાં (૮) (મા પોતાના છોકરાને કહે છે) હે ! બાપ તુ પરમધરનું નામ લઇ ઉમગથી ઉઠ અને મન લગાડીને પાઠ કર. હે ! મારાં

પાઠ ૫ મે સગત વિષે.

સગ=સોજત
રગ=અસર
પેસે=આવે
કામ=કેકાણું
પ્રેમ=હેત

ઠરજે=મેસજે
રૂઝેમ ગે=મારી સોબ-
તથી
પુરેસ ગે=નઠારી સોબતે
પુરે=નઠારો

મહેતાના=મહેતાજીના
ભાગ્યશાળી=નશીબદાર
વિદ્યા=જ્ઞાન

(૧) જેને જેવી સોજત હોય છે) તેને તેવી (સોજતી જેવી) અમર થાય છે. જેને જેવી સોજત (હોય છે) તેવી

(સોજતીના જેવો) અસર તેનામાં આવે છે. (૨) જેને જેવી સોજત, તે તેવાં કામ કરે છે. જેને જેવી સોજત, તે તેવે ઠેકાણે જઈને બેસે છે. (૩) સારી સોજતથી સારો થાય છે, અને નહારી સોજતથી નહારો થાય છે. સારા (હોંશિયાર) મહેતાજીની સોજતથી નથી બદાર (છોકરો) વિધાબણે છે.

સાર—આપણામાં કહેવત છે કે “સોજત તેવી અમર” એટલે જેવી સોજત હોય છે તેવીજ સોજત કરનારામાં અસર-ગુણ આવે છે. એટલે જો નહારા માણસની, ચોરી કરનારની, જુદું બોલનારની વિગેરે જેનામાં નહારી ટેવો છે તેવાની સોજત કરી હોય તો આપણામાં પણ તેવા ગુણ દાખલ થાય છે, અને જો કોઈ સાચા-બોલા અને વિદ્વાન માણસની સોજત કરી હોય તો તેનામાં પણ સાચાબોલના અને વિદ્વાતાના ગુણ દાખલ થાય છે. માટે દરેક માણસે સોજત કરતી વખતે તેના ગુણ, રીત રિવાજ વગેરે જોઈને કરી

પાઠ ૧૦ મો ફરી ફરીને કામ કરવા વિષે.

જાળ=જાળી, કરોળીઓ
જીવડાને પકડવા માટે
પોતાના મોઢાની લા-
ળથી જાળી બાંધે છે
તેને કરોળિયાનું ધ-
ર કહે છે
બોય=જમીન
ગભરાય=અકળાય
હેઠે=નીચે
વણુતુટેલે=તુટ્યાવગરનો

તાંતણે=તારે
ઘાટ=ભાગ
શરૂકની=ચાલુકરો
માટ=માટે
ધીરજ=શાતી
ફાવ્યો=ફળીભૂતથયો
કો=કોઈપણ
ખ તથી=હોશથી
હોશથી=કેમંગથી, ખ-
તથી

બીડ્યો=માઝ્યો, મંડ્યો
વણુમોત=મોતવગર
નીરધાર=નકી
ફરી ફરીને=વાર વાર
અનંત=વણુ
મતન=મહેનત
ચગદાધ=ધુ દાધ, દયાન
આળસ=એટીપણું
તજી=છોડીદમ

(૧) કરોળીઓ જાળ (પોતાને રહેવાનું ધર) બનાવતા
બોય-જમીન ઉપર પડી જવાથી ગભરાય છે, અને તુટ્યા સિવાયના
તાતણા ઉપર ચઢવા માટે જાય છે.

(૨) તેણે તાંતણા ઉપર ચઢવા માટે મહેનત ચાલુકરી પણ પાછો હેઠે પડ્યો અને ઉપર ચઢવા માટે કાઠપણુ લાગ ફાંચ્યો નહિ

(૩) એ પ્રમાણે વારંવાર (ઉપર ચઢવા માટે) એ ત્રણ વાર મડ્યો રહ્યો તો પણ તેમાં નહિ ફાવવાથી ફરીને તૈયાર થયો.

(૪) હિ મત રાખીને હોંશ-કંમ મનેર છટ્ટીવાર ચઢ્યો અને ધીરજ રાખી તો જાગ ઉપર નક્કી જઈને પહોંચ્યો.

(૫) જો તેણે હોંશથી વારંવાર મહેનત કરી હોત નહિ, તો (પ્રાણીના) પગાળે ચમદાઇને વગર મોતે મરી ગયો હોત.

(૬) એ પ્રમાણે (કગળાઆની પેઠે) જો માણુસો મનમાં ઉમંમ રાખીને આળસ છોડીદષ મહેનત કરે તો ધણોજ ફાયદો-જામ મેળવે.

પાઠ ૧૫ માં હળીમળીને ચાલવા વિષે.

મળી=એકઠા થઇ
બંને=મે
મ પી=હળીમળી
સુખ=આનંદ
એન=મન, ગમત
લડે=વઢે

સત્રગો=મધો
શોક=નીલગીરી
લાજ=આજર
ધટે=ઓળીથાય
નિરે=મૂકુળોલે
બગવતા=જેરાવર

હાહડા=દિવસ
કદી=કાઠદિવસ
દેશ=જરા
કલેશ=કળઓ
હળતામળતા=મંપાને
ગીતો=સારાગાયન

(૧) હે જોન ! આપણે બન્ને જાણ્યા જો હળીમળીને રમીએ તો સુખ અને ગમ્મત થાય, પણ જો વઢીએ કે રડીએ તો બધું ઉદાસ-નીલગીરી લાગે અને તેથી આપણી આજર ઓળી થાય અને લોકો આપણું ભુંકુ બોલે.

(૨) હે ! મારા જેરાવર પરમેશ્વરઆપ, તું અમને હમેશા સંપીને રહીએ એવું આપ, કે જેથી કીને અમારા દિવસો આનંદમાં જાય, અને કાઠ દિવસ જરાપણુ કળઓ-કકાસ થાય નહિ.

(૩) જોજરા હળીમળીને રહેતા હોય, અને કાઠપણુ દિવસ વઢતા કે રડતા ન હોય, અને ખાધપીને ગાયનો ગાતાં ફરતા હોય તો તેઓની મા મનમાં રાજ થાય છે.

પાઠ ૧૭ મો વગર વિચાર્યું ન કરવા વિષે.

વગરવિચાર્યું=વિચાર
કર્યા સિવાયનું

પરતાય=અકસાસકરે
જન=જીવ

જે માણસ વિચાર કર્યા સિવાય કામ કરે છે તેને પાછળથી
ધણે પરતાવો થાય છે જીએ કે એવાં (વિચાર કર્યા સિવાયના)
કામ કરવાથી ધણા માણસોના જીવ જાય છે.

પાઠ ૨૫ મો કુહાડી વિષે.

બાળ=બાળક, છોકરો
પિતા=આપ
બન્યો=થયો
બહાદુર=હિંમતવાન
શાણો=ડાહો
ધાવ=વા
ચીજ=વસ્તુ
બાળે=દેખે, જુએ
ખેતનો=રમતો

આપે=આગળે
નીર=પાણી
તહી=ત્યા
નિહાળ્યુ=જોયુ
મારી=અદર
ડરો=ભીન્યો
દીસે=મનમાં
તેવડા=વખતે
ચીસ=ગડ, ધારો

સદા=હંમેશા
જુલતાં=ઝોકાં ખાતા
સમતાં=કુખતા
સણી=સાંભળી
સાદ=અવાજ
બધાં=સારા
વદે=ખેલે
દીધી=આપી
સાથ=સાથે

(૧) એક નાનો છોકરો પોતાના બાપની કુહાડી લઇને
જાતે । હિંમતવાન ડાહો બાપડો હોયતી । તેમ થયો જે વસ્તુ
દેખે તે ધા મારીને કાપી નાખે, એમ રમતો રમતો ગામની બહાર
તળાવ હટુ ત્યા ગયો.

(૨) ત્યાં (તળાવમાં) ગાછલાએ પાણી જરા હલાવ્યું તેથી
બાળકે પાણીની અંદર કાઢક જોયુ, એટલે બાળક બીન્યો અને કુહાડી
પાણીમાં પડી ગઇ તે વખતે ઘણા ચાસ પાડીને રડવા લાગ્યો.

(૩) હંમેશા પાણીમાં ઝોકાં ખાતાં અને કુખતાં એવાં મારા
દી માતા તે છોકરાનો સાદ સાંભળીને આવ્યાં અને બેઠ્યાં કે, આ
રૂપાની કુહાડી લે પણ બાળક કહેછે કે માતા । મારી કુહાડી એવી નથી

(૪) શ્રીજી વખતે સોનાની કુહાડી લાવી ખતાવી, ત્યારે બાળક માથું ધુણાવીને કહે છે, કે જો પશુ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી સારી જમે છે, મારે હે બાંધાં માતાજી ! ! તમે પાણી માંથી તે મારી કુહાડી કહાડી આપે.

હાહરો.

મંપત=ધન, દોલન
હોળે=ધન

મહેર=કૃપા, મહેરબાની

જમનાથ=જમતનો ધણી, પરમેશ્વર

દેવીએ (પાણીમાંથી કુહાડી) કાઢી આપી, ને તે બાળક સાથે બોલી નેત્ર સુખ અને દોલન મળ્યો, અને પરમેશ્વરની તારા ઉપર મહેરબાની થયો.

પાઠ ૩૪ મો મહિમા.

મહિમા=મોટામ
જગપતિ=દુનિયાનોધણી
જમમા=દુનિયામા
રથી=મનાવી
રચના=મનાવટ, જોડ
વજુ
૩ડી=સારી
અપર=પણી
પ્રાણીએ=જીવો
સરજબ્યા=મનાવ્યા
નવરંગી=નુનાજુદારમના
ખીલતા=વધડતા
શોભના=દીપતા
તરપાન=ઝાડનાં પાદડા

પા'ડ=પહાડ, પર્વત
કનડ=મે ગટેકરા
મિધુ=રિયો
સરિતા=નદી
ઘાટ=રસ્તો
રગિષામણી=રોશિનિ
વનવાસ=જ ગલનોરસના
શીતળ=ડંડો
કડક=ટાઢક
સાર=મારી
નિરધાર=નકો
જુલતા=નટકના
મધુર=મીઠા
ના=અવાજ

સુદ=અજવાળીયું
તણી=તી
કળા=શોભા, પ્રકાશ
વદ=અધારીયું
રૂડોરમ=મારીશોભા
ચાવણુ=મે રાક ખાવાનું
ઉપક=આભાર, ગુણુ
કળા=શક્તિ
કળી=જણી, ઓળખા
સરજી=મનાવી
સરજનહાર=દુનિયાને
ખનાવનાર પરમેશ્વર

(૧) દુનિયાના ખનાવનાર પરમેશ્વરે દુનિયામા ધણી સારી ખનાવટ ખનવીછે, અને દુનિયામાંનાના મોટાં પ્રાણીઓ પશુ ખનાવ્યાછે.

(૨) જુદી જુદી જાતનાં ફૂલો ખીલી રહ્યાં છે, અને પક્ષીઓ ગાયન કરે છે, પાખોના અને ઝાકનાં પાંદડાંના સુદર રંગો શીખા આપે છે.

(૩) મોટા મોટા પહાડો, ઉંચા ટેકરા, દરિયા, નદીઓ અને નદીના ધાટ, સહેર અને જગલના રસ્તા વિગેરેની આ રચના સુંદર બનાવી છે.

(૪) શિયાળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઊનાળામાં સૂર્યના તાપથી ખરેખર-નફી ગરમી પડે છે.

(૫) ચોમાસાના દિવસોમાં વરસાદ વરસે છે, અને ઝાડે ફળો લટકતાં દેખાય છે વળી મોર મધુરા-મીઠા અવાજ કરે છે.

(૬) અજવાળીયામાં ચંદ્રનું તેજ ધણું આનંદ આપે છે, અને અંધારીયામાં તાગ-ચાદરણીના તેજનો પ્રકાશ સારો દેખાય છે.

(૭) મોટા મેદાનો રમત ગમતને માટે બનાવ્યાં છે, અને વળી પાણીમાં વેલા અને પાંદડાં કેવા તરે છે !

(૮) જોવાને માટે આંખો આપી છે, અને સાંભળવા માટે કાન આપ્યાં છે, બોલવાને માટે જીભ બનાવી તે હે ભગવાન ! તેં બહુ સારું કર્યું છે.

(૯) દાતની સાથે ખોરાક-ખાવાનું આપી ધણોજ ઉપકાર કર્યો છે. દુનિયાના બનાવનાર પરમેશ્વરની આ નવાઇ પમાડે એવી શક્તિ કોઇથી બણી શકાતી નથી.

સાર-જેણે આપણને અને આ દુનિયાને બાનાવી છે અને વળી આપણે માટે ખાવાનું, રહેવાનું, ઓઢવાનું વગેરે અનેક સાધનો તૈયાર કર્યાં છે એવા પરમેશ્વરને જરા પણ શુભવો નહિ. મતલબ કે આખી જીંદગી સુધી તેનું આપણે ભજન કરવું જોઇએ.

પાઠ ૩૫ મો વસંત ઋતુ.

વિજ્ઞાન=મોટા	તીનર=તેતર	અપાન=વજ્રા
છત્રેલ=પથરાએલા	પંખી=પક્ષી	શોભે=દીપે, શોભાઆપે
તપ્તુ=દેરા	વિશેષ=વધારે	ખીલી=ઉધડી
૩૫=આકાર	ખેશ=સારૂં	ચાન્ની=ચંદ્રમાનો પ્રકાશ
પૃથ્વી=જમીન	ધોળા=મનાવી	ચારેકાર=મધી દિક્ષાએ
પક્ષવ=પાન	ખેલે=રમે	સ્વાદે=મીઠાશયી
ધરી=ધારણ કરી	ચોટા=ખમ્મ	જનન=માણસ
રહોય=શોભે	ગુજર=મણગણાટ	શીતળ=ઠંડુ
મીઠા=મધુરા	નવરંગ=ભુદી ભુદી	નીર=પાણી
કલોલ=આનંદ	જાતના રંગ	સુખીઉં=આરોગ્ય, સુખી

(૧) મોટા વડ ઉપર પથરાએલા વેલા જાણે તપ્તુ તાણેલા હોયની તેવા દેખાય છે. કેળ, નાળિયેરી ને તાડ એ જાડો ધન વાવટાના આકાર (નીશાન) જેવા જણાય છે.

(૨) જાડનાં પાન પાકી જવાથી પીળાં થઇ જમીનપર ખરી પડે છે. પછી જાડને નવા પાદડા આવવાથી જાડ શોભીતા દેખાય છે.

(૩) કેળલ મધુરા વચન ખોલે છે, અને મેના પોષટ આનંદ કરે છે. તેતર, કબુતર વગેરે ખીખં પક્ષીઓ રાગ કાઢીને ગાય છે અને સારૂં નાચે છે.

(૪) કેસડાનો રંગ ખનાવી લોકો હોળીની રમન રમે છે. બાગમાં ધુવારા ઉડાડે છે, અને જાળરોમા અને ચોકમાં પાણીનો છંટકાવ કરે છે.

(૫) ભમરાઓ ગુજર કરે છે. અને જાડો ઉપર ભુદીભુદી જાતના ધણા રંગો દેખાય છે આંગા ઉપર મોર શોભા આપે છે, અને ચારે તરફ ચંદ્રનો પ્રકાશ ખીલી રહ્યો છે.

(૬) માણસો શોખંડને મીઠાચથી ખાય છે, અને ઠંડુ પાણી પીએ છે. દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાના પવનથી શરીર સુખી રહે છે

પાઠ ૪૮ મો ખેડુત વિષે

રે=હે	નીપખવે=ઉપખવે	સંતોષ=જે મળી આવે
ખેડુત=ખેતી કરનાર	અજ=અનાજ	તેનાથી રાજી રહેવું
ખર=નક્કો	ધરે=પહેરે	ઉત્તમ-સર્વથી સારૂ
જગતનો=દુનિયાનો	વસ્ત્રે=-પડાં લુગડાં	પરઉપકારી-ખીજનું
તાત=ખાપ, પૂજ્ય	ભાવે=રાગે	બહું કરનારી
ગણાયે=મનાયો	સહે=વેઠે	ખત-કાગળ, ગાવટ
સઘળો=પધો	તાપ=તડકો	દીએ=આપે
પાળતે=જીવાડતો	મહેનત=કેલોગ	શિખ=શિખામણ
જણાયે=દેખાયો	લડ=મજાવ્યું	
ધાન્ય=અનાજ	સન્ન=હમેશા	

(૧) ખેડુત ! તું ખરેખર આ દુનિયાનો ખાપ-પૂજ્ય ગણાય છે, અને આ દુનિયાના તમામ પ્રાણીઓ જીવાડનાર પણ તું જ જણાય છે. (કારણ કે તું જે અનાજ પકવે છે, તે ખાધને બધા જીવે છે.)

(૨) તું કપામ ફળ, ટુલ, ઘાસ અને અનાજ વગેરેને પકવે છે તે અનાજ બધા પ્રાણીઓ ખાય છે, અને માણસો ઉમંગથી શરીરે લુગડા પહેરે છે

(૩) તડકો અને વરસાદ તું સકળ કરે છે અને વળી ધણી સખન મહેનત કરે છે. તેથી શરીરે મજાવ્યું રહીને હમેશાં સંતોષમા રહે છે.

(૪) ખેતી એ ખરેખર ઉત્તમ અને ખીજનું બહું કરનારી

હે, માટે ખરા દીલથી હોંશ રાખીને કામ કરવાની કુનિયાના મા-
ણસોને તું સારી સિખામણ આપે છે.

પાઠ ૫૧ મો મધમાખી વિષે.

મધમાખી-મધ બના-
વનારી માખી
કુજર=કસગ, કળા
તણી-ની
મે'નતુ=ઉદ્યોગી
મનહર=મનને આનં-
દ પમાડે તેવો
મધપુડો=મધમાખીના

ધરને મધપુડો કહે છે
અને તેમાં માખીઓ
મધ ભરી રાખે છે.
રચે-મનાવે
રસ-રવાદ
તરકાળ=તે વખતે
મીઠું-ગળ્યું
સર=ચાય

અપાર=ધણી
ડાહી=સમજણી
ચોડખી-સાફ, સુધડ
દિસે-દેખાય
આળસ-એદીપણું
તજે-છોડીદે, મુકીદે
પંકાય=વખણાય

(૧) હે મધમાખી ! તું એટલી બધી મહેનતુ છે, કે જણે
કુજરની નિશાળ હોયતી ।। મનને આનંદ પમાડે તેવો સુંદર મ
ધપુડો બનાવી તે વખતે તેમા રવાદ (ગળપણ) મુકે છે.

(૨) મીઠું મધ ચુશી ભઇ મીણ બનાવે છે, તેથી ધણી
કામ થાય છે, અને તે (મધ અને મીણ) ધણો ફાયદો કરે છે

(૩) આવું નાનું સરખું જીવડું છે, છતાં કામ મોટાં (જ
રૂનાં) કરે છે. તુ ડાહી અને સુધડ દેખાય છે, અને બધું આળસ
છોડી દે છે.

(૪) કીડી, કરોળીઆ અને મંઢાડા વગેરે જેઓ ઉદ્યોગી
જીવડાં કહેવાય છે તેમાં હે મધમાખી ! તું વખણાય છે. એટલે
તે બધાથી તું ઉત્તમ ગણાય છે.

સાર-મધમાખી અને કીડી જેવા પ્રાણીઓ સુધડ રહી આવો
ડહાપણુ ભર્યો ઉદ્યોગ કરે છે તો આપણે તે અવસ્થા કરવોજ જોઇએ.

ડિક્શન.

પરમેશ્વર	સરખ્યાં	માગશ્વર	વપુટા	મિહાષ
વટેમાર્ગુ	ઉતરાણુ	પોષ	સુખડીઆ	લક્કડ
ભક્તિ	તિત્રિ	શિઆળો	બહેકબહેક	પુષ્કળ
ધર્મશાળા	પર્વ	સક	દ્રાક્ષ	સુતરાઈ
સુરજમાંથી	આવણુ	ત્રીસ	તૈયાર	ભીનનું
અંધારું	પખવાડીઆં	ચૈત્ર	દુકાનો	સરૈયાની
ચંદ્રમા	પુનમ	શિખંડ	કમારાની	સિપાઈઓ
અજવાળું	કારતકી	ચોમસું	પિતળ	કુદડી
પૃથ્વી	મહીનો	દિવાળી	પેડા	પુતળા
કૂદતી	પ્રાણાઓ	અજતસિંહ	શણગારવી	સમજવ્યું
દોસ્ત	અજણ્યું	બહાદુરસિંહ	બેનપણીઓ	મૂર્ખ
લોહીલોહાણુ	ગોધતો	કિલ્લો	મૂકેલું	અભાગણી
ભાગ્યશાળી	બંદીખાનામાં	ચક્રરમાં	વિવાહમાં	અચાનનાર
ઠીકરું	ચાલની	દંડ	કદા	હોંશિયાર
ફક્કડ	કુતરાને	છુટો	રામચંદ્રજી	કુતરો
નિશાળ	છુટું	મિત્ર	કૌશલ્યા	સદેશો
સજ્જડ	સમજવ્યું	પીતરાઈ	ગણકાર્યું	પહોચાડી
પ્રેમ	જાંધ્યાં	સુનું	ફેકી	ખોડગતો
પૂછયું	બાઈમાંડું	રસ્તો	ખીજવાયા	માયાળુ
કણું	દોગ	આહાહાહા	મધુર	બાઈબાકું
લગાવ્યો	ભાગ્યે	સિવાય	હાલરડું	દુઃખી
ખુદાઈ	પરતાયો	કુટુંબ	મહારાજ	ત્રીજાએ
ડાહો	મુદલ	સ્વાદે	પ્રધાનને	હુદાળું
ફાઈપમણુ	પાટલુન	સોહામણી	દર્પણુ	શીખવવાનો
મસ્તી	હઠીમીંગ	અર્ધું	ખાલણુનું	પસદ
હાડવેદ	નાહતાં	મુલક	કચરોપુત્રો	શાખાશી
છોકરું	રિસાય	છછેડે	વિધાર્થીઓને	જણાવ્યું
ખાંધ્યું	પીરસલી	ધાન્યથી	ચુનરાન	અમાફ

કુટવ	ગિહગિહ	પોંક	છોકરાંછૈયાં	આગમડીન
બેંકડો	મુદલ	બાણામાધ	ધશ્વર	ગાડને
પહોંચાડયો	આપ્યું	પુતળાં	નોળાઆનું	સરનામું
શિખામણી	ચકમિલુ	ઉલટભેર	બચ્ચું	રટેશન
જાકીધેડું	કચ્છ	ધોતલીમાં	તરફડું	ફેંકજો
શિકારી	બૂલથાપ	હોમભેર	ઉછેરીને	સિસોડીનો
અભાગીકું	પેતરા	વહેચી	સુવાડી	પંપાળાને
વિચાચ	જહાદરી	ફૂટયુ	સોપી	મિનિટ
બેંસો	મહેતાજી	દીગની	ગુસ્સો	ખખરદાર
ફંફમાં	ગુર	ઝૂટી	લોહોઆળુ	હીંચકા
પિત્તાડતો	હરાચ્યા	ચીથગની	માગીતૂટી	હિંચોળ
દીમાળું	નાહવા	ઓચીંતી	દમિણુ	દુકાનદાર
હડસેલી	ખુલ્લુ	તડમધુમ	વાતુનો	લક્ષમણ
પાદશાહ	ગુમાચ્યુ	પ્રાના	માસ્તર	ટિકીટ
ખલીફા	ફક્ત	પહેરામણી	સ્લેટ	કુકચ
રૈયત	છીનડી	તીથ	પહોળાધ	ગુગળાધ
નીમણકની	ભુકીશ	દુસ્મન	ફટાટી	બારણું
શાહબંદીઓ	બરપુર	અભંમીગ	તિન્યા	મૂળમાથી
ચીતરામણ	ખગસુરત	મોહનસીંગ	મુકદ્દ	ફળાઉં
રમકડાથી	રૂપિઆ	માત્સીંગ	પ્રમાણે	ધાન્ય
તહેનાતમા	હંચુ	પાણાચો	લખચોરસ	સેકાઈ
ફરજદોને	દુખ	દશેગનું	ગેયેરીઓ	જંતુ
અક્ષાએ	ખરદાસ	હોમન	રોશન	નિદય
દીકગીરી	ભુખ્યો	લૂણ	નિશાળ	સાબળવાનું
ઓઢો	ચાકખા	ફંકરા	ચીનડી	કહાણી
ઢળીઆવાળી	રીગડાનો	ચર્ચો	ગમચ્યો	જન્મ
ખોખારો	ફૂટડા	તહકનો	ક્યારડા	હિંદો
લગરો	ખચતાણુ	ફૂંતું	ધશ્વરજાલ	તાબાકુડી
મજબુત	પહોંચ્યા	ફૂજાની	લગતુ	ટકશાળ
બાગોળમાથી	સિઆળ	હમેશા	અડાની	ભોંચમાથી

હાડકું	રંગરેજ	મૂજતો	મુમમ	સિકા
ગુમાબું	પ્રાણીઓને	મતુમા	આધકારીઓ	શિરોધ
બકરં	સિંહને	અગુડીઆં	બંદોષસ્ત	વર્ગમાંના
હડખાએલા	મટ્ટીમાં	હુકકુ	મામલતદાર	કુમળું
ત્રીજો	લગ્ન	પહોચ્યા	દાકતર	ખુજળી
ઠાવકું	પરચેરથી	પુકંગ	હવાદદાર	ઝીઝવો
પહેરેલું	ચોટામા	દિશાઓ	વહેંચતો	ધુપેલ
સિકારી	રડયુખડયુ	પશ્ચિમ	હુંડી	સુંવાળા
ગુહું	તમારું	પૂર્વ	વનસ્પતિ	અતર
હુડ	આપકર્મી	કમરતશાળા	ધોધાટ	મૂળીઆ
ઉચકચાથી	બાપકર્મ	ઉત્તર	ધગધગતા	નકામુ
સુકવીન	કાદવકચડ	આળસુ	નકર	ધદિયો
પુળીઓ	દવાળી	કુકરેકૂક	અપટાપધ	સ્વાદ
સુગધ	લીલાછમ	કુંડો	ભુસુ	સૂધી
પાદડીવાળુ	હુકકુહુક	ઉકરડા	નોડનાઈ	જાણુ
સુપડા	સુકવશે	મુમલમાન	ટદું	ઉચુ
મૂજ	કુકર	ખાઓચીઆમા	કલાગર	નીચું
મહીકઠા	વતા	ભનનું	ખચ	સુગળા
સળગ	મનધી	અણીનર	પૂછડીને	સાક્ષા
ગુચ્છો	બોયપર	પાળ્યા	જુમળો	દૂદી
છાહીમ	આગચાર	ખોતરવાની	ખાખારે	કારમજી
ખેડુત	શિયાળવા	વળગુડુ	ગંધેડુ	ખુનતો
હળપુણી	નુકમાન	વસ્તુ	ભૂકેછે	કેસરીઓ
બદ્	વારવાર	રઝળી	અડીઅલ	આછાવતા
એકસામડુ	ઉજળો	ચીચી	ધીરજવાળુ	ગુલાબી
ધુસરી	હસાએ	ગિગિડ	કેક	ખાસ્તો
સતોષ	સદેદી	મજમુત	કુંગરા	દોરીવાણીઆ
કોવતવાળું	રધાધ	કેશાળી	તાળવું	બીંગડા
વસ્ત્રો	ધઉંને	પ્રીતિ	દીચણુ	જામદાની
ઉતમ	ગુવાર	ટદી	હડપચી	કપડું

અથાજી ખવડાવુંકું નીરુંકું લુહારે	તત્કાળ મધપુડો ખગાડયું ધડાં	નીમકહલાલ પ્રાણીનો પુછડી સુંવાળા	મેાંમાં વચ્ચે તળાક ધુટી	અંગરખી સુતરનાં છોટ લુગડાં
---	-------------------------------------	--	----------------------------------	------------------------------------

પદાર્થ પાઠ.

સવારને સાંજ.

સવાલ૦—દિવસના કેટલા ભાગ છે અને કયા કયા. ?

જવાબ૦—ત્રણ (૧) સવાર (૨) બપોર (૩) સાંજ

સવાલ૦—સવાર કોને કહે છે ?

જવાબ૦—સૂર્ય ઉગે તે વખતને.

સ૦—માજ કોને કહે છે ?

જ૦—સૂર્ય આથમે તે વખતને.

સ૦—બપોર કોને કહે છે ?

જ૦—સૂર્ય માથે આવે તે વખતને.

સ૦—સવારમાં આકાશ કેવું દેખાય છે ?

જ૦—પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય ઉગતો દેખાય છે. તે સોનેરી રંગનો પીળો દેખાય છે આકારનો રંગ તે વખતે લાલદેખાય છે. ધીમે ધીમે સૂર્ય ઉગે આવતો જાય છે અને ધોળા રંગનો થતો જાય છે. દુનિયા ઉપર રાતના અમઝનો પડેલો અંધારાનો પડદો દૂર થતો જઈ અજવાળું પ્રકાશતું જાય છે.

સ૦—સવારમાં શું કામ થાય છે ?

જ૦—અધાં સૂતેલાં ઉઠી, હાતણુ પાણી કરી, સૌ સૌને ધંધે વળજે છે. બૈરાં પોત પોતાનો ધર ધંધો કરે છે, ખેડુતો ખેતીના કામે તૈયાર થઈ જાય છે, દુકાનદારો દુકાન ઉઘાડી વેચના-સાટવાને કામે જાય છે, મળુરો મળુરીએ, એમ સૌ સૌને ધંધે વળજે છે. વિદ્યા-ર્થીઓ પોત પોતાના અભ્યાસ કરવા માંડે છે. પશુ પખીઓ પોત પોતાની જગાએથી ઉઠી હરવા ફરવા માંડે છે.

સ૦—સૂર્યે ઉગે ત્યારે પદાર્થનો પડછાયો કંઈ તરફ પડે છે. બપોરે કંઈ તરફ અને સાંજે કંઈ તરફ પડે છે?

જ૦—પશ્ચિમ તરફ; બપોરે વસ્તુની નીચે અથવા પગતળે, અને સાંજે પૂર્વ તરફ.

સ૦—સવાર અને સાંજે તાપ ઓછો કેમ લાગે છે ? અને બપોરે વધારે કેમ લાગે છે ?

જ૦—સવારે અને સાંજે સૂર્યનાં કિરણ ત્રાંસાં પડે છે તેથી ઓછો તાપ લાગે છે અને બપોરે સૂર્યનાં કિરણ ઉભાં પડે છે તેથી તાપ વધારે લાગે છે.

સ૦—સાંજની સ્થિતિ કેવી હોય છે ?

જ૦—આકાશનો રંગ લાલ થતો જાય છે, ધીમે ધીમે અ-જવાળું ઓછું થતું જઈ અધાર થવા માંડે છે, પક્ષીઓ માળા તરફ જવા માંડે છે, ઢોર ચરીને ઘેર આવે છે, ઘેર ઘેર દીવાના પ્રકાશ થાય છે, લોકો વાળુ કરવા માંડે છે, અને વિશ્રાંતિ માટે આરામ લેવાની તૈયારી કરે છે.

હવા અને પવન.

સ૦—હવા કેને કહે છે ?

જ૦—જે પવન હાલતો ચાલતો નથી અને સ્થિર રહે છે તેને હવા કહે છે.

સૌ—પવન કોને કહે છે?

જૌ—હવા જ્યારે ગતિમાન થાય છે એટલે આલે છે ત્યારે તેને પવન, વા કે પાથરો કહે છે.

સૌ—વાવા ઝોડું કોને કહે છે ?

જૌ—પવન જોરમાં વાવાથી તોફાન થાય તેને વાવાઝોડું કહે છે.

સૌ—હવા અને પવન ક્યાં રહેલાં છે?

જૌ—આ પૃથ્વીની ચારે તરફ ખાલી જગ્યામાં પૃથ્વીથી વધારેમાં વધારે ઉંચે ખમેં મેલ સુધી છે.

સૌ—હવા કે પવન પ્રાણીઓ વનસ્પતિને ગળે નહિ તો શું થાય ?

જૌ—તેના વગર પ્રાણી માત્ર મરી જાય, માટે ઇશ્વરે ખાલી જગ્યામાં બધે તે ભરેલી છે.

સૌ—દિવસના ક્યા ભાગની અને કઈ જગ્યાની હવા સારી અને તે શા માટે ?

જૌ—સવાર અને સાંજની, કારણકે તે વખતની હવા ઠંડી હોય છે. અને તે હવામાં પ્રાણવાયુ નામની હવાનું તત્ત્વ યોગ્ય અને વધારે હોય છે કે જેનાથી આપણે જીવી શકીએ છીએ તે વધારે હોવામાં આપણા શરીરનું સારી રીતે પોષણ થાય છે માટે સવાર સાંજની હવા બહારનો ખુશ્ખા મેદાનની વધારે સારી હોય છે, કારણકે ખુશ્ખા મેદાનમાં વધારે સ્વચ્છ હવા મળે છે.

સૌ—ગામડામાં રહેવું ક્યા કારણે લોકો પસંદ કરે છે, અને શહેરમાં રહેવું ક્યા કારણે પસંદ કરે છે ?

જૌ—ગામડાની વરતી યોડી અને છૂટી છૂટી હોવાથી આસ-

પાસ ઠંડી અને સ્વચ્છ હવા વધારે મળે છે માટે તંદુરસ્તીને માટે ગામડામાં રહેવું સારું છે મોજ શોખ ભોગવવા માટે શહેર સારું કારણકે ગામડામાં મોજશોખની વસ્તુઓ પૈસા આપતાં છતાં પણ મળતી નથી માટે મોજશોખ ભોગવવા માટે શહેર સારું છે.

સૌ-પવન આમાટે કામનો છે ?

જૌ-દરિયા ઉપરની સૂર્યના તાપને લીધે પાણીની થયેલી વરાળને એકઠી કરી જમીન ઉપર ખેંચી લાવી વરસાદ વગસાવે છે જેને લીધે અનાજ, ઘાસ પાકે છે અને તેથી પશુ પંખીઓ જીવી શકે છે, વળી પવનની ફૂલોની સુમધી બધે ફેલાય છે અને દુર્ગંધી પણ બધે ફેલાઈ જવાથી તંદુરસ્તી બગડતી અટકે છે તેનાથી સમુદ્રમાં વહાણો ચાલે છે વગેરે

ચાક.

સૌ-ચાક એ શું ચીજ છે અને તેની બનાવટ કેવી રીતે થઈ છે ?

જૌ-ચાક એ એક જાતની માટી છે, તે દરિયાને તળાએ બનેલી અને તેને દરિયામાં રહેતા નાના જીવજાતો બનાવે છે દરિયાના તળાએ ઉપર ચોમાસામાં નદી નાળામાં તણાઈ આવતી માટી કાકરા કચરો વગેરેના થર બાઝી તળાઉ પુરાઈ જમીન થતી ગઈ અને દરિયા ત્યાંથી આઘો ખસતો ગયો તેમ તેમ ખાણો ખોદતાં તે માણસોને હાથ લાગ્યો.

સૌ-ચાકમાં કયા કયા ગુણ છે ?

જૌ-તે ધોળો છે, પોચો છે, પાણીમાં ઓગળે નહિ તેવો, પાણીને ચુસનારો, દેવતામાં ઓગળે નહિ તેવો અને નક્કર છે

સૌ-આકનો શો ઉપયોગ થાય છે ?

જા૦—નાનાં છોકરાં સ્નેહ ઉપર અક્ષર કાઢવા માટે તેને વાટી તેમાં પાણી રેડી જાડો બનાવી તેનાથી લખે છે; કારા ચાકથી નિશાળમાં પાટીઆ ઉપર અક્ષર લખી છોકરાને શીખવવામાં આવે છે.

સ૦—આકને બઠ્ઠીમાં બાળવાથી શું થાય છે ?

જા૦—ચુનો.

સ૦—ચુનાનો ઉપયોગ શો ?

જા૦—ચુનાનો કચરી પલાળી તેમાં થોડી રેતી ભેળવી ભોકા તેની ગારથી ધર ચણે છે. અને ઘોળાવે છે જેને લીધે ધર મજમુત થાય છે.

તાંબુ અને તાંબાનાં વાસણો.

સ૦—તાંબુ એ કેવો પદાર્થ છે અને ક્યાથી નીકળે છે, અને તેને શું કહે છે ?

જા૦—તાંબુ એ ખનિજ પદાર્થ છે, ને ખાણમાંથી નીકળે છે, અને તેને ધાતુ કહે છે.

સ૦—તાંબાના ગુણ કહો ?

જા૦—તે લાલ રંગનું છે, નરમ છે અને ચળકતું છે

સ૦—તાંબાની ઉત્પત્તિ કહો ?

જા૦—તાંબુ જમીનમાંથી શુદ્ધ રૂપે મળે છે, તે ઇશ્વરની બનાવેલી વસ્તુ છે, જમીનમાંથી ખોદી કાઢીને તેને દેવતા ઉપર તપાવીને મેલ કાઢી નાંખવા માટે ગાળી કાઢે છે, ગાળ્યા પછી તેનાં પતરા બનાવે છે અને એ પતરાંમાંથી કાપી કાપીને કસારા તેનાં વાસણો બનાવે છે.

સ૦—તાંબાનાં વાસણો ઉપર જે કાટ ચઢે છે તેને શું કહે છે અને તેના ગુણ કહો તથા તે કાટ બાકે નહિ મટે શું કરવું?

જા૦-તાંબાના કાટને જંગાલ કહે છે, તે ધણો ઝેરી હોય છે, તે જો ખાધામાં આવે તો મરી જવાય. તાંબાનાં વાસણો ઉપર કાટ ચઢે નહિ માટે ઉપરથી તેને વારવાર ખાટી વસ્તુઓથી ખટવીને માછ સાફ રાખવાં અને જે વાસણો ખાધાના ઉપયોગમાં લેવાના હોય તેના ઉપર કલમ દેવરાવવી કે જેથી કાટ ચઢે નહિ.

સ૦-તાંબાની શી શી ચીજો બને છે ?

જા૦-ઘોટા, ઘોટીઓ, દેગડાં, દેગડીઓ, ઘડા, કથરોટ, તાંબા-કુંડીઓ, ચંબુ, કઢાયા, લીંબોળીઓ, પવાલાં, પૈસા, પાઇઓ વગેરે.

સ૦-પૈસા અને પાઇઓ શુ ઉપયોગમાં આવે છે. અને તેને કાણુ કરાવે છે ?

જા૦-વસ્તુઓ વેચાતી આપવા લેવામાં પૈસા અને પાઇઓ કામમાં લાગે છે. પૈસા અને પાઇઓ સરકાર કરાવે છે. તેમના વળતર બીજાથી તે પડાવાતી નથી. બીજો કોઇ પૈસા પાઇઓ છાને માનો પડાવે તો સરકાર તેને શિક્ષા કરે છે.

પિત્તળ ને પિત્તળનાં વાસણો.

સ૦-પિત્તળ એ કેવો પદાર્થ છે અને કરી રીતે તે થાય છે ?

જા૦-પિત્તળ એ એક ધાતુ છે અને તે મિશ્ર ધાતુ છે. તે ખાણુ માંથી નીકળતું નથી પણ ખાણુમાંથી નીકળેલી બીજી ધાતુઓને એકઠી કરીને ખાણુસે બનાવેલું છે, એટલામાટે પિત્તળ જાતે ખતિજ પદાર્થ કહેવાય નહિ.

સ૦-પિત્તળ કઇ ધાતુઓની મેળવણીથી થાય છે ?

જા૦-તાંબુ અને જસત આ બે ધાતુઓને ખૂબ તપાવવાથી બંનેનો રસ થઇ મળી જાય અને ટાલું પડે એટલે તે પિત્તળ થાય.

સૌ-પિતળના ગુણ કહો ?

જૌ-કઠણ, પીણું, ચળકતું

સૌ-પિતળના કયા કયાં વાસણો બને છે ?

જૌ-શેટા, શેટીઓ, પ્યાલા, ખેટાં તંબાકુંડીઓ, પવાલીઓ, માળી, વાડકા, તાસકો, તપેલીઓ, ઘરણીઓ, વગેરે.

સૌ-પિતળના વાસણો ઉપર કાટ ચઢે નહિ માટે શું તજવીજ કરવી ?

જૌ-તારંવાર વાસણોને માહેથી તથા બહારથી માંજીને સાફ રાખવા અને વા-ણો ખાવાના ઉપયોગમાં લેવાના હોય તેને કમ્પાઇ કરાવી વાપરવા

જુદી જુદી જાતનાં ધાસ વિષે.

સૌ-ધામ કાને કહે છે ?

જૌ-ઢારને ચરવાનો લીલો અથવા સૂકો ચારો તે ધાસ કહેવાય છે.

સૌ-ગાસ અને અનાજન શો ફેર છે ?

જૌ-ગાસ અને અનાજ એ એકજ જાત છે સુધારેલું ધાસ તે અનાજ કહેવાય છે જે ધામનાં બી રવાદમાં બીજા કરતાં સારા અને ગુણકારી અને પોષક માલમ પડેલા તેને શરૂઆતમાં માથુ-સોએ સારી જમીનમાં ખાતર પુણે નાખી ખેડી વાવેતર કરેલું એટલે ખેડ ખાતરને લીધે તે ધાસના જાત મોટી થવા લાગી; એમ દિવસે દિવસે સારી જમીનમાં વાવી સારી રીતે ખાતર પુણે કરેલો તેથી તેની જાત મોટી થતી ગમ અને તેમાંથી હાલના અનાજ અનાજ થયાં છે. અનાજ એ ધાસજ છે.

સૌ—ચોડાં ધાસનાં નામ આપો.

જૌ—ઝીંઝવો, બજરો, દામ, કરેડી, બાથડું, સામો, ધંગ, ચીઠો, સરકટ, વગેરે.

સૌ—અનાજનાં ધાસ જે દોરના ખાખામાં આવે છે તે કયાં છે?

જૌ—બાજરી, જીર વગેરેના પૂળા, કોદરા, ડાગર વગેરેનું પરાળ, ધઉંનું કુંવળ, વુવેર, મગ, મઠ, અડદ, વગેરેનું ગોતર વગેરે.

સૌ—કયાં ધાસ દોરને વધારે આવે છે ?

જૌ—ઝીંઝવો, બાજરો, અનાજનું ધાસ તથા ગોતર.

સૌ—દામ એ કેવું ધાસ છે ?

જૌ—તે ધારવાળું હોય છે અને દોરને માટે તે બહુ પૈશ્વિક મજૂરનું નથી વળી તે જે જેતરમાં થાય છે તે જેતરને પણ ન-કામું કરી નાખે છે કારણકે દામવાળા જેતરમાં બીજું અનાજ ઘણું થોડું થાય છે.

સૌ—સરકટના ધાસનો બીજો શો ઉપયોગ થાય છે ?

જૌ—તેની પીરામ્બઓના સુપડાં, સાદડીઓ, ટોપલીઓ વગેરે થાય છે. વળી તે છાપરા છાવરાના કામમાં આવે છે. તેના પાંદડાંથી તમાકુના પડા બાંધાય છે, અને પાંદડા ને પલાળી કુટીને દોરડા વણે છે જેને મુંજ કહે છે. એ મુંજનું વદાણુ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે.

સૌ—ચીડાની મોથ શા કામમાં આવે છે ?

જૌ—તેની મોથને ધસીને દાદર ઉપર ચોપડવાથી આરામ થાય છે, ધુપેલમાં નાખવાથી ધુપેલ સુગંધીદાર થાય છે. વળી મોથમાંથી સુગંધીદાર અત્તર પણ નીકળે છે.

સૌ—પેર કે પીરામ્બ કેને કહે છે ?

જૉ—સાંઠાની એક ગાંઠથી બીજી ગાંઠ સુધીનો વચ્ચેનો જે ભાગ તે પીંગાઈ કહેવાય છે.

સૌ—ધાસમાંથી અનાજ થઈ શકે કે કેમ ? અને કેવી રીતે ?

જૉ—હાલ જેને આપણે અનાજ કહીએ છીએ તે પ્રથમ ધાસનાંજ બીઆં હતાં તેના ઉપર ખેડ ખાતર અને પાણીના પ્રયોગો કરીને તેની જાતમાં ખેડુતોએ સુધારો કર્યો તેથી ને અનાજ થયાં તેજ પ્રમાણે હાલનાં ધાસોને પણ આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો દાણા મોટા બનાવી શકીએ અને તેનું ધામ પણ મોટું કરી શકીએ તો તેથી અનાજની જાતમાં વધારો થાય. ગરીબ લોકોને અનાજ મળતું નથી ત્યારે તેઓ સામો વગેરે ધાસ ચોમાસામાં પડતરામાંથી લાવીને તેને દળી છીને રોટલા કરીને કે બાફીને ખાય છે.

ખેડુત ને હળ.

સૌ—ખેડુત કાને કહે છે ?

જૉ—જે ખેતી જાતે કરે છે તેને ખેડુત કહે છે.

સૌ—ખેડુતનો ધંધો કેવો છે ?

જૉ—ખેડુતના ધંધામાં મહેનત અતિથય છે. શરીરને તોડવા જેટલું કામ કરવાનું છે. લોકોમાં કહેવત છે કે “ બાર મહીનાનું વર્ષ અને તેર મહીનાનું કામ. ” આ કહેવત ખેડુતના ધંધા-માટેજ છે.

સૌ—ખેડુતને કયા પ્રકારની મહેનત કરવી પડે છે ?

જૉ—દોરાની સંબાળ અને રક્ષણ, ખેતરમાં ખાતર પૂરવું, ખેડવું, વાવવું, નીંદવું, વાઢવું, દાળવું વગેરે.

સૌ—ખેડુતનો ધંધો કેવો ગણાય છે ?

જૉ—વરસાદ જો અનુકૂળ આવતો હોય અને પાક સાચો થતો હોય તો ઉત્તમ. કારણકે ગમે તેવો હલકો ખોરાક ખાવાનો હોય પણ ખેતીની મજુરીથી ખેડુનું શરીર મજબુત રહેશે. વળી તેના ધંધામાં શ્રાંતિ વધારે છે.

સૉ—હજી કોને કહે છે?

જૉ—ખેડુનો જેનાથી ખેડે છે તેને. (ચાશ પડે છે.)

સૉ—હજીના ભાગ કહો ?

જૉ—મૂળ ભાગ હજીનું વૃથું અને છેડ.

વૃંગાના ભાગ-ઉપરો ઝાલવાનો ભાગ તે છેડો. છડાના વૃંગામાં કોય અને ચવડું જેનાથી જમીન ખેડાય છે તે. કેટલીક જગાએ કોશ ચવડાને જડેલી હોય છે, અને કેટલીક જગાએ કોશ ચવડું જુડું હોય છે.

સૉ—હજીનો ઉપયોગ શો ?

જૉ—હજીથી ખેડીને જમીન પોચી કરી શકાય છે. જેથી તે વધારે પાણી પી શકે છે. પોચી થવાથી બી વહેલાં ઉગી ઝપાટાબધ વધે છે. નકામું ખરસકું સાફ કરી શકાય છે, ખેડવાથી, તપવાથી, જમીનું છિદ્રાણુ થઈ છે, વગેરે બાલ હજીથી ખેડીને મેળવી શકાય છે.

સૉ—હજી અને કોશ કોણ બનાવે છે ?

જૉ—હજી સુતાર બનાવે છે, અને કોશ લુહાર બનાવે છે.

ડાંગર.

સૉ—ડાંગર એ શી વસ્તુ છે?

જૉ—તે સુધારેકું ધાસનું બીછે

સ૦—ડાગરની ઉત્પત્તિ કહેા ?

જ૦—પ્રથમ ડાગરને થોડી જગામા સારું ખાતર પુતી છૂટી
છટી વરસાદ આવે ત્યારે પોકે છે, અને તેન ઉપર થોડી થોડી
માટી પડવા દે છે જેથી તે ઉગી નીકળે છે તેને ધર, દર કે તર
કહેા છે, એ ધરને ડાગર રોપવા માટેના ક્યારડામા ઉપાડી લઇ જઇને
વંત વેંતને છેટ રાપે છે. વખત પુરો થતા તે પાકી તૈયાર થાય છે
જેટલે તેને જુડા અથવા મસળી લઇ છૂટી કરી લે છે

સ૦—ડાગરને માટે ક્યારડા કેવી જમીનમા અને કેવા જો-
ઇએ અને શાયા?

જ૦—ડાગરને માટે કાળી જમીન જોઇએ કારણકે તેને કળા
જમીન માફક આવે છે,

તેને પાણી બીજા અનાજ કરતાં વધારે નેંધએ છે
માટે તેના ક્યારડા વધારે પાણી ભરાઈ ગહે તેમા ઉડા રાખવા જો-
ઇએ એટલા માટે ક્યારડાની આસપાસ પાણીઓ બાધી પાણી ભરાઇ
રહે તવા ઉડા કરામા આવે છે,

સ૦—ડાગરનો જો ઉપયોગ થાય છે ?

જ૦—તેને ખાડીને અથવા ભાગીને ચોખા કાઢે છે, જે ચો-
ખાની ખીચડા અથવા ભાત બનાવી આપણે ખાઇ આપણા શરીરનું
પોષણ કરીએ છીએ.

શેરડી.

સ૦—શેરડીના રાગને શું કહે છે?

જ૦—સાડો

સ૦—શેરડી કેટલો જાતની છે અને કષ્ટકષ્ટ ?

જૉ—એ જાતની ૧ ધોળી ૨ લાલ.

સૉ—ધોળી શેરડીમાંથી થુ બને છે ? અને લાલ શેરડીમાંથી થુ બને છે ?

જૉ—ખાડ, સાકર અને ગોળ.

સૉ—શેરડીમાંથી ગોળ, શી રીતે બનાવે છે ?

જૉ—શેરડીને કાલુમા પીચીને રસ કાઢે છે, તેને તવકામાં નાખી ઉકાળે છે ઉકાળતા મેચડી જારી તરી આવે તે કાઢી નાંખતા જાય છે એમ ધણી વાર ઉકાળતા રસ વનડો થાય છે એટલે ઉતારી ટાટો પાડે છે. તે દરી જમને ગોળ થાય છે.

સૉ—શેરડીની રોપણી શીરોતે થાય છે ?

જૉ—શેરડીના બી રોપાના નથો પશુ તેની ટુકડા ગાઠો (પીરાઈઓ) વાળી પીરાઈઓને સરા પેઠ ખેડી પોચી કરેલી પાણી પાપેલી જમીનમાં ચામ પાડી તેમાં પીરાઈઓની આખો ઉપર ફેખાય તેમ રોપે છે પછી વારવાર પાણી પાના જાય છે એ પ્રમાણે દશ વાર માસે શેરડીનો પાક તૈયાર થાય છે.

સૉ—શેરડી પીનવાનો કેલ શેનો થાય છે ?

જૉ—લાકગનો કે લોદાનો.

ભાત અને રોટલી.

સૉ—ભાત કેવી રીતે બનાવે છે ?

જૉ—ચા માને એ ત્રણ વખત ધમી ધસીને ઘોષ નાખી પલાળી મૂકે છે પછી જાત કરવા માટેના વાવણુમાં ચોખાના પ્રમાણમાં જોડેને તેટલું પાણી લગુ ચુલે મૂકે છે. થોડીવારમાં ચોખા ચઢી જાય છે તેને તપાસી જોઈ વધારાનું પાણી હોય તો કાઢી

નાંખી લાંબી દહ તેના ઉપર થોડો ફેવતા નાંખી ચૂક્યા ઉપરથી હતારી લે છે. એટલે થોડી વારમા ભાત થાય છે.

સ૦—રોટલી કેવી રીતે કરે છે ?

જ૦—ધઉંના લોટમા થોડું તેલ નાંખી લોટને મોર્ષ નાંખી પાણીથી પલાળી કેળવો કેળવીને વણુવા જેવો કઠણુ લોચો તૈયાર કરે છે. તેમાંથી થોડો થોડો લોચો લઈ યાળી ઉપર વપથવા આડણી ઉપર બાજરીનો આટો નાખી વેલણુથી વણી પાતળી ગોળ બનાવે છે તેને લોઢી ઉપર શેકી નાખે છે. એટલે રોટલી થાય છે કેટલાક રોટલીની વચ્ચે ઠારો આટો નાખી બેવડ બનાવે છે. તે શેકાયા પછી જુદાં કરે છે

સ૦—ભાતના ગુણુ કહો ?

જ૦—પોચો છે. પોચો હોવાથી દાંત વમરના બાળકો અને ધરડાં થોડું ચાવીને ખાઈ શકે છે; મોટાં માણસોને તે પચવામાં હલકો હોવાથી વધારે માફક આવે છે.

સ૦—રોટલીના ગુણુ કહો ?

જ૦—ભાતના કરતાં વધારે કઠણુ હોવાથી બાળક અને ધરડાં સહેલાઈથી ખાઈ શકતા નથી. વળી તે પચવામાં બારે છે. તેથી જેની જઠરા મંદ હોય તેને રોટલી સહેલાઈથી પચી શકતી નથી. માંદાં માણસને રોટલીનો ખોરાક બારે હોવાથી માફક આવતો નથી

સ૦—ભાત અને રોટલી બેમાં સારો ખોરાક કયો ? અને શા માટે ?

જ૦—ભાત પચવામાં હલકો છે તેથી સહેલાઈથી પચી શકે છે. સાજા શરીર વાળા માણસને ભાત ખાધા પછી ભૂખ વહેલી લાગે છે, અને માંદાંને પણ ધામે ધીમે પચી જાય છે.

રાટલી એ બારે ખોરાક છે. તેથી પચવામાં વાર લાગે છે, માટે રાટલી ખાધા પછી જૂખ વહેલી લાગતી નથી માંદાં માણસને રાટલીનો ખોરાક પચવામાં કઠણ પડે છે. માટે તે આપવી નહિ.

મધમાખ.

સૌ—મધમાખો કેટલી જાનની છે અને કમ કમ ?

જૌ—ત્રણ જાતની. ૧ ગણી જે ઈડાં મુકવાનું કામ કરે છે. ૨. કામ કરનારી માખીઓ. જે મધ એકઠું કરે છે, અચ્ચાને વગાડે છે, અને મધપુડાનું રક્ષણ કરે છે. ૩ નર જે કાંઈ કામ ન કરતાં આજસુ ઘર્ષ પડી રહે છે.

સૌ—મધ શેનું બને છે.

જૌ—કામ કરનારી માખીઓ કુલોમાંથી રસ ચૂસી લાવે છે તે તે રસનું મધ બનાવે છે

સૌ—મધપુડો કેને કહે છે. અને તેની રચના કેવી હોય છે ?

જૌ—મધમાખીઓ રહેવા માટે જે ઘર (પુડો) બનાવે છે તેને મધપુડો કહે છે, મધમાખો છ ખુણીઆ મધપુડાના ખાના બનાવે છે. તેમાં કેટલાક મોટા ખાના હોય છે, અને કેટલાક નાનાં હોય છે. નાના ખાનામાં ઈડાં મુકે છે, રાણી થવા લાયક જે ઈડા હોય તેને મોટા ખાનામાં મુકે છે.

સૌ—મીઝ શેનું બને છે ?

જૌ—ખાધેલા મધનું.

સૌ—રાણીનું કામ શું ?

જૌ—ઈડાં મુકવા, ઉછેરવા, બીજા માખીઓને તાજામાં રાખવી વગેરે.

બતક ને મરઘાં.

સ૦—બતક એ કેવું પ્રાણી છે અને શું કરે છે ?

જ૦—બતક જળચર પ્રાણી છે અને તે પાણી ઉપર તરે છે, વારંવારે ડુબકી મારી, પાણીમાંથી પોતાના ખોરાક માટે જીવડા વીણી લે છે.

સ૦—બતકના શરીરનાં અંગ કેવા છે ?

જ૦—બતકના શરીર ઉપર ચીકાશવાળાં પીછા હોવાથી તે પાણીમાં ફરતા જતા પીછા બીના થતા નથી, તેની આંચ લાંબી હોવાથી તે ઉંડા પાણીમાંથી અને કાંદામાંથી પણ જીવડા વીણી લે છે. બતકનું શરીર ભારે છે પણ પાખો સારી નહિ હોવાથી તે વધારે ઉડી શકતા નથી. તેને બે પગ હોય છે. એકેક પગે ચારચાર આંગળાં હોય છે બતકને દાંત કે દાંઢ નથી તેથી ખોરાક મોટા મોટા ચાવી ગળી જાય છે.

સ૦—બતક પાણી ઉપર શાથી તરી શકે છે ?

જ૦—આમડી પાતળી હોય છે તેની માથે પગના આંગળા વગગેલા રહે છે તેથી.

સ૦—મરઘા એ કેવા પ્રાણી છે ?

જ૦—તે ભૂચર જાંતલે પૃ-તી ઉપર ચરનારા પ્રાણી છે.

સ૦—મરઘાના શરીરનાં અંગો કેવા છે ?

જ૦—તેની આંચ ટૂંકી છે, કારણ કે તેને ઉડેથી ખોરાક લેવાનો નથી. પણ આંખ દાર હોવાથી જીવડાં દાણા વીણી લે છે તેને પાણીમાં ફરવું નહિ હોવાથી પાખો ઉંડા ચીકાશ નથી પગના આંગળા આમડી સમાન જોડાયેલા નથી. મરઘાને પણ દાંત અને

(૫૧)

દાદ નથી માટે તે પણ ખોરાક આપોને આપો ગળી જાય છે.
ફૂકડાને પણ બે પગ હોય છે.

સઃ-મરધડાનું બીજું નામ શું ?

જઃ-ફૂકડા

સઃ-ફૂકડા અને ફૂકડી શાથી ઓળખાય ?

જઃ-ફૂકડાને માથે લાલ માળર હોય છે. ફૂકડીને માથે માંજર
હોતી નથી

સઃ-ફૂકડા શું કામ કરે છે ?

જઃ-ફૂકડા વસાણુ વાતા બોલે છે તેથી લોકો સવાર ચંદ્ર
એમ જાણે છે, એટલે ઉડીને સો સોને ધંધ વગગે છે.

ચકલી.

સઃ-ચકલીના સરીરના અંગ કહો ?

જઃ-તેનું બે પગ છે. દરેક પગે ત્રણ ત્રણ આંગળા હોય છે
બે પાખા હોય છે. પાખા ની તે ઉડી રહે છે. તેની ચાચ નાની ને
અણીદાર હાય છે તેથી માણુ ઝટ ઝટ વીંળી ખાય છે.

સઃ-ચકલીના કોટ ની જાતની છે અને કષ્ટ કષ્ટ ?

જઃ-બે જાતની. (૧ ધોળી ૨ કાળી ૩ કાળરી

સઃ- ચકલી ક્યારે ક્યારે ઈંડા મુકે છે અને કેટલા ?

જઃ-વપમા ત્રણ વખત દરેક કેરે પાંચ કે છ ઈંડાં મુકે છે

સઃ-ઈંડામાંથી બચ્ચા શી રીતે બને છે અને તેમનું પોપચુ
શી રીતે થાય છે ?

જઃ-ઈંડાને ચકલી રોજ રોજ સેવે છે એ ઈંડાં કાષ્ટક બુન
રંગતા હોય છે. ઈંડા સેવાઈ બગાળર પાકે એટલે તેમાંથી બચ્ચા

નીકળે છે, તે બચ્ચાને પાંખો આવતા સુધી ચકલી ચારે ભાવીને ખવરાવે છે. ચકલી તેને ઉડતાં શીખવે છે.

સ૦—ચકલી શું કામની છે ?

જ૦—ખેતરોમાં જીણાં જીવડા હોય છે જે પાકને નુકસાન કરતાં હોય તેમને વીણી ખાય છે તેથી ખેતીના પાક જીવડાંના ભોગ થતા બચે છે.

ઘોડો.

સ૦—ઘોડાના ચ્ચરીરના અંગ કહો ?

જ૦—ઘોડાને ચાર પગ, એક પૂછકું, બે અણ્ણીદાર કાન, પંચે આંગળા નથાં પણુ દાખલા છે. જેનાથી તે ઠઠણુ જમીન ઉપર ઝડપથી ચાલી શકે છે. એની ગરદન ઉપર કેશવાળી હોય છે. જે તેની શોભામાં વધારો કરે છે.

સ૦—ઘોડા શા કામમાં લાગે છે ?

જ૦—તેના ઉપર જીન કે સાજ નાંખી ખેસાય છે. સવારી કરતાં તે ધણું ઉત્તમ પ્રાણી છે. અથવા ફેટલાક તેને ગાડીઓમાં પણુ જોડે છે, વિભાયતમા બળદોને ઠેકાણે ઘોડા જોડી ખેતી કરે છે.

સ૦—ઘોડાને ખોરાક કયો કયો છે ?

જ૦—ધાસ, ચણા, મઠ, બાજરી, ભુસું વગેરે,

સ૦—ઘોડાની ઉંમર સરેરાશ કેટલી ગણાય છે?

જ૦—૨૦ થી ૩૦ વર્ષ.

સ૦—સવારીમાં ઘોડા શી રીતે કબજે રખાય છે ?

જ૦—લગામથી.

સ૦—ઘોડામાં કયા ગુણુ છે ?

જૃ૦—તે નિમકહલાલ, ગરીબ, સુંદર, પ્રીતિવાળું, ધણીનું
કલામર અને બીકણુ પ્રાણી છે.

ઘોડો ને તેનાં સગાંવહાલાં.

સૌ—ઘોડાની જાતનાં બીજાં કયા પ્રાણી છે ?

જૃ૦—ગધેડાં, ખચ્ચર, ટટ્ટુ, વગેરે.

સૌ—ઘોડા અને ગધેડાંમાં ફેર શો.

જૃ૦— ૧ ઘોડાના કાન ટુકા અને ગધેડાના લાંબા.

૨ ઘોડો મોટો ગધેડુ નાનું

૩ ઘોડો ખોખારે છે ગધેડુ બૂંકે છે.

૪ ઘોડો ચાલાક છે ગધેડું અડીઅલ અને ઠોઠ છે.

પણ તે મહેનતુ ધીરજવાળું છે

સૌ—ટટ્ટુ અને ઘોડામાં ફેર શો.

જૃ૦—ટટ્ટુ નાનું હોય છે અને ઘોડો મોટો હોય છે બીજા
ગુણ સરખા હોય છે.

સૌ—ઘોડો અને ટટ્ટુમાં ફેર શો ?

જૃ૦—૧ ઘોડાના કાન ટુકા. અને ગધેડાના લાંબા.

૨ ઘોડો ઉંચો ખચ્ચર નીચું અને ટુકું

૩ ઘોડો પર્વત ઉપર ચઢી શકતો નથી. ખચ્ચર ધણો

ભાર લઈ પર્વત ઉપર ચઢી શકે છે

એ સિવાય ઘોડો અને ખચ્ચર મળતાં આવે છે. તેની મર-
દન ઉપર પણ દેશવાગી હોય છે. પૂછડી ઉપર લાખા વાળ હોય છે.

શરીરના ભાગ.

સૌ—શરીરના મુખ્ય ભાગ કેટલા છે અને કયા કયા ?

જૉ—એ છે ૧. ડોક. ૨ ધડ.

સૉ—ડોકામાં કયા કયા અવયવો છે.

જૉ—ઉપર વાળ, આગલી બાજુએ બે આખો, બે કાન, એક નાક, એક મોઢું, મોઢામાં એક જીભ, અને બત્રીસ ઢાંન, તથા તાજવું છે, મોઢાની આગળ બે હોઠ, હેઠ નીચે હડપચી, આખો ઉપર ભમર અને તેના ઉપર કપાળ, આખ ઉપર પોપચા, પોપ ચામાં વાળ હોય છે તેને પાપણ કહે છે પાપણ આખનું રક્ષણ કરે છે, આખો અને કાન વચ્ચે લમણા અને મો અને કાન વચ્ચે ગાલ હોય છે.

સૉ—ધડના અવયવો કયા છે ?

જૉ—ધડ અને ડોકા વચ્ચે ગળું, પાછળ બોચી, ધડની ઉપલી તરફ જમણા ડાબા બે ખભા, બે હાથ, હાથની વચ્ચે કોણી કોણીથી આગળ કાઠું, હથેલી, આગળ, બે હાથની વચ્ચે જતી, નીચે પેટ, પેડું, પેઢાની બે બાજુએ બે કોડો, અને બોચીથી કેડ સુધી બે ડો ક કરેડ કહેવાય છે તેથી નીચે બે પગ, દરેક પગના વચલા ભાગને હીચબ, હીચબથી ઉપરનાને થાપો કે જાંઘ કે સાથળ કહે છે. હાંચબની નીચે નળો, નળાની નીચે પગનું ચાખું તેમા પાચ પાચ આગળા અને નીચે પગનું તળીઉં, પગના પાછલા ભાગને પાની-ઝાડી કહે છે વગેરે

ઇંદ્રિયો.

સૉ—ઇંદ્રિયો કોને કહે છે ?

જૉ—જેથી વસ્તુનું હરકોષ્ટ પ્રકારનું માન ચાચ તેને ઇંદ્રિય કહે છે,

(૫૫)

સ૦—ઈંદ્રિયો ફેટલી છે અને કષ્ટકષ્ટ ?

જ૦—પાચ, ૧ આંખ, નાક, કાન, જીભ અને ચામડી.

સ૦—આખનો ઉપયોગ શો ?

જ૦—તેનાથી દુરકોઈ વસ્તુ જોઈ શકાય છે.

સ૦—નાકનો ઉપયોગ શો ?

જ૦—નાકથી સારી અથવા નઠારી વાસ સુધીને પારખી શકાય

સ૦—કાનનો ઉપયોગ શો ?

જ૦—કાને સાંભળી શકાય છે

સ૦—જીભનો ઉપયોગ શો ?

જ૦—જીભથી દુરકોઈ પ્રકારનો સ્વાદ લઈ પારખી શકાય છે.

સ૦—ચામડીનો ઉપયોગ શો ?

જ૦—ચામડીથી સુખ, અસ્વસ્થતા, ઠાંડુ, ઉર્નું, પોચુ, ક-
જી વગેરે પારખી શકાય છે.

રંગ.

સ૦—મુખ્યરંગ કેટલા છે અને કયા કયા ?

જ૦— જુ. ૧. લાલ, ૨ પીળો, ૩. વાદળી. એમને મૂળ-
રંગ કહે છે, અને એ મિલાય બાકીના રંગો મિશ્ર રંગ કહેવાય
છે કારણકે તેના જુદા જુદા રંગોની મેળવણીથી બનાવાય છે.

સ૦—૧-મજ રંગ શીરીને બનાવાય ?

જ૦—લાલ અને ઘેરો, વાદળી ભેગો કરવાથી.

સ૦—કેસરી રંગ શીરીને બનાવાય ?

જ૦—લાલ અને પીળો રંગ ભેગો કરવાથી.

સ૦—શીલો રંગ શીરીને બને છે ?

(૫૬)

જૃ૦—વાદળી અને પીળા રંગ ભેગા કરવાથી.

સ૦—તપખીરીઓ રંગ શીરીતે યાય ?

જૃ૦—કેશરી અથવા નારંગી રંગમાં લીઝો ભેળવવાથી.

સ૦—કત્યામ્બ રંગ શીરીતે બને ?

જૃ૦—કેશરીમાં જાંબુડો રંગ ભેળવવાથી.

સ૦—રાજોડીઓ રંગ શીરીતે બને ?

જૃ૦—ઘોળામાં થોડો કાળો રંગ નાખવાથી.

સ૦—જાંબો જુરો રંગ શીરીતે બને ?

જૃ૦—ઘોળા રંગમાં કાળો રંગ વધારે નાખવાથી.

સ૦—વાદળી રંગ શીરીતે બને ?

જૃ૦—ઘેરો વાદળી રંગ લમ તેમાં ઘોળા રંગ યોડો નાખવાથી.

સ૦—ગુલાબી રંગ શીરીતે યાય ?

જૃ૦—ઘોળો રંગ લમ તેમાં લાલરંગ યોડો નાખવાથી.

લુગડાં.

સ૦—લુગડા કેટલી જાતના છે અને કયા કયા ?

જૃ૦—પાયજામતના ૧. રૂના, ૨ ઉતના, ૩ રેશમના, ૪ ઝાડની છાલના, અને ૫ ચામડાના.

સ૦—હાથ આપજો કઈ કઈ જાતના લુગડા વાપરીએ છોએ.

જૃ૦—સુતરનાં, ઉતના, અને રેશમના.

સ૦—બાકી છાલના અને ચામડાના લુગડા કેમ વાપરતા નથી.

જૃ૦—તે સારાં લાગતા નથી વળી તે બારે ઘણી કીંમત અને મહેનતથી બને છે. અને ટકવામાં છાલનાં ઓછા છે વગેરે કારણે.

સૌ—રનાં લુગડાં કંઈ ઋતુમાં પહેરીએ છીએ?

જૌ—ગરીબ લોકો તો ઉનાળો, શિયાળો અને ચોમાસામાં પહેરે છે. પણ ગૃહસ્થ લોકો ઉનાળામાજ પહેરે છે

સૌ—ઉતનાં લુગડાં કંઈ ઋતુમાં પહેરીએ છીએ.

જૌ—ગૃહસ્થો શિયાળામા અને ચોમાસામાં પહેરે છે. અને સાધારણ લોકો બહુ ટાઢમા પહેરે છે. કારણકે ઉન જાતે ગરમ છે

સૌ—રેશમનાં લુગડાં કાણુ પહેરે છે? અને શાથી ?

જૌ—તે ધણાં મોંઘામળે છે માટે શ્રીમંત લોકોજ પહેરો શકે છે.

સૌ—સુતર, ઉન અને રેશમ શેનુબને છે ?

જૌ—સુતર કપાસમાવી નીકળેલા રેનુ બને છે

ઉન ઘેટાના વાળનુ થાય છે.

રેશમ રોત્તરના પાદડા ખાખ એક જાતના કીડા લાળ કાઢી કાશેટા બનાવે છે તેનુ થાય છે.

સૌ—કપડાથી શો કાયદો ?

જૌ—તાવ, ટાઢ, અને શરતીથી શરીરનુ રક્ષણ રાય છે

સૌ—જનવરોને કપડા વગર કેમ રહાણુ થનું હશે ?

જૌ—ઈશ્વરે તેમનો ચામડીજ એવા પ્રમારની બનાવી છે કે જેથી તેમને કપડાની જરૂર પડતી નથી

વડોદરા રાજ્યની ભૂગોળ.

દિશાઓ સંબંધી માહિતી.

૧ જે બાજુ તરફ સૂર્ય ઉગે છે, તેને પૂર્વ કે ઉગમણી દિશા કહે છે.

૨ જે બાજુ તરફ સૂર્ય આથમે છે. તેને પશ્ચિમ કે આથમણી દિશા કહે છે.

૩ પૂર્વ તરફ મોઢી ઉભા રહીએ તો ડાબા હાથ તરફની બાજુને ઉત્તર દિશા કહે છે, અને જમણા હાથ તરફની દિશાને દક્ષિણ દિશા કહે છે

૪ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને અગ્નિકોણ કહે છે

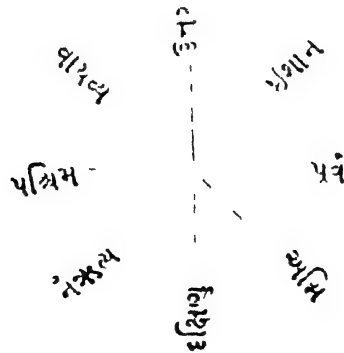
૫ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને નૈઋત્યકોણ કહે છે.

૬ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેના ખૂણાને વાવ્યકોણ કહે છે.

૭ ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને ઇશાનકોણ કહે છે.

ચાર મુખ્ય દિશાઓ અને ચાર ખૂણા મળીને આઠદિશાઓ થાય, તેમાં ઉપરની અને નીચેની એટલે આઠદિશ તથા પાતાળ તરફની બે દિશાઓ ઉમેરતા દિશાઓ દશ થાય

નકશાની દિશાઓ.

નકશો સરળ રીતે વંચાય એવી રીતે સામે ધર્યો હોય અમર ખીંટી ઉપર લટકાવ્યો હોય, તો તેની ઉપરની બાજુને ઉત્તર દિશા કહે છે, ને તેની નીચેની બાજુને દક્ષિણ દિશા કહે છે. જોનારના જમણા હાથ તરફની નકશાની બાજુને પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફની બાજુને પશ્ચિમ દિશા કહે છે.

વ્યાખ્યાઓ.

ટેકરી-જમીનના સાધારણ મોટા ઉચા ભાગને ટેકરી કહે છે.

ડુંગરી-ટેકરી કરતા વધારે મોટા અને ઉચા જમીનના ભાગને ડુંગર કહે છે.

બેટ-ચારે તરફથી પાણીથી વીંટળાયેલા જમીનના ભાગને બેટ કહે છે.

દ્વીપકલ્પ-જે જમીનનો ભાગ ત્રણ બાજુએ પાણીથી વીંટળાયેલો હોય તેને દ્વીપકલ્પ કહે છે.

સરોવર-ચારે બાજુએ જમીનથી વીંટળાયેલા પાણીના મોટા ભાગને સરોવર કહે છે.

તળાવ-ચારે બાજુએ જમીનથી વીંટળાયેલા પાણીના નાના ભાગને તળાવ કહે છે.

નદી-પર્યાંત હુગર કે સરોવરમાંથી જે મીઠા પાણીનો પ્રવાહ નીકળી જમીન ઉપર વહેતો જઈને સમુદ્રને કે બીજા કોઈ પાણીના સમુદ્રને મળે છે તે નદી કહે છે.

મુળ-જે ઠેકાણેથી નદીનો પ્રવાહ નીકળે છે, તે ઠેકાણાને નદીનું મુળ કહે છે.

મુખ-જે ઠેકાણે નદીનો પ્રવાહ સમુદ્રને મળે છે તે ઠેકાણાને નદીનું મુખ કહે છે.

સમુદ્ર-પૃથ્વીની સપાટી ઉપરના ખારા પાણીના મોટા સમૂહ ને સમુદ્ર કહે છે.

અખાત-સમુદ્રનો જે સાકડો ફાટો જમીનની ઉપર આધે મચા હોય, તેને અખાત કહે છે.

ખંદર-જે ગામ સમુદ્રકે મોટી નદીને કિનારે હોવાથી ત્યાં વહાણો કે આગમોટો આવતા હોય અને તેથી વેપાર ચાલતો હોય તે ગામને ખંદર કહે છે.

ગામકું-જે ઠેકાણે થોડા ઘણા ઘર અને માણસોની વસ્તી હોય, તે ઠેકાણાને ગામ કે ગામકું કહે છે.

કુસ્મો-જે ઠેકાણે ગામડા કરતા વધારે ઘર હોય અને ઘણા માણસોની વસ્તી હોય તેને કુસ્મો કહે છે.

શહેર-જે ઠેકાણે કસ્યા કરતાં વધારે ઘર, અને માણસોની વસ્તી ઘણી હોય તેને શહેર કહે છે.

મહાલ-સરકારી વસુલની સવડ માટે દરેક વેલા ગામોના જથ્થાને તાલુકો કે મહાલ કહે છે.

પેટામહાલ-તાલુકામાં એટલા બધા ગામ હોય અગર તે એટલે મહોટો હોય કે જેથી વસુલાત વગેરેની વ્યવસ્થા જોઈએ તેવી રીતે થઈ શકે નહિ તે માટે થોડાક ગામોનો જથ્થો કે દૂરનો ભાગ જૂદો મુકરર કરવામાં આવે તેને પેટામહાલ કહે છે.

પ્રાંત અગર જિલ્લો-તાલુકાઓના અમુક જથ્થાને પ્રાંત અગર જિલ્લો કહે છે. એટલે પાંચ દસ તાલુકા મળીને એકપ્રાંત થાય છે.

નદીઓ.

(વડોદરા પ્રાંત.)

૧ વિન્ધામિત્રી-પાવાગઢના કુંગરમાંથી નીકળી વડોદરા અને ચોરદા તાલુકામાં વહાને ઢાઢરને મળે છે.

૨ મહી-માળવાના કુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે.

૩ નર્મદા-અમરકાંઠાના પર્વતમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે.

૪ ઓર-સાતપુડાના કુંગરમાંથી નીકળી આણંદ આગળ નર્મદાને મળે છે.

૫ ઢાઢર-જાંબુવાડાના કુંગરમાંથી નીકળી ટકારીઆ બંદર આગળ ખંભાતના અખાતને મળે છે.

(કડી પ્રાંત.)

૬ સાબરમતી-મહીકાંઠાના પર્વતમાંથી નીકળી અમદાવાદ આગળ થઈ ખંભાતના અખાતને મળે છે,

૭ રૂપેણુ-તારાના કુંગરોમાંથી નીકળી કચ્છના રણમાં સમાય છે.

૮ ખારી-પ્રગર સરથાનમાના હડોલ ગામ નજીકમાંના બીમ તળાવમાંથી નીકળી મહેસાણા આગળ વહી રૂપેણુને મળે છે.

૯ સરસ્વતી-અબાજ પાસેના કોટેશ્વર મહાદેવના કુંગરમાંથી નીકળી સિદ્ધપુર અને પાટણ આગળ વહી કચ્છના રણમાં સમાય છે.

૧૦ મેથો-દેહગામ મહાલમાંથી વહીને આગળ જતાં વાત્રક-
ને મળે છે.

૧૧ બનાસ-પાટણ તાલુકાની ઉત્તર તરફની સરહદે થઇને
હરજના રણમાં જાય છે.

૧૨ વાત્રક-કુંગરપુર પાસે ઉત્પન્ન થઇ વહી આગળ સાબ-
રમતીને મળે છે

૧૩ ખારી-(બીજી) દેહગામ તાલુકામાં વહી સાબરમતી-
ને મળે છે.

નવસારી પ્રાંત

૧૪ તાપી-માનપૂના કુંગરમાંથી નીકળી સુરત પાસે ખ-
ભાતના અખાતને મળે છે

૧૫ મીઠોળા } ગજપીપળાના કુંગ માયા નીકળી ખભાત-
૧૬ માવેરી } ના અખાતને મળે છે
૧૭ કીમ }

૧૮ પૂર્ણિ-નાળીઆવાના કુંગરમાંથી નીકળી અરબી સ-
મુદ્રને મળે છે

૧૯ અખિકા-ગાંગડ પાસેથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે.

(અમરેલી પ્રાંત)

૨૦ શેત્રજી-ગી ના રાવજ નામના કુંગરમાંથી નીકળી
ખભાતના અખાતને મળે છે

૨૧ ધાતરવાડી-ગી ના કુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે.

૨૨ ધંગી } ગીરના કુંગરમાંથી નીકળી તેમનો અમરેલી
૨૩ વડી } આગળ સંગમ થઇ તેઓ આગળ જતા શેત્ર-
જીને મળે છે

૨૪ શીંગવડો-ગીરના કુંગરમાંથી નીકળી કોડીતાર પાસે
અરબી સમુદ્રને મળે છે.

આપણે વડોદરા રાજ્યમા રહીએ છીએ. આપણા ઉપર મા
યકવાડ સરકાર રાજ્ય કરે છે તેમો જાતે મરેલા છે. આપણા
હાલના મહારાજાનું નામ શ્રીમત સયા ડાંગર મહારાજ છે શ્રીમત
મહારાજ સાહેબને ત્રણ કુવર અને એક કુંવરી હાલ છે. તેમના
નામ (૧) જયસિંહરાવ, (૨) વિરાજરાવ, (૩) ધૈર્યસિંહરાવ. કુંવરી
છેદીરાવ છે. તેમનું લગ્ન કુવરસિંહરાવના મહાનાજ સાથે થયું છે

સૌથી મોટા કુંવર કુવરસિંહરાવ હતા તેઓ સ્વર્ગવાસ થયા
છે. તેમને હાલ બે કુંવરી અને એક કુવર છે. કુંવરનું નામ પ્ર-
તાપસિંહરાવ અને કુંવરીના નામ હંદુમતી અને લક્ષ્મીદેવી છે.

આપણા હાલના રાજ માતુલીનું નામ ચીમતાબાઈ છે.

માયકવાડ સરકાર ની રાજગારી વડોદરામા છે. વડોદરા શહેર
વિશ્વામિત્રી ની ઉપર આવ્યું છે વડોદરા રાજધાનીનું શહેર લગ-
ભગ પાંચાસ વર્ષથી થયું છે.

રાજ્યના બે હોબાના માટે ચાર ભાગ કર્યા છે, તે દરેકને પ્રાંત
(જિલ્લો) કહે છે.

(૧) કડીપ્રાંત (૨) વડોદરા પ્રાંત. (૩) નવસારી પ્રાંત. (૪) અ-
મરેલી પ્રાંત વડોદરા રાજ્યની એક દર વરતી ૨૦૩૨૭૬૮ માણસની
છે. ગામની સંખ્યા ૩૦૮૪૭ અને રાજ્યમા કુલ ૪૨ મહાલ અ-
થવા તાલુકા છે

૧ કડી પ્રાંત.

સીમા—ઉત્તરે—નાથનપુર અને પાલગપુર સંખ્યાન. પૂર્વે—પર
સંસ્થાન, અમદાવાદ જિલ્લો અને મહીકાંઠા એજન્સી. દક્ષિણે—ખેડા
તથા અમદાવાદ જિલ્લો. પશ્ચિમે—અમદાવાદ જિલ્લો, મહીકાંઠા અને
રાધનપુર સંસ્થાન છે.

તાલુકા.	નદીઓ.	તાલુકાના મુખ્ય શહેરો.	વિશેષ હકીકત.
પાટણ	સરસ્વતી,	પાટણ, બાલીસણા, સંડેર,	આ પ્રાંતની
સિદ્ધપુર	બનામ,	મણ્ડ, રણેજ, કંથરાવી.	વસ્તી ૮,૪૨.
ખેરાળુ	મરસ્વતી	સિદ્ધરપુર, ઉંઝા, ઉનાવા, અ.	૧૬૨ માણસો
આણરમા	૩પેણુ, ખારી	ખેરાળુ, વડનગર, ઉમતા સુદીપ	ની છે, એકં-
વિસનગર	૩પેણુ	મિપેર, ડબોડા, લુણવા, જાસ્કા.	દરે ૧,૦૫૨
મહેસાણા	૩પેણુ, ખારી	આણરમા, ધીજોળ, વડાવલી,	ગામો છે.
નિળપુર	માખરમતી	સંખલપુર, મુદેરા.	જમીનસપાટ
કડી	૦	વિસનગર, વાલમ, બાકુ, કાસા,	અને રેતાળ
કલોલ	માખરમતી	કડા, દેણુપ	છે વરસાદસા-
દેહગામ	સાખરમતી	મહેસાણા, લાલજીજ, લીંચ,	ધારણ પડેછે
હારીજ.	સરસ્વતી.	ખેરવા, બસોલ, મેડ, પાચોઠ	તેથી બાજરી
(પાટણનો)	બનાસ,	નિળપુર, લાડોલ, ગોળરીયા,	ગુવાર, વિજે-
આતરસુબા	વાવક, વરાશી,	વસઇ, ચરાડા, પીલવાઇ	રે સાધારણ
(દેહગામનો)	ધામણ, મેહોર	કડી, ડાગરવા, રાજપુરકંઈ, મો-	ધાન્યો પાકે
		ડાઆદરજ, નંદાસણ, થોળ	છે આ પ્રા
		કલોલ, મહદવ, રૂપાલ, કોલવડા	નની હવા
		નાગદીપુર, ગધેખ, ઉનાકિ,	સુધી અને
		દેહગામ, બદિએલ, નાદોલ,	સારી છે.
		મોટા ધસનપુર છલા, કડવાડા,	લોકો માદા
		પેટા મહાલો.	અને બોગાછે,
		હારીજ, અડીયા	કોઈકોઈ સ્થ
		આતરસુબા, કાણિએલ, કનીપુર	ને આદીજનો
			પાક થાયછે.

વડોદરા પ્રાંત.

સીમા-ઉત્તરે ખેડા જીલ્લો. પૂર્વે-રેવાકાંઠા અને પંચમહાલ.
દક્ષિણે-મરચજીલ્લો, રાજપીપળા સંસ્થાન અને નર્મદા નદી. પશ્ચિમે-
ખંભાત સંસ્થાન તથા ખેડા જીલ્લો આવેલા છે.

તાલુકા.	નદીઓ.	તાલુકાનાં મુખ્ય શહેરો.	વિશેષ ઠકીકત.
પેટલાદ	મહી, શેઠી	પેટલાદ, મે.જીરા, નાર, ધર્મજ, વસો, પીઝ, મહેળાવ, ચાંગા, બાકગેલ.	આ પ્રાંતમાં ૫,૮૭,૫૫૫ માણસોની વસ્તી છે, અને કુલ ૯૭૬ ગામ છે. જ-મીન રસાળ છે, માણસો માયાળુ છે. જોષતો વરસાદ પડે છે. રાજ્યમાંથી વડોદરામાં છે, તેમાં રાજમહેલ, ડહીન હોરપીટલ, કો-લેજ અને ક-લાબવન છે. ક-માંડીમાગ, શા-
સાવલી	મીની, વિ-શ્વામિત્રી.	સાવલી, સોખડા, જોઠડા, તુંડાવ, ડેસર, સાંકરદા, સાંઢાસાલ, વાધાડીઆ, જરોદ, રવાલ, માડધર, સાગાડોલ, બાણુઆરા.	
વાધોડીયા	સૂર્યો, જા-ભુઓ, વિશ્વા-મિત્રા	(સયયાજી સરોવર છે.)	
વડોદરા	મહી, ઢાઢર, જાભુઓ, વિશ્વામિત્રી.	વડોદરા, છાણી, કાપલી, ગેરવા બાયલી, વરણામા, ધટોલા, મકરપુરા.	
પાદરા	મહી, ઢાઢર, વિશ્વામિત્રી.	પાદરા, મુજપુર, વડુ, કરખડી, દરાપુરા, ડબકા, ડભાસા.	
ડભોઇ	ઢાઢર, ઓર, હેરજી.	ડભોઇ, કારવજી, મંડાળા, સાઠોદ, નડા.	
સખેશ	ઉચ્છ.	સંખેશ, બહાદરપુર, ભાટપુર, વાસજી, કોાસંદ્રા, માંકણી.	
શિનોર	નર્મદા, ઓર.	શિનોર, બરકાલ, ફાદળીયા, કરનાળી, તેન.	

ચાણોદ કરજણ	નર્મદા, ઝોર ૦	ચાણોદ. મિયાગામ, કરજણ, વલણ, કડારી, ઠારલ, ઝોરંદા	કબાજીની મ. રઠીટ અં. -યાય મંદી જેવા જેવું છે
		પેટા મહાલો.	
બાદરણ (પેટલાદનો) તિલકવાડા સંખેડાનો)	મહી નર્મદા, નીણી	બાદરણ, વાલવોડ, ઝારોળા, બામણગામ, સિસ્વા. તિલકવાડા, અમરોલી.	

ટીપ-૧ પેટલાદ મહાલના ઉત્તર તરફના ભાગને ચરોતર કહે છે તેની જમીન ગોરાડુ અને રસાળ છે અને મુખ્ય પેદાશ તંબાકુની છે.

૨ ઝોરંદા, ધિનોર અને કમોઈ મહાલની જમીન કાળી છે. અને તે ભાગને કાનમ કહે છે. મુખ્ય પેદાશ કપાસ અને જીવાર છે.

૩ સાવલી અને વાધોડીયા મહાલના ભાગને ચોરાશી કહે છે. મુખ્ય પેદાશ ડાંગર છે.

૪ પાદરા તરફના ભાગને બાકળ કહે છે. મુખ્ય પેદાશ બાજરી, તુવેર, અને કઠોળ છે

૫ સંખેડા મહાલનો પૂર્વ તરફનો કટવોડ ભાગ જંગલ છે તેમાં ઇમારતી લાકડાં અને સોનગીર તથા મોતીપરા ગામ આગળ પથ્થરની ખાણો છે તેમાથી ઇમારતી પથ્થર નીકળે છે.

નવસારી પ્રાંત.

સીમા-ઉત્તરે-ભરૂચ જિલ્લો અને રાજપીપળા સરથાન. પૂર્વે-ખાનદેશ અને સુરત જિલ્લો. દક્ષિણે-સુરત જિલ્લો, વાંસદા અને ધરમપુર સંસ્થાનો. પશ્ચિમે-સુરતજિલ્લો અને અરબી સમુદ્ર છે.

તાલુકા.	નદીઓ	તાલુકાના મુખ્ય શહેરો	વિશેષ હકીકત.
વેળાછા	કામ.	વેળાછા, નાનીનરોળી, માગ- રોળ, હથુરણ, કાસાડી, કાસા- ળા, લિખાડા.	આ પ્રાંતમાં એકંદર ૭૬૨ ગામ છે. અને
કામરેજ	તાપી	કડોર, વરિઆવ, ખોલવડ, કામરેજ, ધાળા, શેવણી દિગસ	૩,૬૫,૪૬૭ મા- ણસોની વસ્તી
સોનગઢ	તાપી, પૂર્ણા,	સોનગઢ, સાદહેર, સેંગોપાડા, ડોસવાડા, શિંગપુર, ઉખગઢા.	છે, જમીન સા- ધારણ રીતે
બાગ	તાપી પૂર્ણા, અંબીકા.	બારા, ડોલવણ, કાનપુરા, બેડાબેરડી	કંડી અને રસા- ળ છે. તેથી ફળ-
મહુવા	પૂર્ણા, અં- બીકા, કાવેરી	મહુવા, નળધરા, કાતી, મહુ- વરીઆ, ઝેરવાવળા, અનાવલ	ફળાદી સારાં થાય છે. નવસારી
પલસાણા	મિઢોળા,	પલસાણા, બલેશ્વર, એના.	અને ગણદેવી
નવસારી	પૂર્ણા, મિ- ઢોળા	નવસારી, વેરમા, ઉભરાટ, ડા- બેલ, ચોવીસી, મરોલી, ધામણ, તવડી	મહાલમાં શેર- ડો ધણી પાકે છે અને તેનો
ગણદેવી	અંબીકા, કાવેરી, વેગણી, પતીઆર.	ગણદેવી, ખીલીમોરા, ધમડા છા, મામા.	ગોળ વખણાય છે. સોનગઢ અને બારા
વાકળ (વેળાછાનો) ઉમરવાડા (સોનગઢનો)	તાપી. તાપી.	વાકળ, ઘોડઆર, આંબાવાડી. ઉમરવાડા.	તાલુકામાં જ- ગલ ધણી છે. તેમાં સાગ, સી- સમ વિગેરે બા- ય છે. ત્યાંના હવાપાણી સા-

પેરામહાલો.

રા નથી ભોકો
ભોળા અને
મોજાણા છે. ૫-
રોણામતમાં
એકો છે ધા-
ણુકા ભોકાની
વસ્તીવધારે છે.

અમરેલી પ્રાંત

આ પ્રાંતના બે ભાગ કરેલા છે. ૧, અમરેલી પંચમહાલ. ૨, ઓખામંડળ.

સીમા-૧ અમરેલી પંચમહાલની ઉત્તરે-ખાખરા, ગોડળ અને બાવનગર સંસ્થાનો છે. પૂર્વે-પાલીતાણા અને બાવનગર સંસ્થાનો છે. દક્ષિણે-જુનાગઢ સંસ્થાન અને અરબી સમુદ્ર છે પશ્ચિમે-જામનગર તથા જુનાગઢ સંસ્થાનો છે

૨ ઓખામંડળની ઉત્તરે-કચ્છ સંસ્થાન પૂર્વે-જામનગર સંસ્થાન દક્ષિણ તથા પશ્ચિમે-અરબી સમુદ્ર.

તાલુકા	નદીઓ	તાલુકાના મુખ્ય શહેરો	વિશેષ હકીકત.
દામનગર. અમરેલી.	કાળુવાર, કેરી. શેત્રુજી, ધા તરવારી, વડી, થેખી	દામનગર, ચાવડ, શેખપુર, પાડરશી ગા. અમરેલી, વાકીઆ, મોઢાઆં- કડીઆ, વરસઠા, સરભંડા, નાનાઆકડીઆ, ખાખાપુર.	આ પ્રાંતમાં એકંદર માત્ર ૩૦૮ છે. વ- સ્તી ૭૮૨૬ માણસોની છે.

ધારી	શેત્રાંજી,	ધારી, ચલાળા, બાડેર,	આ પ્રાંતની
કાઠીનાર	ધાતરવાડી	બલગામ.	ધણીખરી જ-
	શી મગડો,	કાઠીનાર, દેવળી, ધાંટવડ,	મીન પથરીઆ
	સોમ.	છારા, ડોળાસા.	છે. હવા સુકી
*ઝોખામંડળ	ગોમતી,	દારકા, વરવાળા, ચારબડા,	છે વરસાદ થો-
	ઝોખા.	ધીલુકી, દ્રાસણુવેલ, પોશિત્રા	ડો વરમેછે, કા-
			ડીનાર અને ધા-
			રી મહાલનાં
			હવા પાણી આ
			રા ગણતાં ન-
			થી. આ પ્રાત-
			મા યાત્રાના બે
			સ્થળે છે દ્વારકા
			અને બેટસંજો.
			દ્વાર છે તેમા
			વેળણુવોનો મજો
			મરાયછે.
			લોકો-શરીરે
			મજાનુત બાંધા-
			ના હોય છે.
			આ પ્રાંતમાં
			પવંત-ચાચધ,
			ધારી મહાલમાં
			અને ગીર, (કા
			ડીનાર અને ધા
			રીની વચમાં છે.

* ઝોખામંડળ તાલુકામા ચરખી સમુદ્ર, કચ્છનો અખાત અને ઝોપી તળાવ છે.

પ્રખ્યાત સ્થળો.

પાટણ—કકુ, સુડીઓ, કસુબો, મચર, રેશમીકપડા, પટોળાં, માટીનાં વાસણ તથા રમકડા અહીં સારા અને છે.

સિદ્ધપુર—સસ્વતી નદી ઉપર છે. માનૂગયા શ્રાદ્ધ થાય છે. તથા મૂળરાજનો બધાવસો રૂઢમાળ જોવા લાયક છે

ઉઝા—કડવા કણબીઓ ॥ ઉગીયામાતાનું મોટું દેવાલય છે.

વડનગર—નાગર લોકોનું હાટકશ્વર મહાદેવનું જૂનું મ્થાન છે. વડનગરા નાગરોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે.

બેચર—બેચર ગામ પામે બુદ્ધરાજી મનાનું મોટું સ્થાનક છે

મુઢરા—રામચંદ્રજીનું જુનું મંદીર તથા મુઢરા માતાના સ્થાનક માટે પ્રખ્યાત છે

વિસનગર—વિમનગર નાગરની ઉત્પત્તિનું સ્થાન છે. અહીંના પીતળના વાસણો તથા હાળાના વખાણાય છે.

આતરસુંબા—ઝરા, છરી, લોઢી વિગરે લુહારી કામ સારંથાય છે.

પેટલાદ } --વણાટનું કામ સારં થાય છે
વસા

વરોહગા—વિશ્વામિત્રી નદી ઉપર છે ગાયકવાડી રાજ્યનું મુખ્ય શહેર છે અને તેમાં મરકારની રાજગાદી છે. ન્યાયમંદીર, લક્ષ્મી વિલાસ રાજમહેલ, નજરઆગનો બગીચો, માકડી, કોલેજ, ડફરીન-હોસ્પીટલ, સ્વામીનારાયણનું મંદીર, મોતીનાગનો બગીચો, ચીમના-બાઇ ટાવર, કલાબવન, કમાટીબાગ અને તેમાંનું સગ્રહસ્થાન ઘણું જોવા લાયક છે તથા પાઘડીઓ સારી થાય છે.

મકરપુરા—રાજમહેલ તથા તેનો બાગ જોવા લાયક છે.

પાદરા-ખાદી સારી થાય છે

ઢરાપુરા-રગાટી કામ સારું થાય છે.

ડભોઈ-કરગાની આસપાસનો કોટ તથા નકશીકામ ધણું સારું છે અને તે જોવા જેવું છે.

સંખેડા-સોનેરી ખરાદી કામ સારું થાય છે.

કરનાળી-ક્ષેત્રનું ગામ છે.

ખરકાલ-પાસે નર્મદાના પટની વચ્ચે વ્યાસ ક્ષેત્ર છે. સામે કાડે શુકદેવજીનું દેવળ છે

અંબાલી ગામ પાસે અનસુયા માતાનું મ્હાનક છે,

ચાણોદ-કાટના વેપારનું મથક છે આ ઠેકાણે કાતકી તથા ચૈત્રી પુનમ ઉપર મોટા મેળાબરાય છે નર્મદા અને ઓર નદીનો અહીં મગમ થાય છે.

સોનગઢ-કિલ્લો જોવા લાયક છે

ખંભાલીયા-ઉનાઇ માતા છે તથા ત્યાં ઉના પાણીના કુડ છે. ત્યાં ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમે મોટો મેળો બરાય છે

ધમડાછા-ઢેરીઓ બહુ સારી થાય છે.

અમરેલી-ચોદાળ, ખાદી, કાપડ રંગવાનું તથા વણવાનું કામ અને ઓપદાર ચાદીના વાસણુ સારાં થાય છે.

ધાત્રી-તરવારનાં મ્હાન તથા ઘોડા ઉપર નાખવાનો સામાન સારો થાય છે.

દ્વારકાં-પ્રસિદ્ધ જાત્રાનું સ્થળ છે, તે પહેલાં શ્રીકૃષ્ણની રાજ-ધાની હતી.

(૭૨)

ગણીત. સંખ્યા લેખન અને વાંચન.

૧ દશથી ઓછા હોય તેને એકમ કહે છે.	૧૦ કરોડ	કરોડ	૧૦ લાખ	લાખ	૧૦ હજાર	હજાર	સો	દશક	એકમ
૨ એકમને દશ ગણ્યા કરીએ તો દશક થાય									૯
૩ દશકને દશ ગણ્યા કરીએ તો શતક થાય.							૧	૩	૩
૪ શતકને દશ ગણ્યા કરીએ તો હજાર થાય.						૩	૬	૨	૫
૫ હજારને દશ ગણ્યા કરીએ તો દશ હજાર થાય.					૫	૪	૪	૦	૮
એ પ્રમાણે દશ દશ ગણ્યા કરવાથી લાખ, દશલાખ, કરોડ, અને દશકરોડ થાય છે એક હજારમાં દશ શતક છે.				૧	૨	૭	૪	૫	૩
એક શતકમાં દશ દશક છે. એક દશકમાં દશ એકમ છે. માટે એક હજાર એટલે દશ સો, સો દશક અથવા હજાર એકમ થાય છે.			૨	૮	૦	૦	૮	૭	૫
			૭	૨	૯	૩	૦	૦	૯
		૯	૪	૫	૯	૭	૪	૩	૫
	૧	૨	૨	૩	૨	૪	૫	૬	૭

- (૧) ૯. નવ, ૬૮ અડસઠ. (૨) ૧૩૩ એકસો તેત્રીસ.
 (૩) ૯૨૫ નવસેં પચીસ. (૪) ૩૬૨૫ ત્રણ હજાર છસો પચીસ.
 (૫) ૫૪૪૦૮ ચોપન હજાર ચારસેં આઠ. (૬) ૯૫૬૬૬ પાંચાણું હજાર છસેં છન્યુ. (૭) ૫૪૦૭ પાંચ હજાર ચારસેં સાત.
 (૮) ૧૨૭૪૫૩ એક લાખ સત્તાવીશ હજાર ચારસેં ત્રેપન. (૯)

૬૧૯૬૪૩ નવસાખ ઓગણીસ હજાર છસે તેંતાળીસ. (૧૦)
 ૨૮૦૦૮૭૫ અઠાવીસલાખ આઠસે પંચોતેર. (૧૧) ૬૨૦૩૦૦૬
 બોતેર લાખ ત્રણ હજાર નવ. (૧૨) ૯૪૫૯૯૪૩૫ નવ કરોડ
 પીસ્તાળીલાખ સતાણુંહજાર ચારસે પત્રીસ. (૧૩) ૧૨૨૩૦૪૫૬૭
 બારકરોડ તેવીસલાખ ચોવીસહજાર પાચમે સડસઠ.

સખ્યાનું સંયોગીકરણ પ્રયક્ષરણ અને મોઢાના સરનાળા તથા
 બાદબાકી.

(૧) ૩૫ પાત્રીસ એગા ત્રણ દશક અને પાચ એકમ ત્રણ
 દશકની કીમત ૩૦ માં ૫ ઉમેરીએ તો ૬૫ થાય એગા ૫ નાંખીએ
 તો ૪૦ થાય અને ૪૦ ના ૪ દશક થાય

(૨) ૧૯ એગા ૧ દશક અને ૯ એકમ રહેલા છે, ૧ દ-
 શકની કીમત ૧૦ મા ૯ ઉમેરીએ તો ૧૯ થાય તેમાંથી ૫ એકમ
 લઈ લઇએ તો ૧ દશક + ૪ એકમ મળી = ૧૪ થાય

(૩) ૧૩૬ આમાં ૧ શતક + ૩ દશક + ૬ એકમ છે
 ૧ શતકની કીમત ૧૦૦ થાય છે, ૩ દશકની કીમત ૩૦ થાય છે
 અને ૬ એકમની કીમત ૬ જ રહે છે

હવે ૧ શતકના ૧૦૦ માં ૩ દશકના + ૩૦ ઉમેરીએ તો =
 ૧૩૦ થાય તેમાં + ૬ એકમ નાંખીએ તો = ૧૩૬ થાય

ખીજી રીતે કહીએ તો ૧ શતક + ૩ દશક + ૬ એકમ =
 ૧૩૬ થાય તેમાંથી ૨ દશક અને ૪ એકમ લઈ લઈએ તો ૩ દશ-
 કમાંથી ૨ દશક બચે તો ૧ દશક રહે અને ૬ એકમમાંથી ૪ એકમ

(૭૪)

નવ તો ૨ એકમ રહે એટલે ૧ શત + ૧ ૬૦ + ૨ એ૦ = ૧૧૨ રહે
ખીજી રીતે કહીએ તો ૨ દશકની કીમત ૨૦ + ૪ એકમ મળી = ૨૪
બાદ નવ તો પણ ૧૧૨ બાકી રહે.

(૪) ૬૦૫ આમા ૬ શતક + ૦ દશક એટલે દશક નથી,
+ ૫ એકમ મળી = ૬૦૫ થાય છે

૬ શતક = ૬૦૦ થાય + ૦ દશક (શુનની કીમત ગણાતી
નથી) + ૫ એકમ = ૬૦૫ થાય, હવે ૬ શતકમા ૫ એકમ
ઉમેરીએ તો પણ ૬૦૫ થાય

તેમાથી ૯ દશક અને ૫ એકમ કાઢી લઇએ તો ૫ એકમમાથી
૫ જતા રહે તો ૦ (રહે.) કહી ન રહે દશક નથી માટે ૬ શત-
કમાથી ૧ શતક લઇએ તો તેના ૧૦ દશક થાય અને ૫ શતક
રહે, હવે ૧૦ દશકમાથી ૯ દશક કાઢી લઇએ તો ૧ દશક રહે
અને ૫ શતકમાથી કમ જવાનું નથી માટે ૫ શતક રહે. હવે ૫
શતકમા ૧ દશક ઉમેરે એ તો પાચનો દસ થાય

(૫) ૯૯૭૯ આમા નવ હજાર છે નવ હજાર = ૯૦૦૦

અને નવ શતક છે, નવ શતક = ૯૦૦

અને સાત દશક છે, સાત દશક = ૭૦

અને નવ એકમ છે, નવ એકમ = ૯

આ પ્રમાણે મળીને આખો સખ્ય નવ હજાર નવસે અગ-
ત્યાશી થઇ છે

(ઉપર પ્રમાણે નીચે દાખલા બનાવી શિક્ષક સખ્યાનુ પ્ર-
થક્કરણ, સયોગીકરણ અને મોઢાના સરવાળા તથા બાદબાકીથી ખવવાં)

સરવાળા.

વ્યાખ્યા—એ કે વધારે સંખ્યાઓની મેળવણી કરવાથી જે નરી સંખ્યા આવે તેને તથા તે શોધી કાઢવાની રીતને સરવાળો કહે છે

૧ એકજ વર્ગના પ્રાણી કે પદાર્થનો સરવાળો થઈ શકે છે.

ઉદા. ૧ ૧ ૨૦ ફેરી + ૧૧ ફેરી = ૩૧ ફેરી થાય
 ૨. ૧૫ ગાયો + ૩૦ ગાયો = ૪૫

૨. જુ. ૧ જુદા વર્ગના પ્રાણી કે પદાર્થનો સરવાળો થઈ શકે નથી.

ઉદા. ૧ ૧૫ ગાયો + ૩૦ ઘોડા = ૪૫ ગાયો કે ઘોડા થઈ શકે નહિ.

૨. ૧૫ ફેરી + ૩૦ જમડાનો સરવાળો ૪૫ ફેરી કે ૪૫ જમડા થાય નહિ, પરંતુ ૧૫ ગાયો અને ૩૦ ઘોડાને બદલ ૧૫ દોર + ૩૦ દોર લઈએ તો સરવાળો ૪૫ દોર થાય

(એજ પ્રમાણે આગળ બાકયાદીમા પણ મમજવું).

(૧) બીજા ધોરણના એક વર્ગમા ૨૫ અને બીજામા ૩૧ છોકરા છે તો બધા મળી કેટલા છોકરા થયા ?

(અ) આમા બે વર્ગના છોકરાની સંખ્યાની મેળવણી કરવાની છે, જવાબ વધારે આવવાનો છે માટે તેનો સરવાળો કરવો

(બ) એકજ વર્ગના પ્રાણી (છોકરા) છે માટે તેનો સરવાળો થઈ શકે

(૭૬)

(ક) ૨૫ માં બે દશક અને પાંચ એકમ છે, તથા ૩૧ માં ત્રણ દશક અને એક એકમ છે

(ઢ) બે દશકમાં ત્રણ દશક ઉમેરીએ તો પાંચ દશક એટલે ૫૦ એકમ થાય અને પાંચ એકમમાં એક એકમ નાંખીએ તો ૪૯ એકમ થાય હવે ૫૫ સ એકમમાં ૭ એકમ નાંખીએ તો ૫૬ એકમ થાય, એટલે ૨૫ માં ૩૧ ઉમેરીએ તો ૫૬ થાય

(૨) એક નિશાળમાં ત્રણ ધોરણ છે, પહેલા ધોરણમાં ૨૫ છોકરા છે બીજામાં ૧૮ અને ત્રીજામાં ૧૫ છોકરા છે. તો આખી નિશાળમાં છોકરા કેટલા ? અને પહેલા ધોરણમાં ૧ આનો, બીજામાં ૨ બે આના અને ત્રીજામાં ૩ આના ફી લે છે તો આખી નિશાળમાં ફીના કેટલા આના આવે. (આક આવડે છે તેથી તેનો ઉપયોગ કરવા આ દિમાબ મૂક્યો છે)

નિશાળમાં કેટલા છોકરા છે તેની સખ્યા કઢાડવાની છે માટે ત્રણ વર્ગના છોકરાનો સગવળો કરવો પડશે અને તે એકજ વર્ગનાં પ્રાણી છે માટે સરવાળો થઈ શકશે માટે $૨૫ + ૧૮ + ૧૫$ એ ત્રણ સખ્યા ૧ ૨+૧+૧=૪ દશક થયા, તેમાં ૫+૮+૫ એકમ એકઠા કર્યા તો ૧૮ એકમ થયા, તેમાંથી ૧ દશક નીકળ્યો. આનો ૮ એકમ રહ્યા ૧ દશક ૪ દશકમાં ઉમેર્યો તો ૫ દશક બરાબર ૫૦ એકમમાં ૮ એકમ ઉમેર્યો તો છોકરાની સખ્યા ૫૮ થઈ જવાળ.

હવે પહેલા ધોરણમાં એક છોકરા દીઠ ૧ આનો ફી લે છે, માટે $૨૫ \times ૧ = ૨૫$ આના થયા.

બીજા ધોરણમાં એક છોકરા દીઠ ૨ આના ફી લે છે માટે $૧૮ \times ૨ = ૩૬$ આના થયા.

ત્રીજા ધોરણમાં એક હોકર દીઠ ૩ આના હી લે છે માટે
 $૧૫ \times ૩ = ૪૫$ આના થયા.

આમાં આખી નિશાળની ફી ફટલા આના છે તે જોળી
 કઢાડવાનું છે તેથી તેનો સરવાળો કરવો પડશે. માટે પ્રથમ $૫+૬+૫$
 એકમનો સરવાળો ૧૬ એકમ થયા તેમાંથી ૧ દશક અને ૬ એકમ
 નીકળ્યા તે $૨ + ૩ + ૪$ દશકમાં ૧ દશક ઉમેર્યો તો ૧૦ દશક
 થયા, દશ દશકના ૧૦૦ એકમ થયા તેમાં ૬ એકમ ઉમેર્યા તો
 ૧૦૬ એકમ થયા તે આના આવ્યા માટે આખી નિશાળની ફી
 ૧૦૬ આના થઇ જવાળ.

(૩) એક ગામમાં ૪૯૭૫ બ્રાહ્મણ, ૧૬૭૫ વાણીઆ, ૧૫૬૪૩
 પાટીદાર, ૯૭૭ મુસલમાન અને ૭૬૫૬ ખીજા પરચુરણ જાતના
 માણસો વસે છે, તો તે ગામની કુલ વસ્તી કેટલી ?

અ ગામમાં કેટલાં માણસોની વસ્તી (સંખ્યા) છે તે કઢા-
 ડવાનું છે, માટે દરેક જાતના માણસોનો સરવાળો કરવો પડશે.

બ એકજ વર્ગના પ્રાણી છે માટે સરવાળો થઇ શકશે.

ક ઉપરના ગણેલા હિસાબ મુજબ સંખ્યાના સ્થાન પ્રમાણે
 એક ખીજાની નીચે ક્રમસર મૂકી સરવાળો કરવો એટલે જવાબ
 ૩૦૮૮૨ આવશે. તે ગામની વસ્તી (માણસોની સંખ્યા) છે.

(૪) એક ગૃહસ્થે ચાર દાગીના વેચ્યા. એકની કીંમત રૂ.
 ૬૬૭, ખીજાની રૂ. ૩૧૫, ત્રીજાની રૂ. ૫૧૫, અને ચોથાની રૂ.
 ૪૦૦૯, ઉપજ્યા તો બધા મળીને તે ગૃહસ્થ પાસે કેટલા રૂપીઆ
 આવ્યા. ?

અ એક કરતાં વધુ સંખ્યા મળીને રૂપીઆની સિલક થઈ
 છે તે જોળી કઢાડવા માટે બધી રકમોનો સરવાળો કરવો પડશે.

(૭૮)

જે એકજ વર્ગના પદાર્થો એકઠા થયા છે માટે સરવાળો થય શકે.

ક હવે દરેક સંખ્યાને તેના સ્થાન પ્રમાણે ક્રમસર એક બી-
જાની નીચે મૂકી મરવાળા કરવો એટલે જવાબ ૪૫૩૬ ૩૫૩૫
આવશે.

(૫) એક ખેડૂને પાંચ આખા ઉપરથી ફેરીઓ ઉતારી, તેમાં
પહેલા ઉપરથી ૧૬૧૯, બીજા ઉપરથી ૩૦૩૫, ત્રીજા ઉપરથી ૧૯૬૯૬,
ચોથા ઉપરથી ૨૦૦૬ અને પાંચમા ઉપરથી ૭૦૫૭ ઉતરી તો બધી
મળીને તે ખેડુત પાસે કેટલી ફેરીઓ થય હશે ? જ૦ ૩૩૪૧૩
ફેરીઓ

બાદબાકી.

વ્યાખ્યા—એક સંખ્યામાંથી બીજી સંખ્યા ઓછી કરવાથી
જે નવો સંખ્યા આવે તેને, તથા તે શોધી કહાડવાની રીતને
બાદબાકી કહે છે

(૧) સરવાળાની પેઠેજ બાદબાકી પણ એકજ જાતનાં પ્રાણીકે
પદાર્થની થઇ શકે

ઉદા૦ (૧) ૧૫ ગાયો

—
૯ ગાયો

—
૬ ગાયો

(૨) ૨૮ ૩૫૩૫

—
૭ ૩૫૩૫

—
૨૧ ૩૫૩૫

(૨) સરવાળાની પેઠે બાદબાકી પણ જુદી જુદી જાતનાં પ્રા-
ણીકે પદાર્થની થઇ શકતી નથી.

(૭૯)

ઉદાહરણ (૧) ૧૫ ગામો

૫

૯ ધોડો

(૨) ૧૫ રૂપીઆ

૫

૩ મણુ

૬ ગામો કે ધોડાકહેવાય ૧૨ રૂા કે મણુ
નહિ માટે બાદ થાય નહિ. કહેવાય નહિ માટે
બાદ થાય નહિ.

(૩) જેમાથી બાદ કરવાના છે, તે રકમ મોટી હોય છે માટે તેને અધિકાંક કહે છે.

(૪) બાદ કરવાની રકમને બાધાંક કહે છે.

(૫) જે જવાબ આપે તેને બાદબાકી કહે છે

(૧) એક વર્ગમાં ૩૬ છોકરા છે તેમાથી ૧૩ છોકરા ઉઠી ગયા તો બાકી કેટલા રહ્યા ?

(અ) વર્ગમાથી છોકરા ઓછા થયા છે માટે બાદબાકી કરવી પડશે.

(બ) એકજ વર્ગનાં સજાતિય પ્રાણી છે માટે બાદબાકી થઇ શકે.

(ક) ૩૬ મા ત્રણ દશક છે એકમ છે ૧૩ મા એક દશક ત્રણ એકમ છે.

(ડ) વર્ગમાં ૩૬ છોકરા છે અને તેમાંથી ૧૩ છોકરા જતા રહ્યા છે માટે ૩૬ માથી ૧૩ બાદ કરવાના.

(ઈ) છત્રીસના ૬ એકમમાથી તેરના ૩ એકમ બાદ (કમી) કરીએ તો ૩ એકમ રહે. પછી ૩ દશકમાંથી ૧ દશક લઇ લઇએ તો ૨ દશક રહે હવે બે દશકને વટાવીએ તો વીસ થાય. તેમાં

ત્રણ એકમ ઉમેરીએ તો ૨૩ એકમ થાય એટલે $૩૬-૧૩=૨૩$
છોકરા વર્ગમા બાકી રહ્યા

(૨) એક માણસે એક ઘોડો ૩. ૪૩૫ માટે લીધો અને
તે પસંદ ન પડવાથી ૩. ૩૭૮ થી વેચી દીધો, તો તેને કેટલા ૩.
ખોટ ગમ્.

(અ) ૩ આપ્યાછે વનારે અને ઉપજ્યા છે થોડા, માટે
ખોટ ગમ્ છે અને તે કેટલા ૩૦ ખોટ ગમ્ તે બોળી કહાડવા માટે
બાદબાકી કરતી પડશે

(વ) એકજ વર્ગના પદાર્થ (સખતી-રખીઆ) છે, માટે
બાદબાકી થઇ શકશે.

(ફ) આપેલા ૩ ની રકમમાથી ઉપજેલી ૩૦ ની રકમ
બાદ કરવાથી ખોટ જણાઇ આવશે

(ઢ) આપેલી રકમ ૩ ૪૩૫ છે. તેમાં થતક દશક એકમ

$$\begin{array}{r} ૪ + ૩ + ૫ \\ ૩ + ૭ + ૮ \\ \hline ૦ + ૫ + ૭ \end{array}$$
 છે તેમાથી ઉપજેલી રકમ ૩. ૩૭૮ છે તેમા
બાદ કરવાના છે.

(૧) એકમમાથી ૮ એકમ બાદ જાય નહિ માટે ૩ દશક-
માથી ૧ દશક લીધો તેના દશ એકમ થયા તેમાં પાંચ એકમ ઉ-
મેર્યા તો પદર એકમ થયા તેમાથી ૮ એકમ બાદ કર્યા તો
સાત એકમ રહ્યા

(૨) ત્રણ દશકમાથી એક દશક લીધો હતો. માટે બે દશક
રહ્યા હતા, તે બેમાથી ૭ દશક બાદ જાય નહિ માટે ચારમાથી એક
થતક લીધો તેના દશ દશક થયા તેમા બે દશક ઉમેર્યા તો બાર
દશકમાથી સાત દશક બાદ કર્યા એટલે પાંચ દશક રહ્યા.

(૩) ચાર શતકમાંથી એક શતક લીધો છે માટે ત્રણ શતક રહ્યા છે તેમાંથી ત્રણ શતક બાદ કર્યા એટલે કંઈ પણ રહ્યું નહિ. કંઈપણ ન હોય તે ખતાવવાને ૦ મીંડુ મુકવામાં આવે છે, કારણ કે તેની કીંમત ગણાતી નથી.

(૪) પાંચ દશકને વઘાવીએ તો ૫૦ એકમ થાય તેમાં ૭ એકમ ઉમેરીએ તો ૫૭ એકમ થાય

(૫) સારે રૂ. ૪૩૫ માટે ઘોડો ખરીદીને રૂ. ૩૭૮ થી વેચી દઇએ તો રૂ. ૫૭ ખોટ નય. અને તે ખરીદ કીંમતમાંથી વેચાણ કીંમત બાદ કરવાથી ખોટ જણાઇ આવી

(૬) એક રખારીને ત્યાં ૨૬૪૭ ઢોર છે, તેમાંથી ૪૩૧ ગાયો રોગ લાગવાથી મરી ગઇ, અને ૨૩૧ વાછરડા વેચ્યા, તો બાકી ઢોર કેટલા રહ્યાં ?

(અ) આમાં ૪૩૧ ગાયો મરી ગઇ છે તેથી એકંદરે ઢોરમાં ઘટાડો થયો તથા ૨૩૧ વાછરડાં વેચી દીધાં તેથી પણ એકંદરે ઢોરમાંથી ઘટાડો થયો, માટે મરી ગયેલા ઢોર ૪૩૧+૨૩૧ વેચેલાં ઢોરનો સરવાળો કરવો તે=૬૬૨ ઢોર થયા, તે એકંદરેમાંથી ઝોલાં થયા છે, માટે બાદમાંથી કરવી પડશે.

(વ) જવાબ ઢોરનો (પ્રાણી વર્ગનો) કઠાડવાનો છે માટે બાદમાંથી થશે, પરંતુ ગાયો કે વાછરડામાં જવાબ માગ્યો હોત તો બાદમાંથી થઇ શકત નહિ મતલબ કે જવાબ આવી શકત નહિ.

(ક) એકંદરે ઢોર ૨૬૪૭ છે તેમાંથી ૬૬૨ ઢોરનો ઘટાડો થયો તે બાદ કર્યા તો બાકી ૧૯૮૫ ઢોર રહ્યાં. જવાબ.

(૪) મારી પાસે રૂ. ૪૭૭૮૦ છે. મારી પાસે એક જથ્થો રૂ. ૪૩૭૫ માગે છે, બીજો રૂ. ૧૨૬૫૦ માગે છે, ને ત્રીજો

૩. ૨૦૦૦૧ માગે છે, એ ત્રણેને માગતા રૂપીઆ આપી દઉં, તો મારી પાસે શું રહે ?

(અ) માગતા રૂપીઆ સિલકમાંથી આપીએ એટલે સિલકમાં ઘટાડો થાય. અને ઘટાડો થવાથી સિલકમાં શું રહે તે ખોળી કહાડવાને બાદબાકી કરવી પડશે.

(બ) પ્રથમ માગતા રૂપીઆ કેટલા આપવાના છે તે નક્કી કરવું જોઈએ તે નક્કી કરવા માટે ત્રણે જણને આપવાની રૂપીઆની રકમનો (ખીજી + ત્રીજી + ચોથી) સરવાળો કરવો, એટલે કુલ કેટલા રૂ માગતા આપવાના છે તે જણાવવાવશી. રૂ. ૩૭૦૬૬.

(ક) રૂ. ૪૭૭૮૦ મિલકતે તેમથી એકઢરે માગ રૂ. ૩૭૦૬૬ બાદ કરીએ તો રૂ. ૧૦૭૧૪ મિલકત રહે જવાબ.

(પ) એક જણને સરકારમાંથી વા દહાડે રૂ. ૧૫૦૦ મળે છે ને તે વેપારમાંથી રૂ. ૧૩૦૯ કમાયો તેને રૂ. ૬૨૫ નાત જમાડતા ખર્ચ થયુ, આે રૂ. ૧૧૫૦ દેનાપેટે આપવા પડ્યા, તો બાકી તેની પાસે શું રહ્યું ?

અ આ હિસાબમાં કેટલાક રૂપીઆએ આવીને સિલકમાં વધારો કર્યો છે. અને કેટલાક રૂપીઆએ ઘટાડો કર્યો છે. માટે વધારો કરનાર રૂ. ૧૫૦૦+૧૩૦૯ નો =૨૮૦૯ સરવાળો કર્યો એટલે કેટલા રૂ. સિલક થયા તે જણાયુ

બ ઘટાડો કરનાર રૂ. ૬૨૫+૧૧૫૦ નો ૨૦૭૫ સરવાળો કર્યો, એટલે એકઢરે કેટલા રૂ. નો ઘટાડો થયો તે જણાયુ.

ક હવે ધરમાં આવેલા કુલ રૂ. ૨૮૦૯ માંથી ઘટાડો થનાર કુલ રૂ. ૨૦૭૫ બાદ કરીએ તો રૂ. ૭૩૪ સિલક રહે. જવાબ.

ગુણાકાર.

બ્યાખ્યા-એકની એક સખ્યા કેટલી વખત લખ તેનો સરવાળો કરવાની મહેલી રીતને ગુણાકાર કહે છે.

(અ) જે સખ્યાને ગુણવાના છે તેને ગુણ્ય કહે છે.

(બ) જે સખ્યાએ ગુણવાના છે તેને ગુણક અથવા ગુણકાંક કહે છે.

(ક) ગુણવાથી જે જવાબ આવે તેને ગુણાકાર કહે છે.

આકના ધડીઆ એ સરવાળાનું ૬૬ ૩૫ છે.

ત્રણ ૬૭ એ ત્રણનો ૬ એટલે એ વખત સરવાળો થયા છે. ત્રણ ચોક બાર એ ત્રણ ચાર વખત લખ તેનો સરવાળો કરવાથી થયા છે. અને તે લાખી રીતને ટુકામાં ત્રણ ચોક બાર એટલે ત્રણ ચાર વખત લઈ ગુણવાથી થયા છે.

ગુણાકાર ગુણ્ય અને ગુણક બંને સારી સખ્યા હોય છે, અથવા ગુણ્ય કોઈ પદાર્થ બતાવતી સખ્યા હોય અને ગુણક સારી સખ્યા હોય છે.

દાખલા તરીકે ૩ ને ૨ એ ગુણી શકાય. ત્રણ ઘોડા બે વખત લેવા એટલે ૭ ઘોડા થઈ શકે. પણ ૪ ઘોડાને ૨ ઘોડાએ ગુણી શકાય નહિ, અને ૭ ઘોડા થઈ શકે નહિ.

(દા. ૧) ૬ ને આઠે ગુણો.

આમાં ૬ એ એકમ છે તેને આઠે ગુણવાથી તો ૬ ને આઠ વખત લઈ સરવાળો કરવાથી અથવા અકની રીતે ૭ અઠાં અડતાળીસ થાય. હવે અડતાળીસમાં ૪ એ દશક બતાવે છે અને ૮ એ

(૮૪)

એકમ બતાવે છે. માટે ૪ દશક એટલે ૪૦ અને આઠ એકમ મળી
અડતાળીશ થાય છે.

૬ ગુણ્ય

×૮ગુણ્યક

૪૮ ગુણ્યાકાર

(ઠા. ૨) ૨૨૫ ને ૯ ગુણો.

આમાં પહેલા બે એ શતક બતાવે છે એટલે બે શતક એટલે
બસે'. બીજા બે એ દશક બતાવે છે એટલે બે દશક એટલે વીશ
પાંચ એ એકમ બતાવે છે એટલે પાંચ એકમ

એટલે બસે', વીસ અને પાંચ મળીને આ સંખ્યા થયું છે.
માટે પહેલા પાંચ એકમને નવે ગુણ્યા તો ૮૫ એકમ, એમાંથી પાંચ
એકમ આવ્યા તે બસે' પચીશ અને તેની નીચે ૯ નવ લખી ગુ
ણ્યાકાર કરવા માટે લીટી દોરી તેની નીચે એકમના સ્થળે પાંચ
લખ્યા અને ચાર દશક વધ્યાના નીચે મુક્યા પછી બે દશકને નવે
ગુણ્યા તો અઢાર દશક આવ્યા તેમાં ચાર દશક ઉમેર્યા તો બારીસ
દશક થયા તેમાં પહેલા બગડો સો બતાવે છે અને પછીનો બગડો
દશક બતાવે છે, માટે દશકને ગુણ્યતા બે દશક આવ્યા તે દસ
કના સ્થાનમાં મુકી બે શતક નીચે મુક્યા પછી બે શતક
ને નવે ગુણ્યા તો અઢાર શતક આવ્યા તેમાં બે શતક
ઉમેર્યા તો વીશ શતક આવ્યા એમાં બગડો બે હજાર બતાવે છે.
શુન્ય એ શતક બતાવે છે તે લીટીમાં તેના સ્થાને મુકયો તો બારા-
બ બે હજાર પચીશ આવ્યો.

૨૨૫

× ૯

૨૦૨૫

૫ એકમ ×૯=૪૫ એકમ તેમાં ૪ દશક અને ૫ એકમ.

૨ દશક ×૯=૧૮+૪ દશક=૨૨ દશક તેમાં ૨ શતક અને ૨ દશક

(૮૫)

૨ શતક $\times 12 = ૧૮$ શતક + ૨ શતક = ૨૦ શતક એટલે વીસ
શતક ૨ દશક અને ૫ એકમ. = ૨૦૨૫ જવાબ.
(દા. ૩) ૭૪૮ ને ૪૫ ગુણો.

$$\begin{array}{r}
 ૭૪૮ \\
 \times ૪૫ \\
 \hline
 ૪૦ \\
 ૨૦ \\
 ૩૫ \\
 ૩૨ \\
 ૧૬ \\
 ૨૮ \\
 \hline
 ૩૩૬૬૦
 \end{array}$$

આમા પહેલા ૮ એકમ ને પાચે ગુણવા. પછી ૪ દશકને
પાચે ગુણવા, પછી ૭ શતકને પાચે ગુણવા.

હવે ચરે ગુણવા માટે પ્રથમ આઠ એકમને ચાર દશકે ગુ-
ણવા પછી ચાર દશકને ૪ દશકે ગુણવા, પછી સાત શતકને ચાર
દશકે ગુણવા. આઠ એકમને પાચ એકમે ગુણ્યા તો ચાલીસ
એકમ આવ્યા, ચાર દશક ને પાચ એકમ ગુણ્યા તો વીસ દશક
આવ્યા, સાત શતકને પાચ એકમે ગુણ્યા તો પંત્રીશ શતક આવ્યા,
ચર દશકને આઠ એકમ ગુણ્યા તો બત્રીશ દશક આવ્યા, ચાર દ-
શકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો માળ શતક આવ્યા, સાત શતકને ચાર
દશકે ગુણ્યા તો અઠ્ઠાવીશ હજાર આવ્યા.

મરવાળો કર્યો તો શુન્ય એકમ, છ દશક, સોળ શતક એ-
માંથી છ શતક મુકા અને એક હજાર વધ્યાના તે હજારના સર-
વાળામાં મેળાવ્યા, તો તેર હજારમાંથી ત્રણ હજારના સ્થાનમાં બખી,
બખા એક વધ્યાના દશ હજારના સરવાળામાં ગણ્યા તો જવાબ
તેત્રીશ હજાર હસે સાઠ આવ્યા.

ખીછ રીતે આઠ એકમને પાંચે ગુણ્યા	૭૪૮
તો ચળીસ એકમ આવ્યા એમ શુન્ય એકમ	૪૪૫
આવ્યા. તે લીટી નીચે એકમના સ્થાન મુકી	
ચાર વધ્યાના (દશકના) ગણ્યા, અને નીચે	૩૭૪૦
જુદા મુકવા. હવે ચાર દશકને પાંચે ગુણતાં	૨૯૯૨
વીશ દશક આવ્યા તેમાં પહેલાંના ચાર વધ્યાના	
ઉમેર્યાં તો ચોવીશ દશક આવ્યા તેમાં જે શતક	૩૩૬૬૦

બતાવે છે અને ચાર દશક બતાવે છે માટે ચાર દશક લીટી નીચે દશકના સ્થાનમાં લખ્યા અને જે વધ્યાના (શતકના) નીચે મુક્યા હવે સાત શતકને પાંચે ગુણ્યા તો પાત્રીશ શતક આવ્યા તેમાં જે વધ્યાના ઉમેર્યાં તો માત્રીશ શતક આવ્યા, હવે આગળ ગણવ તુ નથી માટે સાત્રીસ લીટી નીચે મુકી દીધા.

હવે ચાર દશકને આઠ એકમે ગુણ્યા તો બત્રીશ દશક આવ્યા તેમાંથી જે દશકના સ્થાનમાં મુકી, ત્રણ એ શતક વધ્યાના નીચે મુક્યા. અને ચાર દશકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો દશક દશકે ગુણતા શતક આવે માટે ચાર ચોક સોળ શતક આવ્યા તેમાં ત્રણ શતક ઉમેર્યાં તો આગળીસ શતક થયા તેમાં એક એ હજાર બતાવે છે, અને નવ એ શતક બતાવે છે માટે નવ શતક શતકના સ્થાનમાં મુકી એક હજાર વધ્યાના નીચે લખ્યા હવે સાત શતકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો અઠ્ઠાવીશ હજાર આવ્યા તેમાં એક વધ્યાના હજાર ઉમેર્યાં તો ગગળત્રીસ હજાર આવ્યા હવે આગળ ગુણવાનું નહિ હોવાથી તેના સ્થા મા મુકી દીધા, પછી લીટી દોર્યા એમના સ્થાનનો સંવણો કયા તો શુન્ય આવ્યો તે તેના સ્થાનમાં મુક્યો, દશકનો સંવણો છે આવ્યો તે દશકના સ્થાનમાં મુક્યો, પછી શતકના સ્થાનના સંવણો કર્યો તો સોળ આવ્યો તેમાંથી છ શતક તે ૨૪ નામ મુકા એક વધ્યાના હજારના સ્થાનમાં ગણી લખ સંવણો કર્યો તો તે આવ્યો તેમાંથી ત્રણ હજાર ઉપરના સ્થા-

નમાં મુકી એક વધ્યાના ગણી દશ હજારના સ્થાનમાં તેને મેળવી સરવાળો કર્યો તો ત્રણ આગ્યા તે તે સ્થાનમાં મુક્યો, તો તેનીશ હજાર હસે સાઠ જવાળ આવ્યો.

ઉપર પ્રમાણે બે કરતાં વધુ ગુણક હોય તો એકમને એકમે ગુણવાથી એકમ, દશકને એકમે ગુણવાથી દશક, સોને એકમે ગુણવાથી શતક, હજારને એકમે ગુણવાથી હજાર, દશ હજારને એકમે ગુણવાથી દશ હજાર, લાખને એકમે ગુણવાથી લાખ, દશ લાખને એકમે ગુણવાથી દશ લાખ, કરોડને એકમે ગુણવાથી કરોડ, દશ કરોડને એકમે ગુણવાથી દશ કરોડ થય છે. અને એકમને દશકે ગુણવાથી દશક દશકને દશકે ગુણવાથી શતક, શતકને દશકે ગુણવાથી હજાર, હજારને દશક ગુણવાથી દશ હજાર, એ પ્રમાણે આગળ એક એક સ્થાન ચઢે છે. અને એકમને શતકે ગુણવાથી શતક, દશકને શતકે ગુણવાથી હજાર, શતકને શતકે ગુણવાથી દશ હજાર, હજારને મોઝે ગુણવાથી લાખ એ પ્રમાણે બે સ્થાન આગળ વધે છે.

ભાગાકાર.

એક આપેલી સંખ્યામાંથી બીજી આપેલી નાની સંખ્યા જેના કેટલા ભાગ થઈ શકે અથવા એક આપેલી મોટી સંખ્યામાં બીજી આપેલી નાની સંખ્યા કેટલાવાર છે તે જોવી કહાડવાની રીતને ભાગાકાર કહે છે.

ભાગાકારમાં બે સંખ્યાઓ આપેલી હોય છે એક મોટી એટલે જેના ભાગ કરવાના છે તે અને તેને ભાજક કહે છે.

બીજી નાની જેના જેવડા ભાગ કરવાના હોય છે તે. તેને ભાજક કહે છે, બે સંખ્યા ઉપરથી જે ત્રીજી કેટલા ભાગ થઈ શકે અથવા કેટલાવાર સંખ્યા છે, તે શોધવાની રીત અથવા જવાબ તે ભાગાકાર કહેવાય છે,

ભાગાકાર એ ગુણાકારથી ઉલટી રીતના હિસાબ છે, દાખલા તરીકે ચાર ત્રણ વખત લઘુએ તો બાર થાય તે ગુણાકાર અને બારમાં ચાર ત્રણ વખત રહ્યા છે અથવા બારમાં ત્રણ ચાર વખત રહ્યા છે તે ભાગાકાર.

અરવાળાનું ટુંકુંરૂપ ગુણાકાર તેમ બાદબાકીનું ટુંકુંરૂપ ભાગાકાર (૧૦) ૫૧ ને ૪ વડે ભાગો,

૪)૫૧(૨૨

૮

૧૧

૮

૩

આમાં નવ દશક અને એક એકમ છે, અને તેના ચાર એકમ જેવડા ભાગ કરવા છે. તેથી પ્રથમ ૮ દશકમાંથી ૪ એકમ જેવડા કેટલા ભાગ થાય તે શોધી કહાડીએ તો બે ભાગ થઈ શકે એમ જણાય છે તેથી બે ભાગાકારમાં મુકી તે બે વડે ચારને ગુણ્યા તો આઠ આવ્યા તે નવની નીચે મુકી

બાદ કર્યા તો એક દશક બાકી વધ્યા, હવે તેના ઉપર એક એકમ ચઢાવ્યો. તો અગીઆર એકમ થયા તેના ચાર એકમ જેવડા કેટલા ભાગ થઈ શકે તે જોતા બે ભાગ થઈ શકે એમ જણાય છે, તેથી ૨ ભાગાકાર પહેલા અંક પછવાડે મુકયા. અને તે બે વડે ચારને ગુણી ગુણાકાર આઠ આવ્યો, તે અગીઆર નીચે મુકી તેમાંથી બાદ કર્યા તો ત્રણ શેષ વધ્યા. માટે બાવીસ જવાબ અને શેષ ત્રણ વધ્યા.

(દા. ૨) નવ બાગીદારોનું એક સહીઆરૂં ૧૨૬૦ આપ્યા નું આપાવાડીલું છે તે તેમણે વહેંચી લીધું તો દરેકને ભાગ કેટલા આંખા આવશે.

૬) ૧૨૬૦ (૧૪૦

૮

૩૬

૩૬

બારમે સાઠ ઝાડમાંથી નવ નવ ઝાડના કેટલા જથ્થા થાય તે કહાડવાના છે. માટે બારમે સાઠને નવે ભાગવાના છે. બાબતમાં એક એ હજાર બતાવે છે, બે શતક બતાવે છે, છ દશક બતાવે છે, અને શુન્ય એકમ બતાવે છે.

એક હજારના એકડાના ભાગ નવ થઇ શકે નહિ માટે બે આં-
કડા ઉપર એટલે બાર ઉપર ભાગ લીધો. તે બારના ના ના
જેવઠો ફક્ત એકજ ભાગ થઇ શકે માટે એક ભાગાકારમાં મુકી
એક વડે નવને ગુણી ગુણાકાર નવ બાર નીચે મુકી તેમાંથી બદ
કર્યા તો ત્રણ બાકી રહ્યા તેના ઉપર દશક ચઢાવ્યા તો ૩૬ દશક
થયા. એ છત્રીશ દશકના નવ નવ જેવજ બાર ભાગ થઇ શકે માટે
બાર ભાગાકાર મુકી તેના નવન ગુણી ગુણાકાર છત્રીશ તે છત્રીશ
નીચે મુકી બાદ કર્યા તો શુન્ય શેષ વધી હવે એ શુન્ય શેષ ઉપર
શુન્ય એકમ ચઢાવ્યા, એટલે એકમ શુન્ય છે અને તેના ના ભાગ
કરવા છે, તો શુન્ય ભાગ થઇ શકે માટે ભગ શુન્ય આવ્યો, તે
ભાગાકારમાં મુક્યો તો જવાબ એકસો ચાળીસ આવ્યો, માટે દરેક
જામીદારને ભાગ એકસો ચાળીસ આપ્યા આવશે.

(૩) એક ગામમાં ૭૧૦૫૦ માણસની વસ્તી છે અને તે
વસ્તીનો ૨૫ મો ભાગ નિશાળે જાય છે. તે નિશાળમાં કુલ કેટલા
છોકરા ભણવા જતા હશે.

૨૫) ૭૧૦૫૦ (૨૮૪૨
૫૦

૨૧૦

૨૦૦

૧૦૫

૧૦૦

૫૦

૫૦

•

વસ્તીમાંથી ૨૫ માણસ એક છોકરા
નિશાળે જાય છે એવો અર્થ છે એ લે
જેટલા છોકરા નિશાળે જાય છે તેના
કરતા ગામની વસ્તી પચીશ ધણી છે,
તેથી છોકરાની જે સખ્યા નિશાળે બ-
ણનારી આવે તેના કર ૧ પચીશ ધણી
વસ્તી તે છોકરાને હજાર પચાશ છે માટે
વસ્તીને પચીસે ભાગવાના છે. હવે બા-
જ્યમાં પાંચ આકડા છે. અને બાજક
માં બે આંકડા છે માટે બાજકના બે
આકડા જેટલા બાજ્યના ભાગ કરવા
છે. તે બાજ્યમાંથી બાજકના બે આ-
કડામાંથી એટલે છોકરાં તેમાંથી બાજકના

એ આકડા પચીશ કેટલી વખત બાદ જઈ શકે, તે શોધતાં પચીશ ત્રણ વખત લખએ તો પચોતેર થાય; પણ તે છકોતેરમાંથી બાદ જઈ શકે નહિ. માટે એ વખત લીધા તો પચીમ દુ પચાશ આવ્યા, તે બાદ જઈ શકશે માટે એ ભાગાકાર કરવામાં મુકી પચાશ છકોતેર નીચે મુકી બાદ કર્યા. એકવીશ વધ્યા તેના ઉપર હજારની શૂન્ય ઉતારી તો બસે થયા તેમાંથી પચીશ જેટલા કેટલા ભાગ થઈ શકે તે શોધતા પચીમ છઠા બમે થાય તે કરતા વધારે ભાગ થઈ શકે નહિ માટે આઠ ભાગ આવ્યો તે ભાગાકાર મુકી પચીસને આડે ગુણી બમે આવ્યા તે બમે દશ નીચે મુકી બાદ કર્યા, તો દશ શેષ વધી તેના ઉપર પ દશક ઉતાર્યા તો એકમો પાચ થયા. તેના પચીશ જેટલા ઘટના ભાગ થાય તે શોધતા ચાર ભાગ થાય એમ જણાય ૭ તેની ગાઠ ભાગાકાર મુકી પચીસને ચારે ગુણી મો આવ્યા ત એક મો પાચ નીચે મુકી તેમાંથી સો બાદ કર્યા તો પાચ શેષ વધી તેના પર ગુન્ય એકમ થયા તેના પચીશ જેટલા ઘટના ભાગ થયા. તે જગતા એ ભાગ થાય એમ જણાય છે, માટે એ ભાગાકાર મુકી પાચને બેબે ગુણી ગુણાકાર પચામ નીચે પચામ મુકી ગા કર્યા, તો ગુન્ય શેષ વધી માટે જરામ બે હજાર આવ્યો બેતાબામ આવ્યો તેથી નિશળમાં એટલા છોકરા બહુનારા હોવા જોઈએ

આજ પ્રમાણે ત્રણ આકડાનો બજક હોય તો શરૂઆત ત્રણ આકડાના ભાગના ભાગ પડવાથી કરવી. ચાર આકડા તો ભાગ્ય હોય તો ભાગ્યના ભાગ ચાર આકડાના ભાગ પડવા એ પ્રમાણે આગળ

ભાગાકાર ખરો છે તે તપાસવાની રીત:—

આવેલા ભાગાકાર ને ભાગવાની રકમ (ભાજક) સાથે ગુણી ગુણાકારમાં શેષ હિસેબની એ પ્રમાણેનો સરવાળો જે જાણ્યો તે બ-
રાબર આવે તો જવાબ ખરો જણાવે

ખાદખાકી ખરી છે તે તપાસવાની રીત —

ખાદ કરતા જે જવાબ આવ્યો હોય તેની સાથે ખાદ કરવા-
ની રકમનો સરવાળો કરતા જે પહેલી રકમ જેટલો અથવા જેમાથી
ખાદ કરવાના છે તે સખ્યા જેટલો સરવાળો આવે તો ખાદખાકી
ખરી જણાવી

સરવાળો તપાસવાની રીત —

જેટની રકમોના ગુણાકાર કરવાનો હોય તેમાંથી એક રકમ
પડતી મુખી ખાકીની રકમો : સરવાળો કરવા અને તે મનાવામાં
પડી મુકલી રકમ મેળવે તો તે ખાકી રકમોના મનાવાનો જરૂરનામની
રહી તો સરવાળો ખાદખાકી ખરી જણાવે.

ગુણાકાર ખરી છે તપાસવાની રીત —

ગુણ્ય અને ગુણક જે પ્રમાણે રીત છે તે પ્રમાણ ગુણા-
કાર કરવો

અને ગુણક પડતી મુકલી અને ગુણ્ય પડતી મુકલી
ગુણાકાર કરવા આ રીતે પડેલા ગુણાકાર જેટલો આવે તો
ગુણાકાર ખરી છે એ

୧୧୧୧	୧୧୧୧୨୩	୨୧୧୧୨୧	୩୧୧୧୩୩	୪୧୧୧୪୧
୨୧୧୧	୧୨୧୧୧୪	୨୨୧୧୨୩	୩୨୧୧୪୦	୪୨୧୧୪୨
୩୧୧୩	୧୩୧୧୧୧	୨୩୧୧୨୩	୩୩୧୧୪୧	୪୩୧୧୪୩
୪୧୧୪	୧୪୧୧୧୩	୨୪୧୧୩୦	୩୪୧୧୪୨	୪୪୧୧୪୪
୫୧୧୧	୧୪୧୧୧୩	୨୪୧୧୩୧	୩୪୧୧୪୩	୪୪୧୧୪୫
୬୧୧୩	୧୫୧୧୨୦	୨୫୧୧୩୨	୩୫୧୧୪୪	୪୫୧୧୪୭
୭୧୧୩	୧୭୧୧୨୧	୨୭୧୧୩୩	୩୭୧୧୪୫	୪୭୧୧୪୭
୮୧୧୧	୧୮୧୧୨୨	୨୮୧୧୩୪	୩୮୧୧୪୭	୪୮୧୧୫୦
୯୧୧୧	୧୯୧୧୨୩	୨୯୧୧୩୫	୩୯୧୧୪୮	୪୯୧୧୫୧
୧୦୧୧୧୨	୨୦୧୧୨୪	୩୦୧୧୩୭	୪୦୧୧୪୦	୪୦୧୧୫୨
୪୧୧୧୫୩	୫୧୧୧୭୫	୭୧୧୧୮୩	୮୧୧୧୧୦	୯୧୧୧୧୩
୪୨୧୧୫୪	୫୨୧୧୭୭	୭୨୧୧୮୦	୮୨୧୧୧୨	୯୨୧୧୧୪
୪୩୧୧୫୫	୫୩୧୧୭୮	୭୩୧୧୮୧	୮୩୧୧୧୩	୯୩୧୧୧୫
୪୪୧୧୫୭	୫୪୧୧୮୦	୭୪୧୧୮୨	୮୪୧୧୧୪	୯୪୧୧୧୭
୪୫୧୧୫୮	୫୪୧୧୮୧	୭୫୧୧୮୩	୮୫୧୧୧୫	୯୫୧୧୧୮
୪୬୧୧୭୦	୫୫୧୧୮୨	୭୬୧୧୮୪	୮୬୧୧୧୭	୯୬୧୧୧୯
୪୭୧୧୭୧	୫୭୧୧୮୩	୭୭୧୧୮୫	୮୭୧୧୧୮	୯୭୧୧୧୮
୪୮୧୧୭୨	୫୮୧୧୮୪	୭୮୧୧୮୭	୮୮୧୧୧୯	୯୮୧୧୧୯
୪୯୧୧୭୩	୫୯୧୧୮୫	୭୯୧୧୮୮	୮୯୧୧୧୮	୯୯୧୧୧୮
୫୦୧୧୭୪	୬୦୧୧୮୭	୮୦୧୧୧୦	୯୦୧୧୧୨	୧୦୦୧୧୨
୧୧୧ ୧୧	୧୧୧୧୧୫	୨୧୧୧୩୧	୩୧୧୧୪୫	୪୧୧୧୫୧
୨୧୧ ୩	୧୨୧୧୧୮	୨୨୧୧୩୩	୩୨୧୧୪୮	୪୨୧୧୫୩
୩୧୧ ୪୧	୧୩୧୧୧୯	୨୩୧୧୩୪	୩୪୧୧୪୯	୪୩୧୧୫୪
୪୧୧ ୫	୧୪୧୧୨୧	୨୪୧୧୩୫	୩୪୧୧୫୧	୪୪୧୧୫୫
୫୧୧ ୭୧	୧୫୧୧୨୨	୨୫୧୧୩୭	୩୫୧୧୫୨	୪୫୧୧୫୭
୬୧୧ ୯	୧୬୧୧୨୪	୨୬୧୧୩୯	୩୬୧୧୫୪	୪୬୧୧୫୯
୭୧୧ ୧୦	୧୭୧୧୨୫	୨୭୧୧୪୦	୩୭୧୧୫୫	୪୭୧୧୬୦
୮୧୧ ୧୨	୧୮୧୧୨୭	୨୮୧୧୪୨	୩୮୧୧୫୭	୪୮୧୧୬୨
୯୧୧ ୧୩	୧୯୧୧୨୮	୨୯୧୧୪୩	୩୯୧୧୫୮	୪୯୧୧୬୩
୧୦୧୧୧୪	୨୦୧୧୩୦	୩୦୧୧୪୪	୪୦୧୧୫୦	୪୦୧୧୬୪

(૫૪)

ધાતો.

શેરની ધાત.

શેરના અચ્છેર ૨
શેરના પાશેર ૪
શેરનાં નવટાંકાં ૮
શેરના અધોળા ૧૬
શેરના ડીયાભાર ૪૦
પોળોગેરના ૩૦ રૂપિયાભાર
અચ્છેરના ૨૦ રૂપિયાભાર
પાશેરના ૧૦ રૂપિયાભાર
નવટાકના ૫ રૂપિયાભાર
અધોળના ૨૦ રૂપિયાભાર
૨૦ રૂપિયાભાર ૧ અધોળ
૫ રૂપિયાભાર ૧ નવટાક
૧૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર
૨૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર
૩૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર
૪૦ રૂપિયાભાર ૧ શેર
૨ અચ્છેર ૧ શેર
૪ પાશેર ૧ શેર
૮ નવટાક ૧ શેર
૧૬ અધોળ ૧ શેર
૪૦ રૂપિયાભાર ૧ શેર
શેરના પૈસાભાર.
શેરના પૈસાભાર ૭૨
૦૧૧ શેરના પૈસાભાર ૫૪
૦૧ શેરના પૈસાભાર ૩૬
૦૧ શેરના પૈસાભાર ૧૮
નવટાકના પૈસાભાર ૯

અધોળના પૈસાભાર ૪૧
૪૧ પૈસાભાર ૧ અધોળ
૯ પૈસાભાર ૧ નવટાક
૧૮ પૈસાભાર ૧ પાશેર
૩૬ પૈસાભાર ૧ અચ્છેર
૫૪ પૈસાભાર ૦૧૧ શેર
૭૨ પૈસાભાર ૧ શેર
શેરનાં નવટાંકાં.

૧ શેરના ૮ નવટાક
૦૧૧ શેરનાં ૬ નવટાક
૦૧ શેરના ૪ નવટાકાં
૦૧ શેરના ૨ નવટાક
શેરના પાશેર.

૧ શેરના ૪ પાશેર
૦૧૧ શેરના ૩ પાશેર
૦૧ શેરના ૨ પાશેર
૦૧ શેરના ૧ પાશેર
શેરનાં અધોળાં.

૧ શેરના ૧૬ અધોળા
૦૧૧ શેરના ૧૨ અધોળા
૦૧ શેરના ૮ અધોળા
૦૧ શેરના ૪ અધોળા
૧ નવટાકના ૨ અધોળા
૨ અધોળ ૧ નવટાક
૪ અધોળ ૧ પાશેર
૮ અધોળ ૦૧ અચ્છેર
૧૨ અધોળ ૦૧૧ શેર
૧૬ અધોળ ૧ શેર

૪ પાશેરે ૧ શેર
૩ પાશેરે ૦૧૧ શેર
૨ પાશેરે ૦૧ અઝછેર
૧ પાશેરે ૦૧ શેર
૨ નવટાકે ૧ પાશેર
૪ નવટાકે ૦૧ શેર
૮ નવટાકે ૧ શેર

મણુની ધાત.

મણુના અધમણીઆ ૨
મણુના દશશે ૪
મણુની પાચશેરી ૮
મણુની અઢીશેરી ૧૬
મણુની મવાશેરી ૩૨
મણુના શેર ૪૦
૦૧૧ મણુના ૩૦ શેર
૦૧ મણુના ૨૦ શેર
૦૧ મણુના ૧૦ શેર

૧૦ શેરે ૦૧ મણુ
૨૦ શેરે ૦૧૧ મણુ
૩૦ શેરે ૦૧૧ મણુ
૪૦ શેરે ૧ મણુ
૫૦ શેરે ૧૧ મણુ
૬૦ શેરે ૧૧૧ મણુ
૭૦ શેરે ૧૧૧૧ મણુ
૮૦ શેરે ૨ મણુ
૯૦ શેરે ૨૧ મણુ
૧૦૦ શેરે ૨૧૧ મણુ
૨૦૦ શેરે ૫ મણુ
૩૦૦ શેરે ૭૧૧ મણુ
૪૦૦ શેરે ૧૦ મણુ
૫૦૦ શેરે ૧૨૧૧ મણુ
૬૦૦ શેરે ૧૫ મણુ
૭૦૦ શેરે ૧૭૧૧ મણુ
૮૦૦ શેરે ૨૦ મણુ
૯૦૦ શેરે ૨૨૧૧ મણુ
૧૦૦૦ શેરે ૨૫ મણુ

દેશી હિસાબ. મોઢાનાં લેખાં.

(આંકના ઉપયોગ.)

- (૧) ૨ પૈસાની ૧ શેર કેરી મળે તો ૪ પૈસાની કેટલી ?
- (૨) ૪ પૈસાના ૧૦ શેર ચીમડા મળેતો ૩ મણુનુ શુ ?
- (૩) ૭ પૈસાની ૩૫ શેર બાજી મળે તો ૩૬ પૈસાની કેટલી ?
- (૪) ૧૭ પૈસાની ૪ શેર સાકર મળેતો ૭ પૈસાની કેટલી ?
- (૫) દરેક છોકરાને ત્રણુ કેરી આપીએ તો ૧૦૮ કેરી કેટલા છોકરાને અપાય ?
- (૬) ૨૧૧ શેર ધીનો ૧ રૂપીઆ થાય તો મણુનુ શુ ?

- (૭) ૧૧ રૂપીએ મથુ કરામળે તો ૪ શેરનું થું !
- (૮) ૭ દાડમના ૭ પૈસા તો ૩૬ દાડમનું થું !
- (૯) ૬ પૈસાનાં ૯ કેળાં મળેતો ૩૮ પૈસાનાં કેટલાં ?
- (૧૦) ૧ શ્રીફળના ૧૧૧ આનો પડે તો ૩૨ શ્રીફળનું થું !
- (૧૧) ૧ આનાનાં ૫ શેર વેગણ મળે તો ૧ મથુ ૨૧૧ શેર વેગણનું થું !
- (૧૨) હું દરેકજા અડધો રૂપીએ કમાઉં છું તો ૫૬ દિવસના થું કમાઉશ ?
- (૧૩) એક જમરખ ચાર માણસને અપાય તો ૩૭ જમરખ વહેવવાને કેટલાં માણસો જોઈએ ?
- (૧૪) ૧ રૂપીયાનું ૧૧૧ ગજ છુગડું મળેતો ૨૭૧૧ ગજનું થું !
- (૧૫) ૧ કોટ શીવડાવવાને ૧૧૧ વાર વેનેશનનું કપડું જોઈએ, તો ૧૫ કોટ કરાવવા માટે કેટલા વાર વેનેશનનું કપડું ખરીદ કરવું ?
- (૧૬) ૧ તોસો ધણાયત્તીની કીમત ૧૧૧ આનો પડેછે તો શેરનું થું !
- (૧૭) મારે દરમહીને ૨૧૧ રૂપિયા ફીના બરવા પડે છે તો ૧૭૧૧ રૂપિયા કયાં સુધી ચાલશે.
- (૧૮) ૧૨ શેર સોપારીની કીમત ૪ રૂપિયા બેસે તો ૩૬ શેર સોપારી ના કેટલા રૂપિયા બેસે ?
- (૨૦) ૧ નવટાક સોપારીનો ૧૧૧ આનો પડે તો ૬ અધોગાનુથું ?
- (૨૧) ૧ આનાનાં ૪ કયાડું મળેતો ૧૧૧ કયાડુંનું થું બેસે ?
- (૨૨) ૧ કવરના ૨ દોઢીયાં તો ૨૬ કવરના કેટલા આના ?
- (૨૩) એક શાહુકારે ૨૭૧૧ મથુ ધરું ૨૨ મરીખ માણસોને વહેતી આપ્યા, તો દરેકને ભાગ કેટલા આવ્યા હશે ?
- (૨૪) મારા બાપુએ મારા ભગ્ન વખતે ૮૪ બ્રાહ્મણને જમાડી બધાવચ્ચે ૬૩ રૂપિયા દક્ષિણામાં આપ્યા તો દરેકને ભાગ થું આવશે ?
- (૨૫) એક માણસ સવાર સાજ મળીને ૧૧ શેર અનાજ ખાય તો ૩ મથુ અનાજ કેટલા દિવસ ચાલશે ?
- (૨૬) ૬૭૧૧ રૂપિયા ૩૬ છોકરાની વચ્ચે વહેતી આપીએ તો દરેકને ભાગ થું આવે ?

સુચના.

અમારે ત્યાં આ રાજ્યની જ્ઞાતાઓમાં ચાલતાં ૫ ઉચ્ચેષ્ઠ વર્ગે તમામ પુસ્તકો તથા ડ્રોઇંગ તથા રેશનરી મળે છે. જથ્થાબદ્ધ લેનારને સાઈ કમીશન આપવામાં આવશે મામના ઓરડર પર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે

અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો

કીમત.

૧ ગુ. ખીજા ધોરણની નોટ	૦-૨-૬
૨ ગુ. ત્રીજા ધોરણની નોટ (હપાય છે.)	૦-૫-૦
૩ ગુ. ચોથા ધોરણની નોટ (હપાય છે.)	૦-૭-૦
૪ હિન્દી પ્રાયમર તથા શિક્ષાવળી બા. ૧ લાની નોટ. (હપાય છે.)	૦-૩

સદરજુ પુસ્તકો આ રાજ્યના જાણીતા બુકસેલરો તથા અમદાવાદ ના બુકસેલર ક્વેરબાઇ ઉમેદબાઇને ત્યાંથી પણ મળશે.

પત્ર બહેવાર નીચેને સરનામે કરવે.

મણીલાલ મુળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

બુકસેલર-પેટલાદ (પ્રાંત ગોહરા.)

